

MINS

Meddelanden från Institutionen för nordiska
språk vid Stockholms universitet

Nordiska språk minns
– från 1800-tal till 2000-tal

Jubileumsskrift 2003

55

INSTITUTIONEN FÖR NORDISKA SPRÅK
STOCKHOLMS UNIVERSITET

Innehåll

Förord	6
Nordister och nordiska språk i Stockholm	7
Tiden 1895–1954.....	7
Samfundet för nordisk språkforskning	10
Elias Wessén gör entré	13
Wesséns akademiska läroböcker	18
Eget forsknings- och examensämne	22
De nordiska grannspråken	26
Betygskurser och betygsggrader	29
Humanistiska biblioteket (HumB).....	33
En sorg i rosenrött	34
Romantik, fik och antikt.....	36
Tiden 1954–1971.....	37
Ståhle som lärare	38
Språknämnden och Vitterhetssamfundet.....	40
Stockholmsnamn och Stockholmsspråk	44
Lindblad efterträder Wessén	46
Malmström efterträder Ståhle.....	47
Lärartjänsterna förändras.....	48
Nyspråkliga ämnen tar över	50
Leklynne i minne.....	54
Grundutbildningen 1972–1977.....	57
Institutionens kursutbud	58
Samarbete med andra institutioner	59
Övrig extern verksamhet	60
Utlokalisering	60
Pedagogiskt utvecklingsarbete	61
Framtidsperspektiv?	62
Kvällsuniversitetet.....	62

Planering för tjänster	63
Utbildningens inriktning	64
Läromedel i urval 1972–1977	66
Grundutbildningen från 70-tal till 90-tal	67
En mångskiftande institution.....	67
Drivkrafter bakom förändringarna	68
Yrkesförberedande kurser	68
Enstaka kurser	69
Marknadsstyrning.....	70
Ny forskning och nya kurser	71
Utbildning i samverkan	72
Svenska på andra linjer	73
Peningknipa.....	73
Fler lärare	74
Ersättning för minskande lärarutbildning.....	74
Dagsläget	75
Institutionens volym.....	75
Utbildningsgångarna	77
Den enda linjen.....	79
Uppdragsutbildningen	80
Fortbildningskurserna.....	81
Den lysande framtiden.....	82
Ett fastare grepp om svenskläraryrket.....	82
En mer kvalificerad fackspråkutbildning	83
Informationslinjer.....	83
Större men färre enheter inom andra utbildningslinjer.....	84
Slutord	84
Grundutbildningen på nya äventyr	85
Perioden 1988–2003.....	85
Lärarsituationen efter 1988	85
Nya kurser och nya studenter	86
Kvalitetsarbete.....	87
Styrelser, nämnder och samarbete.....	88
Studierektorer och kursföreståndare.....	89

Datoriseringen	90
Från 60-tal till 90-tal.....	92
Utgångspunkter	92
60-talet: Institutionen, U68, UKAS och Blocksvenskan.....	93
FNYS.....	95
Forskarutbildningen: tre varianter	97
Institutionens doktorandforskning.....	102
70-talet.....	103
80-talet.....	104
Utblick	108
Slutord	110
De senaste tolv årens forskning.....	112
Nutida språk och bruk	112
Doktorandens val och handledarens inriktning	114
Seniora forskares projekt.....	115
Vad som publicerats	117
Flera hundra uppsatser.....	118
Institutionens forskningsprofil.....	120
Svenska som andraspråk för döva	122
Sverige först i världen	122
Projekt och utbildningsuppdrag.....	123
Internationell och nationell efterfrågan	125
Anställda vid institutionen sedan 1924.....	127
Professorer.....	127
Nordiska språk.....	127
Svenska språket	127
Barnspråk	127
Svenska som andraspråk för döva	127
Professor vid institutionen för nordiska språk/forskardocent.....	127
Oavlönade docenter	127
Biträdande lärare, lektorer och adjunkter	129

Biträdande lärare	129
Lektorer	129
Lektorer på ersättningstjänst	130
Universitetsadjunkter	130
Nordiska lektorer	131
Danska	131
Gästlärare i danska	132
Norska	132
Gästlärare i norska.....	133
Isländska (Uppsala).....	133
Nordiska docentstipendiater.....	133
Letterstedtska föreningens stipendiat	133
Gästlärare i nederländska	133
Forskarassistenter	133
Forskarutbildning	134
Doktorandtjänst	134
Amanuenser och assistenter	134
Forskningsassistenter.....	135
Prefekter	136
Studierektorer	137
Administration.....	137
Studievägledare	138
Doktorsavhandlingar	139
Avhandlingar för filosofie doktorsgraden	139
Avhandlingar för filosofie doktorexamen.....	140
Institutionens skriftserier	143
MINS – Meddelanden från Institutionen för nordiska språk vid Stockholms universitet	143
ACTA – Acta Universitatis Stockholmiensis, Stockholm studies in Scandinavian Philology, New Series	146
NNS – Nytryck i nordiska språk	149
Öppna föreläsningar hösten 2003.....	150

Från runsten till webbsida. Om skrift- och språkförändringar från vikingatid till nutid.....	150
Varför skriver inte araber, koreaner och kineser som vi? Om olika kluriga vägar att göra det akustiska visuellt.....	150
Det internationella företagets kommunikation – hur säljer man en dammsugare på olika språk?.....	151
Dövas tvåspråkighet.....	151
Egocentriskt tal – finns det? Om blindhet – teori och empiri.....	151
Hur läser nybörjare?.....	152
Vad läser en betongarbetare? Om textanvändning i några vanliga yrken.....	152
”Det låter konstigt!” Hur elever i olika åldrar samtalar om sina texter.....	152
Kvinnor och män i möte.....	153
Smeknamnens ljudstruktur.....	153

Förord

I år är det 75 år sedan Stockholms universitet, dåvarande Stockholms högskola, fick sin första ordinarie professur i nordiska språk. Elias Wessén blev den första innehavaren. Institutionens historia börjar emellertid långt tidigare. De första föreläsningarna i svenska språket hölls hösten 1895, så 100-årsjubileet passerade oss obemärkt. Redan nästa år kan vi dock uppmärksamma att det är 50 år sedan den ordinarie professuren i nordiska språk, särskilt svenska språket, inrättades, den 1 juli 1954. Och om ytterligare några år kan vi fira att det blir tio år sedan Stockholms universitet, och Sverige, fick den första professuren i svenska som andraspråk för döva.

Vi firar de 75 åren med en serie öppna föreläsningar under hösten (se s. 150) och med att göra oss mindre historielösa. Vi ger inblickar i de hundra årens verksamhet i denna skrift och hänger porträtt av institutionens tidigare professorer. Vi inviterar våra vänner till öppet hus och ställer till med fest för tidigare och nuvarande medarbetare.

I den här skriften finns tre tillbakablickar av Nils-Gustaf Stahre, Barbro Söderberg och Lars Melin som har publicerats tidigare, men vi återger dem igen och med minsta möjliga redigering för att fånga något av tidens anda. Grundutbildningen sedan 1988 tecknas av Lars Melin och forskning och forskarutbildning sammanfattas av Barbro Söderberg och Staffan Hellberg. Vi har också inkluderat förteckningar över institutionens avhandlingar, våra skriftserier MINS och ACTA liksom NNS – Nytryck i nordiska språk.

En tendens är tydlig. Med åren har det blivit fler studenter, kurser, ämnesinriktningar, lärare, professorer och doktorander men allt mindre pengar att driva verksamheten med. Det senare förbigår vi helst med tystnad, men bara under de senaste tio åren har anslagen minskat med mer än tjugo procent i reella värden. Lösningen har bl.a. blivit färre undervisningstimmar för studenterna, större grupper och fler studenter att examinera för varje lärare.

Mycket mer kunde ha skrivits, detaljer har förbigåtts, andra vinklingar kunde ha getts. En sak är dock säker: om studenterna fortsätter att strömma till och vi låter firandet bli till en vana så kommer den framtida historien att vara säkrad.

Nordister och nordiska språk i Stockholm

Nils-Gustaf Stahre

(1988)

Tiden 1895–1954

År 1859 fick Uppsala universitet en professur i nordiska språk. Carl Säve blev dess första innehavare. Det skulle dröja länge, ända till 1928, innan Stockholm fick sin professur i ämnet. Det skulle också dröja åtskilligt, innan Stockholm överhuvudtaget fick ett lärosäte, som kunde jämföras med universiteten i Uppsala och Lund.

Under 1800-talets förra hälft hade det förts en delvis mycket hetsig diskussion kring frågan om ett Stockholmsuniversitet. Förslag hade därvid framställts om att flytta landets två gamla universitet till Stockholm. Ett sådant förslag väcktes i bondeståndet på riksdagens år 1853. I adelsståndet 1856 föreslog man, dels att Lunds och Uppsala universitet skulle placeras i Stockholm, dels att de juridiska fakulteterna skulle flyttas dit, dels att Uppsala universitet eller åtminstone dess medicinska fakultet skulle förläggas till Stockholm. I borgarståndet framfördes 1863 ytterligare ett förslag om flyttning av Uppsala universitet. ”Dessa motioner”, skriver Sven Tunberg (i *Stockholms högskolas historia före 1950*, s. 18) ”blevo visserligen alla avslagna, men de markerade mot-sättningarnas crescendo i den allmänna opinionen. Tidningarna i Stockholm, särskilt Aftonbladet, förde en animerad kampanj, karakteriserad av ofta högst känslomässiga argument till förmån för de stockholmska synpunkterna. Broschyrer och flygskrifter sågo dagen”. Efter hand övergick universitetsstriden till ett ”rätt ovärdigt lokalpatriotiskt gräl av överraskande mått” (Tunberg). Slutet på denna strid kommer med de motioner i Stockholms stadsfullmäktige, som väcktes i december 1865 och i vilka man föreslog ”grundläggning av en institution, där vetenskapernas resultater i deras egentliga betydelse såväl som i deras samband med den allmänna bildningen av därtill skickelige män i fria föredrag meddelas”. Den 19 december svarade Stadsfullmäktige positivt och betygade sin ”livliga önskan, att huvudstaden, där den politiska liksom den intellektuella rörelsen gärna söker sin verkningsplats, må

kunna tillvinna sig en hittills saknad men nu, mera än någonsin, nödvändig kulturanstalt, vid vilken lämnades anställning åt vetenskapsidkare för att gagna i deras kall och därvid genom fria offentliga föreläsningar sprida kunskaper och upplysning, särdeles i de vetenskaper, vilka den närvarande tiden företrädesvis avser utveckla ... under den huvudsakliga formen av akademi" (Tunberg a.a. s. 25 f.). Man beslöt att ta initiativet till en insamling av medel för bildande av en fond "för att inom huvudstaden upprätta en högre bildninganstalt". Stadsfullmäktige anslog 30 000 riksdaler till en grundplåt för den s.k. Decemberfonden, Det har sagts att man kan räkna Stadsfullmäktiges beslut den 19 december 1865 såsom den första upprinnelsen till Stockholms högskola. Insamlingen fick inte den framgång som man hade väntat. I slutet av 1869 uppgick de insamlade medlen till endast 75 000. Man tog då nya initiativ och vände sig den 16 oktober 1869 till allmänheten med en "Inbjudan att lemna bidrag till upprättande af en högskola i Stockholm". Samtidigt bildades Högskoleföreningen i Stockholm. Dess första protokoll är daterat den 20 oktober 1869. Högskoleföreningen antog den 25 maj 1877 grundstadgar för Stockholms högskola. Tunberg säger, att Högskolan betraktade detta datum såsom sitt egentliga födelsedatum: "Stockholms högskola hade lämnat drömmarnas och förhoppningarnas och inträtt i verklighetens värld" (a.a. s. 38).

De för allmänheten avsedda offentliga föreläsningarna tog sin början med höstterminen 1878. Det var de naturvetenskapliga ämnena (matematik, fysik, kemi och geologi) som stod på programmet. Den första professorn inom det humanistiska ämnesområdet blev Viktor Rydberg, som 1884 kallades till e.o. professor i kulturhistoria och 1885 till ordinarie professor. 1889 ombildades hans professur till professuren i de bildande konsternas teori och historia.

De första språkvetenskapliga föreläsningarna vid Högskolan hörde till ämnesområdet nordiska språk/svenska. I *Stockholms Högskola 1878–1898. Berättelsen öfver Högskolans utveckling under hennes första tjugooårsperiod* meddelas, att i början av vt 1895 "erhöll fil.dr Karl Ljungstedt tillstånd af Stockholms Högskolas styrelse att få hålla en serie offentliga föreläsningar i Språkvetenskap vid Stockholms Högskola och blef 1896 tillförordnad lärare i språkvetenskap, i hvilken egenskap han allt fortfarande sedan tienstgjort [dvs. t.o.m. ht 1898]" (s. 211). I samråd med Viktor Rydberg hade Ljungstedt gjort upp en

plan för sina föreläsningar. Enligt denna kom föreläsningarna att behandla följande ämnen: vt 1895 ”En allmän orienterande inledning till den moderna historiska och komparativa lingvistik, behandlande de viktigaste förändringar språken under sitt lif äro underkastade, såsom ljudöfvergångar, associationsförändringar, betydelseväxlingar, sammansättningar samt afledningars och ändelsers uppkomst ur dessa mm, hvarefter denna serie afslutades med en indelning af språken från synpunkten af deras närmare och fjärmare frändskapsförhållande.”. De följande terminerna ägnades åt svenska språket och inleddes ht 1895 med ”en allmän inledning till modersmålets historia med särskild hänsyn till de förändringar detsamma på grund af yttre politiska och kulturella förhållanden varit underkastadt”. Under vt 1896 ”lämnades en öfversikt och historik öfver de svenska språkljuden samt en framställning af de viktigaste ljudförändringarna i vårt modersmål allt ifrån dess uppkomst ur det urnordiska grundspråket till våra dagar”. Från och med ht 1896 behandlades ”den svenska ordböjningen från historisk och komparativ synpunkt”. Under ht 1896 och vt 1897 behandlades substantivet; under ht 1897 och vt 1898 adjektiv, räkneord och pronomina. Under ht 1898 behandlades ”det starka verbet samt inledning till det svaga”. Ljungstedt gav ut ett sammandrag av föreläsningarna i boken *Grunddragen af Modersmålets historia* (1898). Intresset för Karl Ljungstedts föreläsningar tycks inte ha varit särskilt stort. Det uppges att antalet åhörare uppgick till i medeltal fem stycken, en mycket blygsam siffra i jämförelse med antalet av Viktor Rydbergs åhörare, som uppgick till ”i medeltal 100 antecknade och dessutom 30 konstnärselever, som hade fritt tillträde” (a.a. s. 204).

Karl Ljungstedt, som väl får kallas den förste nordisten vid Stockholms högskola, hade disputerat i Uppsala 1887 på avhandlingen *Anmärkingar till det starka preteritum i germanska språk*. Han blev docent där i forngermanska språk 1888. År 1889–1890 var han e.o. professor i svenska språket vid Uppsala universitet. År 1899 blev han lärare vid läroverket i Östersund och från 1907 och till sin död 1916 ordinarie adjunkt vid samma skola. Av Ljungstedts författarskap kan utöver doktorsavhandlingen och *Grunddragen af Modersmålets historia* här nämnas *Språket, dess lif och ursprung* (1891), *Eddan* (1898) och *Valda sånger ur den poetiska Eddan* (1904).

Samfundet för nordisk språkforskning

Karl Ljungstedt fick inte några efterföljare såsom föreläsare inom nordistiken förrän under vårterminen 1920. Under mellantiden fanns det emellertid ett forum för dem som var intresserade för ämnet nordiska språk, nämligen *Samfundet för nordisk språkforskning*, som det finns anledning att återkomma till. Här skall jag bara nämna något om hur denna sammanslutning uppstod. Det är för övrigt inte helt uteslutet, att Karl Ljungstedts föreläsningar 1895 kan ha varit ett incitament till dess bildande.

I slutet av december 1895 utsändes till ”åtskilliga filologer i Stockholm” en cirkulärskrivelse med följande innehåll: ”Då det synes önskligt, att tillfälle beredes dem här i Staden, som mer eller mindre sysselsatt sig med nordisk språkforskning, att någon gång sammanträda för att åhöra framställning af och utbyta tankar öfver, hvad till denna vetenskap hör, få undertecknade härmed inbjuda till bildandet af en förening med syfte att genom ett fåtal årliga sammankomster bereda ett sådant tillfälle”. De som undertecknade skrivelsen var lektorn vid Södra latin Erik Brate, lektorn vid Högre lärarinneseminariet Nils Linder, rektorn vid Östermalms högre läroanstalt för flickor Eugène Schwartz. Dessa tre undertecknare var meriterade nordister. Brate hade disputerat 1884 (*Nordische Lehnwörter im Ormmulum*) i Uppsala och blev samma år docent i forngermanska språk; under 1885 till 1887 var han tf. e.o. professor i svenska språket. Åren 1887–1922 var han lektor vid Södra latin. Linder disputerade i Uppsala 1866 (*Om allmogemålet i Södra Möre härad af Kalmar län*) och utnämndes till docent i nordiska språk 1867. Åren 1868–1904 var han lektor i svenska och litteraturhistoria vid Högre lärarinneseminariet. Schwartz disputerade i Uppsala 1875 (*Om användningen af kasus och prepositioner i fornsvenskan före 1400. I.*) och blev docent i nordiska språk samma år. Han grundade 1882 Östermalms högre läroanstalt för flickor och var dess rektor till 1919. Övriga undertecknare av cirkulärskrivelsen var dåvarande redaktionssekreteraren i Aftonbladet fil.kand. Gustaf Alden och fil.kand. Emil Svensén som vid denna tid tillhörde Aftonbladets redaktion; han blev 1918 hedersdoktor i Lund. Han är kanske mest känd genom det tillsammans med Johan Bergman utgivna arbetet *Världshistorien berättad för svenska folket* (1–7).

Till det konstituerande sammanträdet, som ägde rum den 23 december 1895, hade infunnit sig – förutom Alden, Brate, Linder och

Schwartz – ”tjenstemannen i Statistiska centralbyrån kandidat” I. Flodström, vidare docenten K. Ljungstedt och adjunkten vid Södra latin Johan Nordlander. Man beslöt vid detta sammanträde att bilda en förening med namnet *Samfundet för nordisk språkforskning*.

Den 25 februari 1896 fastställdes stadgar för samfundet. I paragraf 1 anges, att samfundet ”har till syfte att till tankeutbyte öfver ämnen hörande till nordisk språkforskning och dess hjälpvetenskaper sammanföra därför intresserade personer”. Styrelsen skulle bestå av tre medlemmar, av vilka sekreteraren blev den betydelsefullaste. Enligt paragraf 2 skulle ”medlem af samfundet kallas af styrelsen efter enhälligt beslut”. Från och med 1920-talet blir det vanligt, att man självanmäler sitt inträde i samfundet. Ursprungligen skulle samfundet sammanträda fyra gånger årligen, men den 5 mars 1902 fick denna paragraf ändrad lydelse: ”Samfundet håller möte minst en gång årligen efter styrelsens beslut”. Man hade nämligen konstaterat, att ”samfundets möten på senare tiden varit mycket fåtaligt besökta, hvilket synes visa, att intresset hos samfundets medlemmar icke vore tillräckligt, att göra fyra möten årligen möjliga”.

Som jag redan har nämnt dröjde det till vårterminen 1920, innan det kom till stånd någon undervisning i ämnet nordiska språk vid Högskolan. Det som gjorde det möjligt att då anordna undervisning i ämnet var, att man kunde utnyttja en del av avkastningen av den s.k. Heckscherska donationen. Bankdirektören Eduard Heckscher och hans hustru Sophie Heckscher hade i testamente förordnat, att deras efterlämnade förmögenhet skulle tillfalla Stockholms högskola. Mannen dog 1910 och hustrun i februari 1918 och då trädde testamentet i kraft. Högskolan fick omkring två miljoner kronor. I maj 1918 anhöll Högskolan hos Kungl. Maj:t om att arvsskatten på den Heckscherska donationen skulle efterskänkas. Kungl. Maj:t ställde sig avvisande, men riksdagen beviljade i juni 1919 Högskolans anhållan och arvsskatten restituerades. Den uppgick till 215 124 kronor. Högskolans styrelse beslöt att pengarna skulle avsättas ”för inrättande av en professur inom den humanistiska ämnesgruppen, bärande det Heckscherska namnet, dock att högst 4/5 av den årliga avkastningen måtte – i avvaktan på nämnda professors inrättande – användas till upprätthållande av undervisningen i nordiska språk eller för andra den humanistiska undervisningens behov” (*Berättelse 1919–1920*, s. 5). Man stannade för att använda pengarna till att ”anordna en undervisning i nordiska språk, vilken för dem, som därtill

erhålla Kungl. Maj:ts dispens, leder fram till filosofiska examina i ämnet”. Såsom tf. lärare i nordiska språk under tre år från och med höstterminen 1920 lyckades man ”förvärva den framstående forskaren och läraren i ämnet f.d. professorn vid Uppsala Universitet Adolf Noreen”; Noreen hade pensionerats från sin professur 1919. Adolf Noreen blev sålunda den första som fick rätt att examinera i ämnet nordiska språk vid Högskolan. Nordiska språk blev därmed också Högskolans första språkliga examensämne. För att få avlägga examen i ämnet krävdes emellertid enligt ”Kungl. Maj:ts nådiga brev” att man erhållit särskild dispens. Den 19 november 1920 fastställde universitetskanslern studieplaner för såväl magister- och kandidatexamen som licentiatexamen. Undervisningen hade dock börjat redan under vårterminen 1920, då docenten i nordiska språk vid Uppsala universitet Erik Noreen, som 1915 hade disputerat på avhandlingen *Ärtemarks-målets ljudlära*, gav en propedeutisk kurs, som omfattade ”fonetisk inledning, isländska, fornsvenska, nordisk språkhistoria samt elementerna av danskans och norskans uttal”. Kursundervisningen anknöt till de kunskapsfordringar som kom att fastställas av universitetskanslern under slutet av höstterminen 1920. Enligt studieplanen krävdes sålunda för ett betyg bl.a. ”elementerna av fonetiken”, vidare ”elementerna av nydanska och nynorska grammatiken” och ”en elementär och populärt hållen översikt över modersmålets historia med utgångspunkt i ett mindre parti fornsvensk och äldre nysvensk text”. För två betyg krävdes ”grundlig kännedom om både äldre och yngre nysvenska samt elementerna av fornsvenskan och fornisländskan såsom grundval för en kort översikt över de nordiska språkens historia”.

Det är inte överraskande att finna, att det var den uppsaliensiska studieplanen i nordiska språk som stod som mönster för Stockholmsplanen. Visserligen verkar ettbetygskraven i Stockholm vara blygsammare än motsvarande krav i Uppsala, men om man ser ett- och tvåbetygsplanerna såsom en enhet – så var de ju också i praktiken – och jämför litteraturlistorna framstår studieplanerna i Uppsala och Stockholm såsom nära nog identiska. När det gäller fordringarna för betyget Berömlig visar sig skillnaden däremot vara ganska stor.

Adolf Noreens undervisning från och med höstterminen 1920 till och med vårterminen 1924 bestod av föreläsningar och proseminarier. Ämnen för hans *föreläsningar* var: Talets förändringar (ht 1920), Stiernhielms Hercules (vt 1921, vt 1922), Vår äldsta dikt (ht 1922), Sub-

stantivernas böjning i nutida svenska (vt och ht 1923) och Konsonanternas utveckling från forn- till nysvenska (vt 1924). På *proseminarierna* behandlades Olaus Petris En Svensk Chröneka (ht 1920, vt 1921), Runius Dudaim (ht 1921), Börks Darius (vt 1922), Alexandersagan (ht 1922, vt 1923), Jacob Frese (ht 1923), Paris och Vienna (vt 1924). Under läsåren 1922/1923 och 1923/1924 förekom också ventilering av uppsatser.

Erik Neuman, som hade disputerat i Uppsala 1918 på avhandlingen *Utbredningen av vokalbalansen a:å i medelsvenskan* och blivit docent i svenska samma år, efterträdde Erik Noreen såsom ledare för den propeutiska kursen och svarade för denna under tiden vt 1921–vt 1924.

Elias Wessén gör entré

Adolf Noreen, som meddelat att han av hälsoskäl inte önskade förlängt förordnande efter slutet av vt 1924 fick till efterträdare såsom tf. lärare och examinator i nordiska språk vid Högskolan från och med 1 september 1924 Uppsaladocenten Elias Wessén. Han hade disputerat 1914 på avhandlingen *Zur Geschichte der germanischen n-Deklination* och blivit docent samma år. Under åren 1916–1928 var han lektor dels vid läroverket i Linköping, dels vid läroverket i Östersund och slutligen vid folkskoleseminariet i Uppsala (1921–1928). Han verkade som docent i Uppsala med vissa avbrott under åren 1914–1917 och 1921–28. Med sina föreläsningar höstterminen 1924 inledde Elias Wessén en lång och för ämnet och Högskolan utomordentligt betydelsefull lärargärning. Vårterminen 1961 höll han såsom emeritus sin sista kurs i fornisländska.

Under tiden ht 1924–ht 1928 bestod Wesséns undervisning av föreläsningar, seminarier och proseminarier. *Föreläsningarna* dominerades helt av historiska ämnen: Nordisk ordbildningslära; Gunnlaug Ormsungas saga (ht 1924), Äldre nysvenska (vt 1925), Valda Eddasånger (ht 1925), Valda Eddasånger; 1600-talssvenska (vt 1926), Eddasånger; Fornsvenska (ht 1926), Fornsvenska lagtexter (vt 1927), Nordiskt namnskick; Svensk språkhistoria: formlära (ht 1927), Svensk språkhistoria: formlära; Snorres Ynglingasaga (vt 1928), Edda-dikter; Stiernhielms Hercules (ht 1928). Samma historiska huvudinriktning hade *seminarieövningarna*: Valda uppgifter i svensk språkhistoria (Agneta Horn) (läsåret 1924/1925), Lånord i svenskan (ht 1925), Gotiska (vt 1926), Valda isländska texter (ht 1926), Fornnordisk grammatik (vt

1927), Svenska dialekter (ht 1927), Äldre nysvenska (vt 1928), Östgötalagen (ht 1928). Under läsåret 1925/1926 och 1927/1928 ventilerades även licentiatuppsatser på seminariet. De två första licentiatexamina i nordiska språk avlades vårterminen 1929 av Gertrud Areskog (*Verbböjningen i Kalmar läns e-målsområde*) och Otto Hagland (*Språket i NT 1526 och GVB 1541. En grammatisk och stilistisk jämförelse*). Wesséns *proseminarier* ägnades framför allt åt ventilering av ett betydande antal trebetygsuppsatser. Ämnena visar en ganska stor spridning; här några exempel: Den relativa bisatsen i Peder Swarts krönika, Byggnadsterminologi från Övre Västerdalarna, Folkmålen i östra Blekinge, Den lägre allmänna slangen inom Stockholms stad, Om substantivering av adjektiv i nysvenskan, Om synekdoke och synekdoke-sammansättningar i svenskan.

Under Wesséns tid som tillförordnad lärare (ht 1924–ht 1928) svarade Erik Noreen för den årligen återkommande *propedeutiska kursen* i ämnet. Han avlöste sålunda Erik Neuman såsom kursledare. I oktober 1924 utnämndes Noreen till docent i nordiska språk vid Stockholms högskola. Det fanns vid den här tiden inga docentstipendier eller e.o. docenturer. Hans undervisning på Högskolan, som vanligtvis omfattade 40–45 timmar, sköttes vid sidan av lärartjänst vid Stockholms stads folkskolor för teknisk utbildning; Noreen var även timplärare vid privatskolor i Stockholm och sekreterare vid Byggnadsnämndens namnbredning under tiden 1924–1931. Den 20 februari 1931 utnämndes Erik Noreen till professor vid Lunds universitet men fortsatte sin tjänstgöring på Högskolan intill vårterminens slut.

Vid sitt sammanträde den 7 maj 1926 beslöt humanistiska fakulteten att i en skrivelse till lärarrådet aktualisera frågan om inrättande av en ordinarie professur i nordiska språk. Man erinrar om att undervisning i ämnet för de olika filosofiska examina har anordnats från och med vårterminen 1920 och framhåller, att ett ”alltmer ökat antal lärjungar hava begagnat sig av denna undervisning och i ämnet examinerats”. Man meddelar att ”Högskolans kostnader för nämnda undervisning hava uppgått till omkring 5- à 6 000 kronor om året och hava bestritts ur avkastningen av restituerade Heckscherska arvsskattemedlen”. I skrivelsen heter det vidare: ”Det har för fakulteten blivit alltmer tydligt, att det för fakultetens utveckling vore högeligen önskvärt, om ifrågavarande studieämne, nordiska språk, kunde snarast möjligt bli företrätt av ordinarie professor. Ämnet är av central betydelse för fakultetens veten-

skapliga verksamhet såsom helhet tagen, då det utgör ett viktigt komplement till alla de grenar av historisk forskning som inom fakulteten äro företrädda, historia, litteratur- och konsthistoria. Det ingår också i flertalet av de examenskombinationer som inom fakulteten äro möjliga, och det kan med säkerhet påräknas, att antalet studerande som ägna sig däråt skall snabbt tillväxa. Att under dylika förhållanden vara beroende av individuella examensdispenser i ämnet blir för samtliga berörda parter synnerligen besvärande”. (Cit. efter *Stockholms högskola under Sven Tunbergs rektorat*, s. 206 f). Den ekonomiska grunden för professuren skulle bli de Heckscherska arvsskattemedlens fond, som vid slutet av 1927 beräknades uppgå till 265 000 kronor. Av dess avkastning kunde 10 000 kronor årligen tagas i anspråk för avlöning av professuren. Stadsfullmäktige tillsköt på Högskolans begäran det belopp som krävdes för att lönen skulle komma i paritet med professorslöner vid universitet. Enligt Lärarrådets Berättelse 1926/1927 beräknades tillskottet till 3 820 kronor.

I början av vårterminen 1927 inrättade och ledigförklarade Högskolans styrelse en professur i nordiska språk. Man beslöt senare att den skulle benämnas Eduard och Sophie Heckschers professur i nordiska språk. Efter hand kom den att kallas Makarna Heckschers professur. Professuren i nordiska språk blev den första av den humanistiska fakultetens språkprofessorer. En professur i tyska ledigförklarades i januari 1930. Dess första innehavare blev Erik Wellander, som utnämndes i juni 1931. Den engelska professuren inrättades i februari 1931. Arvid Gabrielsson utsågs i juni 1932 till dess första innehavare. En professur i romanska språk kom 1937. Till den kallades Gunnar Tilander.

Den 6 oktober 1928 beslöt Högskolans styrelse att bland sex sökande utse docenten Elias Wessén till professor i nordiska språk från och med den 1 november 1928.

Den forskning som hade meriterat Wessén till professuren var i utpräglad grad historiskt inriktad såväl språkligt som kulturhistoriskt. Förutom doktorsavhandlingen från 1914, kan här nämnas undersökningen *Om de starka verbens präteritiparticip i de germanska språken* (1916); vidare *I-omljud och vokalsynkope i fornvästnordiskan* (1918), och *Till de feminina böjningarnas historia* (1927). År 1924 kom avhandlingen *Studier till Sveriges hedna mytologi och fornhistoria* och 1927 *De nordiska folkstammarna i Beowulf* och samma år *Nordiska namnstudier*. Den 1 december 1927 provföreläste Wessén över äm-

net *Om de nordiska folkvisornas språkform*. I undersökningen *Forntida gudsdyrkan i Östergötland 1–2* (1921–1922) behandlas ortnamnen såsom vittnesbörd om forntida mytologi. Ett besläktat ämne behandlas i *Hästskede och Lekslätt* (1921). Inom parentes kan jag nämna att denna uppsats 30 år senare blev föremål för en kritisk granskning av Jöran Sahlgren, en av Wesséns medsökande 1927. Formen för denna granskning (*Hednisk gudelära och nordiska ortnamn* [NoB årg. 38]) gjorde seminariets medlemmar ganska upprörda, men vi lugnades av Wessén, som på sitt karakteristiska sätt yttrade: ”Visst var det en dålig uppsats som jag skrev då!” En i viss mån likartad och för Wessén typisk reaktion inträffade i samband med planeringen av en festskrift till hans 65-årsdag. Vi hade planerat att trycka om några av de viktigaste av hans publicerade uppsatser. När han underrättades om dessa planer, bad han om betänketid och efter någon tid meddelade han, att han inte ansåg någon av sina uppsatser värd att tryckas om och bad oss avstå. Det blev till slut en festskrift av traditionellt slag (*Elias Wessén 15 april 1954*).

Efter utnämningen till professor fortsatte Wessén sitt forskningsarbete med oförminskad kraft. Hans samlade produktion är väldig och kvalitativt mycket högtstående. Hans arbetskapacitet var enorm. Han tillhörde, yttrade Bertil Molde i *Minnesord 20.3.1981*, ”det fåtal människor som tycks få tid till allt flera och allt större arbetsinsatser ju mer de har att göra”. Elias Wessén ställde stora krav på sig själv. Han kunde ibland karakterisera sig som lat. Han jämförde sig då med Eli Heckscher, som satte sig vid sitt skrivbord klockan sex på mornarna!

Ett av Wesséns viktigaste forskningsområden blev runologin. Intresset för runorna hade säkerligen väckts tidigt. I hans östgötska hemsöcken Högby fanns flera runstenar, inte minst den märkliga Högbystenen. Rökstenen hade tidigt fångat hans intresse. I Uppsala var en av hans lärare, Otto von Friesen, sin tids främsta svenska runolog. Sin stora insats gjorde Wessén i arbetet på Vitterhetsakademiens stora runverk. Arbetet med *Södermanlands runinskrifter* hade påbörjats av Erik Brate men fortsattes och fullbordades av Wessén under åren 1928–1936. Därefter fortsatte han med *Upplands runinskrifter*. Det första häftet av del 1 som kom ut 1940 utarbetades av Wessén, men från och med häfte 2 har han sin varmt uppskattade lärjunge och vän, Sven B.F. Jansson som medförfattare. Den fjärde och sista delen av *Upplands runinskrifter* kom ut 1953–58. Av de sammanlagt omkring 2 400 textsidor som de fyra delarna omfattar har Wessén skrivit drygt 1 500. År 1962 utkom

första delen av *Gotlands runinskrifter*. Med undantag av ett trettiotal av de 275 textsidorna är arbetet Wesséns verk. "Elias Wesséns insatser i och för det svenska runverket är sådana att enbart de skulle kunna anses som ett fullödigt vetenskapligt livsverk", yttrade Bertil Molde i sina *Minnesord*. Vid sidan av Runverket publicerade Wessén en rad undersökningar i runologi. Här kan jag bl.a. nämna *Om vikingatidens runor* (1957), *Runstenen vid Röks kyrka* (1958), *Historiska runinskrifter* (1960), *Från Rök till Forsa. Om runornas historia under vikingatiden* (1969). Wesséns veterligen sista runologiska arbete blev *Rök ett fornminne och ett ortnamn* (1975). En rad av elever inspirerades av Wesséns forskning inom runologin, främst bland dem Sven B.F. Jansson och Elisabeth Svärdström.

Under åren 1933–1946 utgav Wessén tillsammans med Åke Holmbäck Svenska landskapslagar. Tolkade och förklarade för nutidens svenskar. De följdes av Magnus Erikssons landslag. I nusvensk tolkning (1962) och Magnus Erikssons stadslag. I nusvensk tolkning (1966). Wessén svarade för översättningen av samtliga lagar med undantag för Skånelagen. För den allt dominerande delen av kommentarerna svarade likaledes Wessén. Det är ett arbete präglad av lärdom och skarpsinne, ett oundgängligt hjälpmedel för all forskning om de fornsvenska lagarna.

Mellan åren 1945 och 1967 svarade Wessén för facsimiliutgåvorna av fem fornsvenska lagar i serien *Corpus codicum Suecicorum medii aevi*. Inledningarna till dessa utgåvor samlades 1968 i boken *Svensk medeltid I. Landskapslagar*. Det var Wesséns forskning om de fornsvenska lagarna som kom att inspirera Carl Ivar Ståhle till dennes undersökningar om lagtexter, lagstil och lagspråk.

Wessén såg det som en viktig uppgift att arbeta för att bevara och stärka den nordiska språkgemenskapen. På en lärarkurs i Sigtuna sommaren 1942, som anordnades av Föreningen Norden och Modersmåls-lärarnas förening, höll Wessén en föreläsning om detta ämne. Den gav upphov till en diskussion om "de uppgifter, som omvårdnaden om denna språkgemenskap pålade det nordiska samarbetet" (Nils Hänniger). Wessén föreslog att man skulle bilda en sammordisk språknämnd. Redan den politiska situationen med Norge och Danmark ockuperade av tyskarna reste hinder i vägen för ett realiserande av detta förslag. Man kom istället att rikta in sig på nationella språknämnder. Två år senare, den 3 mars 1944, höll Nämnden för svensk språkvård (numera Svenska

språknämnden) sitt konstituerande sammanträde. Från början och fram till 1974 deltog Wessén mycket aktivt i ledningen av språknämnden. I dess skriftserie publicerade Wessén bl.a. uppsatsen *Språkriktighet och stil* (1957). Den ger, skrev Bertil Molde, ”en god bild av Elias Wesséns syn på centrala språkvårdsfrågor, sammanfattad i avslutningsorden: Den språkvård, som åligger oss, får icke rygga tillbaka för förändringar i språkbruket, när tiden därför är mogen. Den får icke stelna i en benhård och oförstående konservatism. Men den måste framför allt med aktsamhet och omsorg vårda det språk, som vi har fått i arv, i vardagslag liksom i högtid, vårda det och ... utveckla det”.

Wesséns akademiska läroböcker

En utomordentligt viktig insats för studiet av i första hand det svenska språket gjorde Wessén genom sina akademiska läroböcker. Den första av dessa handböcker var *Våra folkmål*, som kom ut höstterminen 1935. Den fick uppleva ett flertal upplagor. Den litteratur om dialekter, som före denna tid hade upptagits i litteraturanvisningarna för betyget Godkänd enligt 1920 års studieplan och för Med beröm godkänd enligt 1930 års studieplan, var Herman Geijers *Svenska dialekter* (i Flodström, *Sverges folk*). Särskilt besvärande var avsaknaden av en lämplig handbok i svensk språkhistoria. I studieplanen 1920 hänvisades till Ljungstedt, *Grunddragen av modersmålets historia* och von Friesen, *Fornsvenska paradigm*, när det gällde betyget Godkänd, och till Noreen, *Grunddragen av den fornsvenska grammatiken* för betyget Med beröm godkänd. I 1930 års plan återkommer Noreens *Grunddragen av den fornsvenska grammatiken* för Godkänd; för Med beröm godkänd gavs ingen särskild anvisning. I den studieplan som gällde 1936 hänvisas för ett betyg till ”Noreen, A. *Grunddragen av den fornsvenska grammatiken* (1918) eller von Friesen, O. *Fornsvenska paradigm*, jämte professor Wesséns föreläsningar över fornsvensk grammatik”. Vidare upptas Hesselmanns *Svensk Sprog* (i *Salmonsens Konversationsleksikon*) och Wesséns *Svenska språket* (i *Svensk uppslagsbok*). 1930 och 1936 förekommer i den fornsvenska specialkursen för betyget Berömlig K.F. Söderwall, *Hufvudepokerna af svenska språkets utbildning* (”icke det som rör ljudläran”).

Under de föreläsningar över svensk språkhistoria som Wessén höll i början av 1930-talet förde en del av studenterna noggranna anteckningar. Efter hand beslöt vi att försöka sammanställa dessa till ett kom-

pendium. Wessén blev intresserad av detta projekt och bad att få se på kompendiet och bidrog med förbättrande tillägg. Den nystartade Filologiska föreningen vid Stockholms högskola, som höll sitt konstituerande sammanträde den 11 oktober 1935, tog hand om färdigställandet och utgivningen av det stencilerade kompendiet med titeln *Fornsvensk grammatik. Efter föreläsningar 1934*. Kompendiet kom ut 1936. År 1937 kom en andra något bearbetad upplaga och 1938 ytterligare en upplaga. Wessén omarbetade och utvidgade kompendiet och lade framställningen till grund för en handbok, som även omfattade nysvenskan. Den gavs ut 1941 med titeln *Svensk språkhistoria. Ljudlära och formlära*. Den upplevde sammanlagt åtta upplagor, den sista kom 1969. Från och med andra upplagan hade boken titeln *Svensk språkhistoria I. Ljudlära och ordböjningslära. Svensk språkhistoria II. Ordbildningslära*, vars första upplaga kom 1943, fyllde likaledes ett länge känt behov. År 1956 trycktes *Svensk språkhistoria III. Grundlinjer till en historisk syntax*. Det är för att citera författaren i inledningen till första upplagan till stora delar ett pionjärbete. En andra upplaga kom 1965. Wesséns bok *De nordiska språken* trycktes första gången 1941. Den hade föregåtts av ett stencilerat kompendium efter föreläsningar 1938, som gavs ut av Filologiska föreningen. *De nordiska språken* har upplevt många upplagor och har översatts till tyska, ryska och japanska. Till sviten av de språkhistoriska handböckerna ansluter sig textutgåvorna *Fornsvenska texter* (1955) och *Svenskt lagspråk* (1965). Slutligen kan nämnas Wesséns *Isländsk grammatik* (1958), Ett pedagogiskt syfte kan även den etymologiska ordboken *Våra ord. Deras uttal och ursprung* (1961) sägas ha. Det är en omarbetning och utvidgning av Levander-Wessén *Våra ord. Deras uttal och ursprung* (1932).

Såsom en fjärde del av språkhistorien kan man betrakta grammatiken *Vårt svenska språk*, vars första upplaga kom 1968. Det är en traditionellt upplagd och genomförd språkbeskrivning. Wessén ”ansåg sig skyldig att skriva [den] för att redovisa sin uppfattning om grammatiska frågor”, yttrade Molde i *Minnesord*. Min uppfattning är, att Wessén ställde sig främmande, för att inte säga kallsinnig gentemot de nya riktningarna inom språkvetenskapen, som började göra sig gällande under 40- och 50-talet. Min vän Claes-Christian Elert, som väl får sägas vara den som introducerade de nya riktningarna bland oss Stockholmsnordister och med vilken jag diskuterat den här frågan, skriver i brev till mig, att han tycker att jag ”något väl starkt betonar hans [dvs. Wesséns]

avståndstagande.”. Elert fortsätter: ”Jag skulle vilja säga att han personligen var välvillig mot företrädare för nyare riktningar, lyssnade på dem och hade en viss beläsenhet på området. Däremot kunde han inte intellektuellt absorbera deras idéer, Han betecknade moderna språkteorier ofta som ’spekulativa’ eller ’konstruktiva’. Jag hörde ofta citeras att han efter att ha hört Hjelmslev fällde anmärkningen att ’språkvetenskapen är väl i alla fall en empirisk vetenskap’”.

Bland skandinaviska nordister kom Wessén tidigt att inta en rangplats. Han var ”en rikt begåvad forskare, vars överman i lärdom, mångsidighet och produktivitet inte har funnits inom nordistiken” (Molde 1981). Wessén blev juris hedersdoktor i Uppsala 1945 och hedersdoktor i Oslo 1956, Reykjavik och Helsingfors 1961, ledamot av Vitterhets Historie och Antikvitets Akademien 1935, ledamot av Danske Videnskabernes Selskab och av Norske Vitenskaps-Akademiet och hedersledamot av Svenska Litteratursällskapet i Finland 1945. År 1947 blev han en av de aderton i Svenska Akademien.

Elias Wessén visade alltid ett levande intresse för den akademiska undervisningen och dess organisation. Han deltog själv aktivt i undervisningen för fil.kand.- och ämbetsexamen i en utsträckning som nog då kunde sägas vara mindre vanlig bland professorer. Han hade såsom tillförordnad lärare och som ordinarie professor lett proseminarieövningar från och med läsåret 1924/1925 till och med ht 1929, då ledningen övertogs av Erik Noreen. När denne med utgången av vt 1931 lämnade Högskolan, övertog Wessén proseminariet och ledde det till och med vt 1936. Från och med vt 1934 biträdde han av docenten Carl Larsson, som sedan från och med ht 1936 övertog ledningen av proseminarieövningarna. Under hela den tid då Carl Larsson var proseminarieledare, dvs. till och med vt 1952, var Wessén emellertid närvarande och deltog aktivt i proseminariearbetet. Detsamma var förhållandet från och med ht 1952 till och med ht 1953, då docenten Gösta Bergman ledde proseminarieundervisningen.

Från och med läsåret 1941/1942 ledde Wessén den årligen återkommande propedeutiska kursen, som omfattade fornisländska, fornsvenska, språkhistoria. Han fortsatte att ge denna kurs i något förändrad form fram till pensioneringen 1957 men fortsatte även som emeritus och höll den sista kursen 1961. Denna kurs hade, som jag tidigare nämnde, hållits av Erik Neuman (vt 1921, 1922, 1923, 1924) och av Erik Noreen (1920, 1925–1930). Erik Noreens efterträdare blev Carin

Pihl, som i Uppsala hade disputerat 1924 på avhandlingen *Överkalixmålet I*. Sedan 1929 var hon lärare vid Högre allmänna läroverket för flickor på Norrmalm, och senare lektor vid Bromma läroverk (1936–1952). Hon utnämndes till docent i nordiska språk vid Högskolan 1930 och svarade för den propedeutiska kursen från och med läsåret 1931/1932. Carin Pihls undervisning kom att helt domineras av fornisländsk ljud- och formhistoria. Från och med läsåret 1941/42 övertog Wessén själv kursen.

Elias Wessén var enligt min erfarenhet en utomordentligt förnämlig tentator, på såväl kandidat- och magisterstadiet som licentiatstadiet, som med lugn och vänlighet prövade tentanden. När jag själv skulle börja fungera såsom tentator fick jag ett flertal goda råd av honom. Ett av dem betecknade han själv såsom särskilt viktigt, nämligen att man inte, annat än i exceptionella fall, skulle avbryta en tentamen, när tentanden visade sig ha otillräckliga kunskaper: ”Man bör fortsätta intill dess vederbörande själv inser sin svaghet och ber att få avbryta tentamen”. Wessén gav aldrig, såvitt jag vet, några spetsar. Ännu en bit in på 1950-talet förekom det inte någon typ av deltentamen på licentiatkursen. Man fick lov att svara för hela kursen, från gotiska till yngre nysvenska, i en enda tentamen. Den varade normalt 5 à 6 timmar med kaffepaus mitt i tentamen. För högsta betyg i licentiatexamen krävdes en licentiatavhandling och ytterligare en uppsats. Den senare kunde ersättas av någon del av doktorsavhandlingsmanuskript. Licentiatbetyget höjdes då utan tentamen.

I jämförelse med förhållandena i Uppsala, Lund och Göteborg ansågs betygsättningen av doktorsavhandlingar i nordiska språk i Stockholm restriktiv. I icke ringa grad berodde detta på att i betygsnämnden ingick romanistprofessorn Gunnar Tilander. Det var han som gjorde att Carl Ivar Ståhle fick endast *a* på sin lysande avhandling *Studier över de svenska ortnamnen på -inge*. I sitt betygsförslag (*a*) tillade Wessén den unika kommentaren: ”Vilket icke hindrar att ett högre betyg borde ifrågakomma”. Jag vet inte om det är någon mer än jag som ännu minns Wesséns magnifika men behärskade ilska!

För de allra flesta framstod Wessén såsom en mycket förnämlig handledare, ständigt beredd att ge stöd och uppmuntran åt den som ville ta emot det men aldrig påträngande eller dirigerande. Här ett personligt minne som kan bidra till bilden av Elias Wessén: Vid ett tillfälle under våren 1952 hade jag mött ett besvärligt problem i mitt avhandlingsarbe-

te och bad Elias om hjälp. När jag den avtalade dagen kom ut till Ålstensvillan befanns det, att professorn låg till sängs i ett anfall av magsårsmärtor. Jag ville självfallet omedelbart dra mig tillbaka men beordrades av honom genom hembiträdet att stanna kvar. Efter någon kvarts väntan kom Elias ned fullt påklädd i kavaj och väl knuten slips. Mina protester viftades bort med motiveringen, att det var viktigt för mig att få hjälp och en kär plikt för honom att kunna hjälpa. Det blev en drygt två timmar lång diskussion kring mina problem och därefter återvände Elias till sängen.

Till bilden av Elias Wessén hör även ritualen kring titelbortläggningen med licentianderna. Denna ägde rum först efter det att man genom en insats på seminariet visat sitt allvar med och lämplighet för forskningsarbete. För min egen del motiverades titelbortläggningen av min insats såsom andra opponent vid Sven B.F. Janssons disputation 1944. Wessén tog mig avsides omedelbart före disputationsmiddagen och meddelade detta.

Eget forsknings- och examensämne

Genom inrättandet av den ordinarie professuren blev nordiska språk ett etablerat forsknings- och examensämne. Kravet på dispens för den som ville avlägga examen i ämnet försvann. Detta kom att leda till en ökad tillströmning av studenter. En ny studieplan fastställdes av universitetskanslern 1930. Den innebar endast några obetydliga förändringar beträffande kunskapsfordringarna i jämförelse med 1920 års plan. Beträffande den anbefallda litteraturen kan man iaktta smärre ändringar.

På det högre seminariet (licentiatseminariet) diskuterades uppsatser och licentiatavhandlingar och doktorsavhandlingar, som var under utarbetande. När sådana inte förelåg, fick seminariedeltagarna redovisa individuella uppgifter kring vissa ämnesgrupper. Ett ofta återkommande inslag var referat av språkvetenskaplig litteratur.

Det framgår av redogörelsen för nordiska språk i Berättelse 1928–1929, 1929–1930 liksom av de bevarade protokollen från licentiatseminariet från och med vt 1930 till och med vt 1953 att de språkhistoriska ämnena visar en mycket påtaglig dominans. Man arbetar med fornsvenska och äldre nysvenska texter av olika slag. Studiet av fornsvenska lagar intog därvid en framträdande plats. Ett återkommande ämne är Edda- och skaldediktning. Under höstterminen 1933 deltog professor S. Nordal i seminariets arbete. Enligt protokoll den 19 september konsta-

terade Wessén, att det var ”första gången under seminariets tämligen korta tillvaro, som en isländsk saga upptoges till behandling, och skedde detta nu, tack vare prof. Nordal, under bästa tänkbara auspicer”. Det var *Heidarviga saga* som studerades under terminens samtliga seminarier. Tio år senare står en annan isländsk saga på programmet, nämligen *Erik den rödes saga*. Det var då Sven B.F. Jansson som redovisade delar av sitt arbete med avhandlingen om handskrifterna till *Erik den rödes saga*. Någon gång stod läsning av gotisk bibeltext på programmet (26 februari 1935). Runexkursioner och behandling av runologiska ämnen av olika slag återkommer. I några fall redovisas på seminariet dialektundersökningar. Den 15 mars diskuterades sålunda ”fröken Areskogs uppsats *Tungrots- och tungspets-r i Östra Småland*”. Ett år senare ventilerades en uppsats av ”lic. Areskog om *Äldre a och äldre a i kort stavelse i östra Smålands folkmål*”. Den 23 januari 1951 talade Edvin Lagman om olika accenttyper i Nucköområdet. Den 24 april 1953 diskuterades Sylvia Rydgårds undersökning om *Konjugationsväxlingen hos svaga verb i Ydremålet*. Från och med 1941 blir ortnamn ett ofta återkommande ämne. Under läsåret 1941/1942 var sålunda Sollentuna härads ortnamn huvudämnet. Då redovisas också de första resultaten av Carl Ivar Ståhles undersökningar om *inge*-namn. Detta ämne återkommer under läsåren 1943/1944 och 1944/1945. Från och med vt 1943 till och med vt 1950 diskuterar Gunnar Lindes undersökningar om *st*-namn. Den 10 mars 1950 ventilerades N.-G. Stahres licentiatavhandling *Stångskäret, Värskula och Kummelberget*. Under läsåret 1937/1938 och under ht 1938 fanns för övrigt inom ämnets ram ett särskilt seminarium i nordisk ortnamnsforskning. Det sammanträdde sammanlagt åtta gånger under ledning av Ivar Lundahl, som år 1927 hade disputerat i Göteborg på avhandlingen *Falbygdens by- och gårdnamn*. Han var under åren 1931–1948 lektor vid Högre allmänna läroverket för flickor å Norrmalm och docent i nordisk ortnamnsforskning vid Stockholms högskola 1937–1939 och i nordiska språk 1942–1948. Lundahl blev professor i nordiska språk vid Uppsala universitet 1948.

Den flitigaste deltagaren i dessa seminarier var Erik Brevner, som disputerade i Uppsala 1942 på avhandlingen *Sydöstra Närkes sjönamn*.

Undersökningar av yngre litterära texter var sällsynta på Wesséns seminarium. Den 19 april 1932 ventileras Rolf Hillmans uppsats *Adjektivet i Karlfeldts diktning*. Den 30 oktober 1939 håller Gösta Lundberg föredrag över ämnet *Några iakttagelser beträffande den direkta anför-*

ingen i *Strindbergs Hemsöborna*. Den 29 april 1941 återkommer Gösta Lundberg och granskar kritiskt olika undersökningar om Hemsöborna och Landquists utgåva av densamma. Gunnar Heléns licentiatavhandling *Birger Sjöbergs Kriser och kransar. En stilhistorisk belysning* behandlas den 27 oktober 1942. Språkteoretiska ämnen hörde likaledes till sällsyntheterna. Den 11 november 1943 höll Percy Falk ett föredrag om *Benedetto Croces filosofi och några grundtankar i modern språkfilosofisk idealism*. Den 30 mars 1951 gav Claes-Christian Elert en översikt över olika skolor inom strukturalismen. Vid det tillfället leddes seminariet av Carl Ivar Ståhle. Detsamma gällde sammanträdet den 11 maj samma år, då Percy Falk analyserade några drag i Louis Hjelmlevs språk teori, och ht 1953 när Elert talade om modern amerikansk språkvetenskap.

Forskningsinriktningen kan även belysas genom en översikt över de gradualavhandlingar som kom till under Wesséns tid som professor, dvs. fram till vt 1957:

- Wallin, Isak, *Om det grammatiska subjektet*. Disp. 2 maj 1936.
- Larm, Karl, *Den bestämda artikeln i äldre fornsvenska*. Disp. 13 maj 1936.
- Areskog, Gertrud, *Östra Smålands folkmål*. Disp. 26 maj 1936.
- Ahlberg, Märta, *Presensparticipet i fornsvenskan. En syntaktisk studie*. 1942.
- Jansson, Sven B.F., *Sagorna om Vinland I. Handskrifterna till Erik den rödes saga*. 1944.
- Ståhle, Carl Ivar, *Studier över de svenska ortnamnen på -inge*. 1946.
- Körner, Rudolv, *Studier över syntaktisk nybildning i svenskan. 1. De prepositionella passivbildningarna med hänsyn tagen till motsvarande nybildningar i danskan, norskan och engelskan*. 1948.
- Sjögren, Gunnar, *Om språket i de svenska bibelöversättningarna 1526–1541*. 1949.
- Molde, Bertil, *Källorna till Christian III:s bibel 1950. Textfilologiska studier i reformationstidens danska bibelöversättningar*. 1949.
- Linde, Gunnar, *Studier över de svenska stannamnen*. 1951.
- Wadström, Roger, *Svenska kvarnstermer I*. 1952.
- Stahre, Nils-Gustaf, *Stångskäret, Kåksna och Kummelberget. Studier över ortnamn från Stockholms skärgård*. 1952.
- Åkermalm, Åke, *Fornnordiska verb med substantivisk förled. Ett bidrag till nordisk ordbildningslära*. 1955.

Annerholm, Hjalmar, *Studier över de inkoativa verben på na(n) i gotiskan och de nordiska fornspråken*. 1956.

I jämförelse med t.ex. licentiatseminariet i litteraturhistoria var Wesséns seminarium litet. Protokollen visar att antalet deltagare i sammanträdena höll sig kring 8–15. Elias Wessén hörde förvisso inte till de professorer, som vi brukade kalla för värvare, eftersom de mer eller mindre energiskt ville locka licentiander till sitt ämne. Det var snarast tvärtom, när det gällde Wessén; han kunde verka avrådande och framhöll gärna, att det innebar ett viktigt steg att ta för den som ville ägna sig åt högre studier i nordiska språk; detta steg borde övertänkas väl!

För dem som studerade för fil.kand.- och ämbetsexamen ingick enligt 1930 års studieplan i fordringarna för betyget Med beröm godkänd ”aktivt deltagande i nordiska proseminariets övningar”. För betyget Berömlig krävdes en ”godkänd och inom proseminariet ventilerad skriftlig uppsats över någon fråga inom studieområdet och av i någon mån vetenskaplig karaktär”.

När det gäller uppsatsämnen liksom övriga övningsämnen på proseminarierna intog inte de historiskt orienterade ämnena samma dominerande roll som på licentiatseminarierna. Ämnesspridningen var stor. En genomgång av proseminarieprotokoll från och med vt 1930 till och med vt 1954 visar, att det på 300 proseminariesammanträden ventilerades 118 laudaturuppsatser, men fördelningen var ojämn. Från och med vt 1948 till och med vt 1954 ventilerades endast sju uppsatser på sammanlagt 82 proseminarier. Under samma antal terminer vt 1930–vt 1936 ventilerades 52 uppsatser. Skillnaden visar att antalet studenter, som efterfrågade högsta betyg i fil.kand.- och ämbetsexamen, minskade kraftigt från slutet av 1940-talet.

Ur pedagogisk synpunkt var uppsatsventileringarna under 1930- och 1940-talet inte så lyckade. Någon stencilering av uppsatserna förekom inte. De maskinskrevs i på sin höjd fyra exemplar. Det var alltså inte möjligt för var och en av proseminariedeltagarna att få tillfälle att läsa den uppsats, som skulle ventileras. Det blev ordföranden, författaren och opponenterna som blev aktiva, medan resten fick så att säga bara sitta av sammanträdet.

När det inte förelåg någon uppsats förekom gemensam analys av litterära texter, referat av vetenskapliga uppsatser och från mitten av 1940-talet redovisningar av smärre uppgifter kring ämnen av skiftande

slag, vilket självfallet kom att leda till större allmän aktivitet på proseminarierna.

De nordiska grannspråken

I Anvisningar och råd, som hörde till 1930 års studieplan, heter det: "Likaså böra alla om möjligt delta i de kurser, som årligen givas av den danske och den norske lektorn." Vid Stockholms högskola hade undervisningen i danska och norska från början fått ett blygsamt utrymme inom ämnet nordiska språk. Kunskapsfordringarna för betyget Godkänd i 1920 års plan innebar: "Elementerna av den nydanska och nynorska grammatiken jämte förmåga att hjälpligt läsa samt ledigt översätta dansk och norsk litteratur från och med omkring 1850". För betyget Med beröm godkänd krävdes: "En viss grad av förtrogenhet med den något äldre nydanskan, vunnen genom läsning av viktigare litteraturalster från tiden 1700–1850." Enligt Berättelsen 1919–1920 ingick i Erik Noreens propedeutiska kurs vt 1920, såsom tidigare har nämnts, "elementerna av danskans och norskans uttal". Under vt 1921 gav Erik Neuman "en kort kurs i danska". Jag saknar uppgifter om undervisning i norska och danska under de närmast följande åren, men under vt 1925 gav professor Didrik Arup Seip en tiotimmars kurs i norska. Lektorn i danska språket vid Uppsala universitet Oluf Friis gav under vt 1926 en kurs i danska språket (uttal och grammatik) för 32 studenter, som delades i två grupper, vilka fick 14 timmars undervisning vardera. Under följande vårtermin anordnades (med stöd av Clara Lachmanns fond) föreläsningar och övningskurser i norska och danska. För norskan svarade Didrik Arup Seip och för danskan professor Johannes Brøndum-Nielsen. Under läsåret 1927/1928 tycks det inte ha förekommit någon kursundervisning i de båda grannspråken, men i Rektors berättelse över verksamheten vid Högskolan under detta läsår omtalas, att "Stockholmskretsen av Föreningen Norden till Högskolans disposition överlämnat nödiga penningmedel för anställande av en lektor i norska språket vid Högskolan för nästkommande läsår". Den första innehavaren av det norska lektoratet blev cand. Philol. Edvard Stang, som tillträdde tjänsten den 1 september 1928 och under terminen föreläste i norsk litteraturhistoria och gav en 25-timmars kurs i norska. Under vt 1929 fick man anlita Uppsalalektorn Oluf Friis, som höll en 15-timmars kurs i danska. År 1930 fick Högskolan ett eget lektorat i danska. Det heter i Rektors berättelse 1929/1930: "Tack vare föreningen

Nordens frikostighet och intresse för saken kunde vid början av vårterminen 1930 ett lektorat inrättas jämväl i danska språket och litteraturen.” Den första innehavaren av det danska lektoratet blev dåvarande Mag. art. Emil Frederiksen. Han var framför allt intresserad av den litterära sidan av ämnet. Hans skådespelartalanger var inte obetydliga. Man bevarar i minnet hans framställning av Jeppes uppvaknande i baronens säng! Frederiksen kom att inneha tjänsten i sex år. Han var en mycket populär lärare, men sannolikt var inte han och Elias Wessén alltid på samma våglängd. När Frederiksen avgick blev han grundligt avfästad av studenterna.

Att de här lektorstjänsterna kom till berodde i hög grad på ett initiativ som togs av Elias Wessén. Hans intresse för de nordiska grannspråken var, som jag tidigare har nämnt, stort och kontakten med grannländerna var för honom mycket betydelsefull. År 1919 gav Wessén ut *Lärobok i svenska språket*, som var avsedd för norska studenter. Den omarbetades senare (1946) till *Svensk grammatik för norrmän*. Denna lades till grund för Moldes och Wesséns *Svensk språklära för danskar* (1948). År 1925 gav Wessén ut en liten *Norsk-svensk ordlista* i Modersmålslärnarnas skriftserie. Den kom sedan ut i flera upplagor. Under tiden 1916–1946 höll Wessén själv föreläsningar och ledde kurser i svenska vid Oslo universitet. Han återkom årligen, även under de år då Norge var ockuperat av tyskarna. I sin bok *Hjemme og i fiendeland* omtalar Didrik Arup Seip, som var universitetets rektor, Wesséns besök i mars 1941. Wessén hade, skriver han ”i løpet av de siste 25 år stadig gitt kurser i svensk for filologiske studenter og hade mange venner her. Nå ga han et slikt kursus ved Universitetet i tiden 3.–15. mars. Han var også med på et møte i Filologisk forening og talte der. Det var en stor opplevelse i de dager å få et slikt besøk utefra”. Seip talar om hur man genom Wessén kunde få kontakt med norrmän som flytt till Sverige och få hälsningar från dem. Wessén kunde också berätta att ”svensk sympati for Norge var sterk utbredt og stadig i vekst”. Den 11 september samma år blev Seip avsatt från rektoratet och fängslad och först förd till Grini och senare till koncentrationslägret Sachsenhausen i Tyskland. Seip hölls kvar i tysk fångenskap till den 9 april 1945, då han flög till Sverige i sällskap med Folke Bernadotte. Det gjorde ett starkt intryck på licentiatseminariets medlemmar, när Elias Wessén med innerlig men behärskad glädje kunde meddela oss, att hans vän Didrik Arup Seip var en fri man och befann sig i den wessénska villan.

Jag återknyter till 1920-talet och de nordiska lektoraten. År 1926 föreslog Wessén i en skrivelse till Svenska föreningen Norden, att man skulle inrätta ett danskt och ett norskt lektorat. De skulle vara formellt knutna till Stockholms högskola, men lektorerna skulle ha sin verksamhet förlagd såväl till Högskolan som till läroverken i Sverige; de skulle vara, vad man senare kom att kalla, reselektorer i danska och norska. Enligt Wesséns förslag skulle lektoraten bekostas av Föreningen Norden. Wesséns initiativ mottogs ”synnerligen välvilligt i alla tillfrågade instanser”. Förslaget kom sålunda att förverkligas genom inrättande av de två lektoraten 1928 och 1930. Det kan tilläggas att Föreningen Nordens ekonomiska åtagande fortsatte in på 1950-talet. Föreningen fick efter hand statsunderstöd för denna sin verksamhet.

För dem som studerade för de lägre examina tillkom från och med läsåret 1932/1933 nya undervisningsmoment. Sålunda behandlade professor Erik Wellander i seminarieform Valda språkriktighetsfrågor (18 timmar) vt 1933, vt 1934. Under vt 1935 ökades timantalet till 24 timmar. Från och med vt 1936 ersattes detta undervisningsmoment av Wellanders kurs Skriftlig och muntlig framställningskonst (65 timmar). Kursens innehåll dominerades av normativ stilistik. Under de första åren fick studenterna stifta bekantskap med material och synpunkter, som man sedan mötte i Wellanders bok *Riktig svenska* (1939). Till frågor som diskuterades hörde bl.a. den s.k. Ni-reformen. Wellanders lilla skrift *Tilltalsordet Ni* kom ut 1935.

Trots sitt intresse för en Ni-reform föreföll inte professorn alltför road av att bli tilltalad med Ni!

Från och med ht 1933 gav docenten Carl Larsson en kurs kallad *Allmän inledning till språkstudiet*. Den omfattade 25 timmar och var avsedd för såväl nordister som studerande i engelska, tyska och romanska språk. Kursen avslutades med en skriftlig tentamen och var avgiftsbelagd. När tentamensskrivningen lämnades in, fick man bilägga kursavgiften 25 kronor. De flesta av dem som gick Carl Larssons kurs var recentiorer. I många fall knöts ömma band över ämnesgränserna på denna kurs!

Under vt 1935 gav Gunnar Leijström en kurs i nyisländska. Den återkom vt 1939. Leijström hade disputerat 1934 på avhandlingen *Om obestämda artikeln* och blivit docent samma år. Under vt 1936 gav Christian Matras en tiotimmars kurs i färöiska.

Höstterminen 1937 var vi några studenter, som tyckte att kursboken *Runorna i Sverige* av von Friesen borde kompletteras med fältstudier av runinskrifter. Vi vände oss därför till dåvarande fil.mag. Sven B.F. Jansson, som var Riksantikvarieämbetets ombud i de runstensrika socknarna norr om Stockholm. Vi planerade tillsammans en runexkursion. Därmed inleddes en lång och mycket uppskattad undervisningstradition, som lockade även icke nordister. Färdmedlet var under många år cykel. Exkursionen ägde alltid rum på annonserad dag, oavsett hur vädret var. Hällregnade det, hade Janne alltid ett tröstens ord: ”Det går över; det är bara lite morgondimma!” För licentianderna hade det anordnats runexkursioner under Wesséns och Hugo Ljungners ledning ht 1931, ht 1935, vt 1937, ht 1940, 1941 och ht 1942.

Under höstterminen 1936 inledde musikdirektör Åke Nygren den för blivande modersmållärare viktiga kursen *Talteknikens och röstbehandlings principer, välläsning*. Kursen omfattade från början 16 timmar. Åke Nygren liksom hans kurs blev ett mycket uppskattat inslag i undervisningen. Fil.dr Manne Erikssons ledde under samma tid en kurs i landsmålskännedom (10 timmar).

Gunnar Helén, som 1946 disputerade på avhandlingen *Birger Sjöbergs Kriser och kransar i stiltillhistorisk belysning* och 1956 blev docent i nordiska språk, särskilt litterär stilistik, var under åren 1947–1955 biträdande lärare och höll från och med läsåret 1947/1948 en kurs kallad *Övningar i stilanalys* (8 timmar). Läsåret 1953/1954 tillträdde Rolf Hillman likaledes en tjänst såsom biträdande lärare och gav en kurs i Stilistik och ledde proseminarieövningar.

Fram till början av 1950-talet räknade man följande undervisningsmoment såsom obligatoriska för den som studerade för fil. ämbetsexamen: Proseminarier, norska, danska, propedeutiska kursen, allmän inledning till språkstudiet, skriftlig och muntlig framställningskonst, talteknikens och röstbehandlings principer.

Betygskurser och betygsgrader

Kunskapsfördringarna och litteraturanvisningarna för fil.kand.- och ämbetsexamen var från och med 1920 års studieplan uppställda efter betygsgraderna Godkänd (ett betyg), Med beröm godkänd (två betyg) och Berömlig (tre betyg). Uppdelningen i en ettbetygskurs och en tvåbetygskurs var dock närmast en rent formell uppdelning. De två kurserna betraktades och fungerade såsom en enhet. Det var utomordentligt säll-

synt, att någon tenderade för enbart betygsgraden Godkänd. När det någon gång skedde, var det fråga om en komplettering i fil.kand.-examen. Jag minns att det under höstterminen 1935 gick ett (senare besannat) rykte om att en sådan tentamen hade ägt rum. Orsaken till att det så sällan förekom en ettbetygstentamen var bestämmelserna om fil. ämbetsexamen (magisterexamen) i den före 1953 gällande examensstadgan. För att ämnet nordiska språk skulle få ingå i magisterexamen krävdes minst betyget Med beröm godkänd. Stadgan föreskrev att modersmålläraren (svenskläraren) för att vara behörig skulle ha minst betyget Med beröm godkänd i nordiska språk och minst betyget Godkänd i litteraturhistoria i sin examen. Det bör dock i detta sammanhang påpekas, att det var ganska ovanligt, att den blivande läraren nöjde sig med dessa minimikrav. Konkurrensen på lärarbanan krävde bättre meritering. En mycket vanlig kombination var två plus två betyg. Ofta förekom kombinationerna tre betyg i nordiska språk och två i litteraturhistoria eller två betyg i nordiska språk och tre i litteraturhistoria. Kombinationen tre plus tre var ej alltför sällsynt.

En radikal förändring inträdde genom Kungl. Maj:ts kungörelse nr 543/52. Genom den tillkom en ny typ av examen, bestående av folkskollärarexamen plus fyra akademiska betyg, som kunde kombineras så att ett betyg i nordiska språk plus ett betyg i litteraturhistoria gav behörighet att undervisa i modersmålet på realskolestadiet. Enligt Kungl. Maj:ts stadga angående filosofiska examina den 25 september 1953 krävdes för ämbetsexamen minst betyget Med beröm godkänd i ettdera av ämnena nordiska språk och litteraturhistoria. Ett betyg i nordiska språk och två betyg i litteraturhistoria kom sålunda att kunna ge full adjunktskompetens.

Från ämnesföreträdarnas sida såväl vid Stockholms högskola som vid övriga lärosäten såg man mycket kritiskt på de nya bestämmelserna. Vid en ämneskonferens i Stockholm 11–12 september 1952 med anledning av Kungl. Maj:ts nyss nämnda kungörelse hade sektionen för nordiska språk bl.a. till uppgift att försöka konstruera en studiekurs för ett betyg, avsedd för vidareutbildning av folkskollärare. Den skulle dels kunna ge kompetens för undervisning i modersmålet på realskolestadiet, dels kunna inläsas på en termin. Om den ettbetygskurs som man sammanställde ansåg man emellertid, att den ”dels icke svarade mot berättigade krav, dels icke ginge att fullfölja på förelagd tid”. Man fann det ”orimligt att begära, att de ofrånkomligt nödvändiga kursmomenten

skulle kunna inläras på en termin”. Vid ämneskonferensen i Lund 18–19 mars 1955 hävdade man mycket bestämt, att kunskaper motsvarande två betyg i nordiska språk borde utgöra minimifordran på språkliga insikter för undervisning på realskolestadiet.

Kritiken från universitetshåll fick ingen effekt.

Under några år på 1950-talet anordnades på Högskolan på uppdrag av universitetskanslern en speciell undervisning för vidareutbildningen av folkskollärare, de s.k. modersmålskurserna, omfattande ett betyg i nordiska språk och ett betyg i litteraturhistoria. Det nya var att man genom samordning och viss integrering kunde effektivisera undervisningen. Det innebar bl.a. att undervisningen i de språkliga momenten kunde fördelas på två terminer. I vissa moment bedrevs undervisningen med dubbel uppsättning av lärare, en nordist och en litteraturhistoriker. Så hade t.ex. Carl Ivar Ståhle och Bernhard Tarschys gemensam genomgång och analys av texter. De här kurserna var mycket krävande för deltagarna. Min erfarenhet var, att många av dem som deltog i undervisningen motsvarade mycket högt ställda krav.

Det visade sig, icke överraskande, att det språkhistoriska momentet blev det besvärligaste för dem som läste för ett betyg. Det fanns från början ingen undervisning planerad för detta avsnitt. Wessén ansåg att kursdeltagarna skulle kunna läsa in detta på egen hand, men han gav efter för deras begäran om undervisning och anmodade mig vårterminen 1954 att ge en kurs i språkhistoria. Wessén tyckte att 10 timmar skulle räcka! Med hänsyn till det stora antalet deltagare nödgades jag förändra kursen till fem dubbelföreläsningar i A-salen Norrtullsgatan 2. Under höstterminen 1954 utökades timantalet till 16 och under vårterminen 1955 till 22.

1953 års examensstadga ledde till en snabb ökning av antalet ettbetygsstuderande, som avsåg att avlägga magisterexamen. Att så många kom att välja kombinationen ett betyg i nordiska språk och två betyg i litteraturhistoria berodde inte minst på att latinkravet fanns kvar såsom förkunskapskrav, när det gällde tvåbetygskursen i nordiska språk. Vid ämneskonferensen i Lund i mars 1955 meddelade universitetskanslern, att han hade strukit kravet på förkunskaper i latin för studier i litteraturhistoria, men att han inte var beredd att på eget bevåg stryka latinkravet, när det gällde två betyg i nordiska språk. Han sade sig vara medveten om att detta skulle kunna gynna kombinationen ett betyg i nordiska språk och två betyg i litteraturhistoria. Här förelåg enligt kans-

lern ett dilemma: ”Borttages latinkravet för två betyg i nordiska språk, sjunka otvivelaktigt de språkliga insikterna hos de blivande lärarna; upprätthålles latinkravet, kanske man gynnar utbildandet av modersmålslärare med små insikter i nordiska språk”.

Eftersom den existerande kursplanen för ett betyg i fil.kand.- och ämbetsexamen inte var avpassad för den nya ordningen ställdes ämnet här vid Högskolan liksom vid övriga lärosäten inför stora problem. Det gällde inte minst problemet med kurslitteratur. Belysande är raden av önskemål som framställdes vid Lundakonferensen 1955. Man efterlyste en handbok i svensk historisk syntax, en handbok i svensk stilistik, en handbok i semantik, ett modernt arbete om språkets förändring, en nysvensk grammatik, en lärobok i svensk fonetik, en kortfattad lärobok i metrik, en handbok i runologi och en kortfattad lärobok om svenska ortnamn eller svenskt namnskick över huvud taget. Wesséns *Svensk språkhistoria I* ansågs lämplig om man markerade vilka partier som krävdes för ett betyg. Så skedde i förordet till fjärde upplagan, daterat mars 1955. Wessén nämner där att hans lärobok förutsatte elementära kunskaper i isländska, vilket var en utomordentlig förmån. Den fornsvenska grammatiken, fortsätter han, ”ter sig till stor del som välkänd eller lättlärd för dem som kommer från isländskan ... Det gäller nu att få fram nya läroböcker eller att på bästa sätt anpassa de gamla efter det nya läget”. Någon ny bok blev det inte för Wesséns del. Han nöjde sig med rätt många ”av pedagogiska skäl föranledda” tillägg och anvisningar om vilka delar av boken som bör studeras av ettbetygsstudenterna. Det visade sig snart att *Svensk språkhistoria I* inte blev en idealisk lärobok vid elementära studier i svensk språkhistoria, men någon fullgod ersättare har ännu inte sett dagens ljus.

Det har syntes mig naturligt att låta läsåret 1953/1954 bilda avslutningen på det första skedet av ämnet nordiska språks historia. Ett av skälen till denna gränsdragning är den nya examensstadgan, som krävde nya utbildningslinjer och undervisningsformer. Ett annat skäl är att det inrättades en ny professur den 1 juli 1954, nämligen professuren i nordiska språk, särskilt svenska språket. Med läsåret 1953/1954 slutade Rektorsämbetet att utge den årliga Berättelsen om verksamheten. Ett ingalunda oviktigt skäl är slutligen att humanisterna med år 1953 fick sitt bibliotek på Odengatan 59. Detta synes mig så betydelsefullt att en liten historik över Humanistiska bibliotekets äldre historia får avsluta skildringen av det första skedet.

Humanistiska biblioteket (HumB)

”Humanistiska biblioteket är äldre än Stockholms högskola. Detta låter måhanda djärvt, men är sant vad bokbeståndet beträffar.” Så inleder bibliotekarien Nils Molin den skildring av bibliotekets historia fram till slutet av 1940-talet, som ingår i minnesskriften *Stockholms högskola under Sven Tunbergs rektorat*. Högskoleföreningen fick 1873 av Svenska Akademien en stor samling utländsk litteratur. Härigenom grundlades vad man kom att kalla ”Högskolans allmänna bibliotek”. Denna gåva kom att följas av en rad bokdonationer. Det var, skriver Nils Molin, ”ur dessa samlingar som seminariebiblioteken i historia, litteraturhistoria, religionshistoria och fornkunskap sattes upp 1920. Då hade en stor ritsal inom den geologiska institutionen (Kungstensgatan 45) inretts till studie- och sammanträdesrum jämte vidhängande expedition för dessa ämnen samt nordiska språk, i vilket ämne början till ett seminariebibliotek nu sattes upp.” År 1922 slogs de olika seminariebiblioteken ihop under namnet Humanistiska biblioteket. Då tillkom också en tjänst såsom biblioteksamanuens. Det blev Nils Molin som fick tjänsten; han hade 1920–1921 varit amanuens vid litteraturhistoriska seminariebiblioteket. Molin blev 1930 bibliotekarie och 1:e bibliotekarie 1958. Han pensionerades från sin tjänst såsom bibliotekschef 1964. Nils Molin var en färgstark, originell personlighet, icke utan vissa kole-riska inslag i sin karaktär. Han besatt en ganska säregen humor. Han tillhörde den på sin tid namnkunniga kamratkretsen som kallade sig pastoralerna. Molins ”herde”-namn var Tirso de Molina. Av medlemmarna i Pastoral klubben kan jag här nämna Allan Etzler, Olle Hedberg, Rolf Hillman, Gunnar Skoglund och Arne Munthe. Till den Pastoral klubben hörde även ”herdinnor”. Av dem må nämnas Märta Ahlberg-Wessén. Det var en kamratkrets från Sven Tunbergs och Martin Lamms tidigaste professorsår. År 1946 promoverades dessa två till ”hederspastoraler” på Henriksvik, Allan Etzlers tjänstebostad vid Långholmsfängelset (*Stockholms högskola under Sven Tunbergs rektorat*, s. 209).

Nils Molins katalogiseringssystem kunde stundom framstå såsom märkligt. Heidenstams *Hans Alenius* var sålunda katalogiserad såsom Biografi Icke Kungliga; Runverket återfanns under Arkeologi Skrivkonst. De skönlitterära författarna var systematiserade efter födelseår! Att Selma Lagerlöfs *Herr Arnes penningar* skulle ha varit katalogiserad under signum Numismatik är däremot en god men spridd historia.

En sorg i rosenrött

På våren 1927 kunde biblioteket flyttas till Högskolans nybyggnad, Norrtullsgatan 2, den byggnad som av Sven B.F. Jansson karakteriserades genom namnet ”En sorg i rosenrött”. Det var ju en sällsynt opraktisk skapelse, framför allt präglad av sina monumentala trapphus och spatiösa korridorer. I de två stora hörsalarna med sina knarrande golv och bänkar var akustiken usel. Det dröjde bara ett par år innan biblioteket hade växt ur de upplåtna lokalerna och på våren 1930 var det dags för en ny flyttning, nu till Birger Jarlsgatan 20. I detta hus, som ägdes av fröken Ebba Danelius, uppläts till Högskolan kostnadsfritt en rymlig trettonrumsvåning en trappa upp och två sammanhängande butikslokaler i bottenvåningen. Fram till 1937 hade bibliotekschefen Nils Molin tjänstebostad i våningen. Den ena av butikslokalerna inreddes till garderob och vaktrum, medan den andra fram till 1937 disponerades av Föreningen Norden. De två lokalerna var åtskilda endast av en något mer än manshög vägg, vilket gjorde att arbetsron hos personalen på Föreningen Norden inte var den bästa. Vi äldre HumBiter minns sekreteraren fru af Buréns distinkta röst: ”Nu måste ni vara tysta för ordföranden skall tala med Oslo i telefon.” År 1937 flyttade Föreningen Norden till andra lokaler. Dennas tidigare rum inrättades då till rökrum. Dit flyttades även den madrasserade telefonhytten. Mest bekant blev det här rummet genom att Carl Ivar Ståhle inrättade sin arbetsplats här och skrev sin monumentala doktorsavhandling. Det var en arbetsplats som genom draget, kylan och den rökfyllda och dammiga luften torde ha varit en av de mest hälsovådliga som tänkas kan. Detta rum var dessutom det enda rum, där det var tillåtet att prata. Det var endast på sena kvällar som här rådde tystnad.

I samband med inflyttningen i de nya lokalerna tillsattes en prefekt, det blev Elias Wessén. Nu inleddes, skriver Nils Molin, ”en storartad utveckling av bibliotekets bokbestånd, som främst bör ses mot bakgrunden av professor Tunbergs vida förbindelser och sällsynta förmåga att tillföra högskolan värdefulla donationer. Boksamling på boksamling regnar över biblioteket, samtidigt som ytterligare stora delar av de äldre samlingarna göras tillgängliga. Ständigt voro också ett eller flera rum en lång rad av år upptagna av samlingar under ordnande ... först ett, sedan två av seminarierummen måste göras om till bokmagasin”. Nils Molin torde vara öoverträffad ifråga om förmåga att pressa in väldiga mängder böcker på minimala utrymmen. Mer än en gång hörde jag

honom säga, att han var allergisk mot tomma väggytor. Varje kvadratcentimeter skulle vara täckt av böcker. Bibliotekets ordinarie personal utökades efter hand. Molin talar också om ”bibliotekets praktiskt taget ständiga tillgång på extra arbetskraft. Då och då ha examenströtta studenter lugnat sina nerver under en längre eller kortare praktikanttid vid biblioteket, och vissa tider ha studenter i egenskap av biträdande amanuenser varit knutna till biblioteket”. Molin utarbetade ett signalsystem, genom vilket han kunde till expeditionen kalla amanuenserna. Han var mycket road av detta hjälpmedel och det berättades, att när en duktig amanuens sade upp sig, blev Molins enda reaktion: ”Men då får jag ju en signal över”. Dessa amanuensers enda arvode var befrielse från terminsavgiften.

HumB på Birger Jarlsgatan utvecklades till ett akademiskt bibliotek som saknade och av allt att döma kommer att sakna motstycke. De omoderna lokaliteterna med sitt fönsterdrag och sina kakelugnar och kaminer som under den kalla årstiden spred en ojämn värme präglades av framför allt två egenskaper: trängsel och trivsel. Vi som levde och studerade i dessa lokaler hade inte mycket armbågsrum, omgivna som vi var av böcker vart man än vände sig, men vi trivdes. Att en vinterkväll inleda sitt studium med att tända en vedbrasa i kakelugnen är något som man minns med ett stilla leende. I Maria Langes (Dagmar Langes) detektivroman *En skugga blott* (1952) finns en initierad skildring av HumB-miljön vid början av 1950-talet. Det var dock åtskilliga av oss HumBiter som blev upprörda när den där boken kom ut, inte på grund av miljöskildringen, men på grund av en enligt vår mening alltför uppenbar likhet mellan personer i boken och i verkligheten. Det begränsade utrymmet gjorde, att HumB framför allt blev en plats för dem som arbetade med nya seminarieuppsatser och med licentiat- och doktorsavhandlingar. Det var endast dessa som kunde få sig tilldelad en fast arbetsplats, ett skrivbord. Kursläsande studenter var i stort sett hänvisade till den stora seminarielokalen. I detta kilformade rum, som med sin spets sköt ut mot Stureplan, hölls nordisternas proseminarier och licentiatseminarier. Om bibliotekarien fann att man var en allvarligt arbetande student, kunde man få s.k. kvälls- eller söndagsnyckel och blev sålunda i stånd att utnyttja biblioteket även på tider då det var stängt för besök. Detta var en mycket eftertraktad favorit! Ett ofta praktiserat sätt att komma in på olaga tid var att knacka på rutan till rökrummet och hoppas på att någon ville öppna.

Romantik, fik och antikt

För den som fann sig tillrätta i det ur många synpunkter egendomliga biblioteket blev detta en utomordentlig arbetsplats. Här fanns inom det mycket begränsade utrymmet en väldig mängd litteratur. Här fanns alltid inom räckhåll representanter för andra ämnen än det man själv sysslade med. HumB låg på kort gångavstånd från KB, som vi brukade kalla för HumB:s filial. Inom biblioteket utvecklades en mycket viktig form av undervisning, nämligen den som äldre studerande inom ämnet kunde ge åt yngre. Själv hade jag den enastående turen, att såsom recentior höstterminen 1935 på HumB omgående bli omhändertagen av de båda filosofie magistrarna Sven B.F. Jansson och Carl Ivar Ståhle. Det blev inledningen till en livslång och för mig ovärderlig vänskap. Att romantiken också kunde frodas på gamla HumB är kanske överflödigt att påpeka. Det är många kända stockholmsakademiska äktenskap som fått sin upprinnelse på HumB.

Till HumB:s viktiga komplement hörde fiken, Mocka Efti i hörnet av Mäster Samuelsgatan och Birger Jarlsgatan, där man på balkongen för 25 öre fick en kopp kaffe och en bulle ännu mot slutet av 1930-talet, Ejers, som var HumB:s närmaste granne och som befolkades av studenter på dagarna och av smågangsters och narkotikahajar på kvällarna och slutligen Siesta vid Engelbrektsplan. Detta lilla kondis var i sanning en märklig för att inte säga gripande lokal. Här diskuterades och planlades såväl licentiat- och doktorsavhandlingar som Berzeliikravaller. Det hände mer än en gång, att man på kvällarna kunde få en vänlig förfrågan om man ville följa med och "djävlas med snuten". Vår medverkan kom dock att inskränka sig till att hjälpa dem med deras skriftliga förklaringar, när de hotades av åtal. Ståhle var särskilt anlitad. Hans vänlighet hade gjort ett starkt intryck på dessa ungdomar. Siesta utmärktes också av att allt bröd smakade gammalt. Vi ansåg att det måste finnas någon bagare som bakade gammalt bröd och blivit Siestas huvudleverantör!

HumB på Birger Jarlsgatan var ju från början endast ett provisorium. Planerna på en särskild biblioteksbyggnad såg dagens ljus under slutet av 1930-talet. Staden upplät en tomt inom kvarteret Spelbomskan mellan Stadsbiblioteket och Socialvetenskapliga institutet. År 1939 kom det första av professor Paul Hedqvist uppgjorda förslaget till biblioteksbyggnad. Det kom att följas av flera. Först 1953 kom det nya HumB att stå färdigt med adressen Odengatan 59.

De sista doktorsavhandlingarna som färdigställdes på gamla HumB på Birger Jarlsgatan var Carl Reinold Smedmarks *Mäster Olof och Röda rummet* och min egen *Stångskäret, Kåksna och Kummelberget*. Vi disputerade under senare delen av höstterminen 1952.

När boksamlingarna hade överflyttats till den nya biblioteksbyggnaden, företog Carl Ivar Ståhle och jag en "sentimental journey" till det nu tömda gamla HumB och hemförde därifrån några kära souvenirer, nämligen ett askfat i form av en långpanna och ett askfat i form av ett tennfat med öra, vidare ett stort diskfat av aluminium, som en gång hade donerats till HumB av Sverker Martin-Löf, som blev känd såsom den första stockholmshumanisten som blev anställd vid dåvarande Radiotjänst. De två förstnämnda askfaten hamnade i våra respektive hem, medan det stora diskfattet hamnade i Ståhles tjänsterum i det nya HumB. Vi tog också med den stol i rökrummet, som hade varit Ståhles arbetsplats

Det var ju en himmelsvid skillnad mellan det gamla och det nya HumB och visst uppskattade vi de nya lokalerna och det goda utrymmet. Att få ett samlat seminariebibliotek, som samtidigt kunde utnyttjas såsom sammanträdeslokal för seminariet, var något som uppfattades såsom särskilt positivt, men nog saknade vi lite äldre stämningarna från det gamla HumB. Det dröjde ganska länge, innan trivseln infann sig. Lärarna hade ju tidigare inte haft några tjänsterum. I det avseendet betydde det nya biblioteket ett stort framsteg, även om tillgången på rum var blygsam och förutsatte sambruk. Det blev nödvändigt att göra upp turlistor för tentamina för att undvika kollisioner. Ur bibliotekssynpunkt innebar utflyttningen till Frescati nära nog en katastrof. Nu kom t.ex. seminarier att hållas i lokaler som helt saknade böcker. Det var till att börja med inte möjligt att bygga upp institutionsbibliotek. Det var först så småningom som man började få ett passabelt handboksbestånd till sitt förfogande men då placerat utom räckhåll för studenterna.

Jag har ingen egen erfarenhet av hur det nya universitetsbiblioteket fungerar för studenter och lärare.

Tiden 1954–1971

Den 1 juli 1954 inrättades ytterligare en professur i ämnet nordiska språk. Den fick beteckningen nordiska språk, särskilt svenska språket. Carl Ivar Ståhle som då var e.o. docent i nordiska språk förordnades att

upprätthålla den nyinrättade professuren, intill dess den blev besatt med ordinarie innehavare. Ståhle hade 1951 förklarats kompetent till Uppsalaprofessuren i ortnamnsforskning och 1953 placerats i andra rummet vid konkurrensen om Uppsalaprofessuren i nordiska språk. Han sökte nu den nyinrättade Stockholmsprofessuren tillsammans med docenterna Gustaf Lindblad och Lennart Moberg. I fakulteten väcktes förslag, att Ståhle skulle kallas till innehavare av professuren. Professorerna Valter Jansson, Karl Gustav Ljunggren och Elias Wessén utsågs att såsom sakkunniga yttra sig om kallelseförslaget. De tillstyrkte enhälligt detta och Carl Ivar Ståhle utnämndes till professor från och med den 1 februari 1955. Han tog efter 16 år på egen begäran avsked från professuren den 30 juni 1971. Jag har funnit det lämpligt att låta detta årtal stå som den främre gränsen för den andra delen av min skildring av ämnet nordiska språks historia med hänsyn till den betydelse, som Carl Ivar Ståhle fick för ämnet. En annan naturlig gräns vore 1970, då blocksvenskan enligt 1969 års studieordning gjorde sitt intåg. Vad detta senare innebär, lämnar jag åt andra att skildra.

I Carl Ivar Ståhle fick Elias Wessén en värdig kollega. Det var också en källa till glädje för honom, att han fick den mest framstående av sina elever till kollega under sina sista år som professor. Deras samarbete präglades av en varm vänskap. Det var lätt att se hur Elias gladdes åt Carl Ivars framgångar som forskare. För denne framstod Elias Wessén såsom det stora och inspirerande föredömet som forskare och lärare. Vi som stod honom nära kunde märkligt nog spåra ett slags mindervärdighetskomplex gentemot Elias. Carl Ivar insåg aldrig till fullo sin egen storhet som forskare och inspirerande lärare. Det var inte lätt att övertyga Carl Ivar Ståhle om hans egen betydelse för svensk humanism i allmänhet och nordistiken i synnerhet!

Ståhle som lärare

Carl Ivar Ståhle var 1954 utomordentligt väl meriterad för en professur i svenska språket. De tyngst vägande av hans specimenskrifter var dels den monumentala gradualavhandlingen från 1946 *Studier över de svenska ortnamnen på -inge. På grundval av undersökningar i Stockholms län*, dels de i manuskript föreliggande avhandlingarna *Syntaktiska och stilistiska studier i fornordiskt lagspråk, med särskild hänsyn till rättsregelns språkform i de fornsvenska landskapslagarna* (tryckt 1958) och *Studier över Östgötalagen* (postum utgåva av Gösta Holm

1988). Dessa arbeten representerar de två huvudlinjerna i Ståhles forskning fram till 1954: ortnamnsforskning och fornsvensk textfilologi. Hans forskning inom dessa ämnesområden hade resulterat i en rad av skrifter, utöver de nyss nämnda, av varierande omfång men alla av hög kvalitet.

Ståhles magisterexamen 1934 omfattade ämnena latin, grekiska och klassisk fornkunskap. Examen kompletterades senare med nordiska språk och litteraturhistoria. Ståhles första arbete såsom nordist behandlade ortnamn. Det var en trebetys uppsats med titeln *Namn på byar, åkrar och ängar i Mockfjärds kapellag i Dalarna*. Den ventilerades i nordiska proseminariet den 7 april 1936. Uppsatsen byggde på av honom gjorda uppteckningar av dalska ortnamn. Jag kan tillägga att uppsatsen skrevs på rekordtid. Jag är för övrigt alldeles övertygad om att detta rekord alltjämt är oslaget, sannolikt oslagbart. Ståhle visade då exempel på den förmåga som följde honom under hela hans aktiva tid, nämligen förmågan att vid behov arbeta dygnet runt. Pauserna i arbetet utfylldes med Västern-filmer! Till de omfångsrikare av ortnamnsarbetena förutom gradualavhandlingen hör avhandlingen från 1954 *Ortnamn och bebyggelse i Västra Vingåker* och uppsatsen *Lidingö under forntid och medeltid* (OUÅ 1954); vidare uppsatsen *Om vår äldsta jordbok (Vårfruberga klostets godsförteckning)* (NoB 1948).

Till de smärre undersökningarna hör uppsatsen *Sotholm, Sotinge och Sotaskär* (NoB 1945), i vilken Ståhle sammanställer de två Södertörnsnamnen Sotholm och Sotinge med uttrycket sker Sóta i första strofen av Sigvats Vikingavísur och gör troligt, att Sote var en benämning på sydligaste delen av nuvarande Horsfjärden. Uppsatsen *Gamla gatunamn på Söder* (OUÅ 1944) byggde på Ståhles uppteckningar av Södermalms ortnamn. Vidare kan nämnas uppsatserna *Önamnet Essingarna* (OUÅ 1948) och *Det sörmländska sockennamnet Järna* (OUÅ 1950). Uppsatsen *Sockenbildningen i Törens prosteri* (NoB 1950) innehåller ett viktigt *Tillägg*, i vilket Ståhle bemöter en anmärkning, som hade framförts av Ivar Lundahl i en recension av Ståhles doktorsavhandling.

Carl Ivar Ståhles forskningar i de fornsvenska lagarna hade resulterat i en rad uppsatser utöver de tidigare nämnda avhandlingarna. I Rig 1939 publicerades *En bötesbestämmelse i Upplandslagens konungabalk*. I Nationen och hembygden V 1949 trycktes uppsatsen *Otte Torbjörnssons lagbok (med en flock ur Värmlandslagen?)* och i Historisk tidskrift 1941 uppsatsen *De medeltida ledungsskatterna i Svealandska-*

pen som av Wessén kom att bedömas såsom licentiatavhandling. Vidare kan jag nämna *Det saknade bladet i Vidhemsprästens anteckningar* (Arkiv 1950) och *Ett medeltida företal till Magnus Erikssons stadslag* (Lychnos 1952). I Arkiv 1952 trycktes den omfattande uppsatsen *Några frågor rörande den första utgåvan av Upplandslagen och dess förlaga*. Ståhles bidrag till Festskrift tillägnad Elias Wessén var uppsatsen *Om förhållandet mellan Hälsingelagens texter*.

Utöver de hittills nämnda arbetena ingick bland specimeningskrifterna den utomordentligt förnäma undersökningen *Språkteori och ordval i Stiernhielms författarskap* (Arkiv 1951).

Språknämnden och Vitterhetssamfundet

Till Ståhles tungt vägande meriter hörde de insatser som han hade gjort som medarbetare i Vitterhetsakademiens diplomatariekommitté. Han hade, för att citera sakkunnige Karl Gustav Ljunggren, ”utfört ett omfattande granskningsarbete och utarbetat en följd av promemorior rörande äldre handskrivna diplomsamlingar o.d.” Detta forskningsarbete var en av förutsättningarna för den utomordentliga förtrogenhet med medeltida och äldre nysvenskt handskriftsmaterial, som i så hög grad kom att prägla Ståhles vetenskapliga verksamhet. Han torde vara en av de få (kanske den enda?) som gått igenom Bureus berömda handskrift *Sumlen* sida för sida.

Ståhle hade 1954 en betydande erfarenhet såsom akademisk lärare. Han blev 1946 docent och e.o. docent 1952. Han hade lett kurser och seminarier och vikarierat på Wesséns professur. Till de undervisningsmoment, som man gärna minns, hör de Bellmansseminarier som han ledde läsåret 1948/1949. I Nobelbibliotekets läsesal arbetade vi under hans ledning med samtliga tillgängliga Bellmanshandskrifter.

Redan före docenttiden hade Carl Ivar utövat en betydelsefull lärargärning. Som magister och som licentiat fanns han alltid beredd på HumB att biträda kamrater med råd och dåd, en ofta tidskrävande privatundervisning som inkräktade på hans egen vetenskapliga verksamhet. Tidigt framträdde det som blev så karakteristiskt för honom såsom lärare och forskare, nämligen hans stora generositet med idéer och uppslag. Han var totalt fri från vetenskaplig egoism.

Carl Ivar Ståhles utnämning till professor kom att innebära en betydelsefull förändring av min egen situation. Jag hade tidigt varit inriktad på läroverkslärarbanan och hade under licentiand- och doktorand-

studierna arbetat som timlärare. Jag genomgick praktisk lärarkurs ("provår") ht 1952 och disputerade i oktober samma år. Den 1 januari 1953 blev jag ordinarie lektor vid Beskowska skolan. I juni 1954 ringde Elias Wessén till mig och meddelade, att Carl Ivar skulle förordnas såsom vikarie på den nyinrättade professuren. Till min stora förvåning och lätta förvirring fortsatte han med att fråga, om jag ville vikariera på Carl Ivars e.o. docentur. Då jag påpekade att jag ju inte var docent, fick jag svaret: "Skriv omedelbart till Högskolans styrelse och anhåll om att bli förordnad till docent." Jag lydde och förordnades till docent den 19 juni och därefter till vikarie på e.o.-tjänsten under ett år. Från och med den 1 juli 1955 blev jag ordinarie innehavare av samma tjänst. Mycket kan hända i de stora händelsernas bakvatten!

Trots att Ståhle i likhet med de flesta professorer ställdes inför en rad administrativa uppgifter av olika slag fortsatte han oförtrutet sin forskning. Redan i juni 1953 hade han ombetts att svara för en utgåva av de Rannsakningar efter antikviteter 1667–1693, som ingår i Kungliga Bibliotekets handskriftssamling under signum F 1 9:1–5. Han engagerade Ingemar Olsson och mig i utgivningsarbetet. Det första bandet som omfattade 311 sidor förelåg i tryck 1960, det andra bandet (325 sidor) kom 1969. Ett tredje och sista band förelåg i ett oavslutat manuskript, när Carl Ivars övriga uppgifter och hans sviktande hälsa framtvingade en paus i hans medverkan. Manuskriptet befann sig i samma skick ännu vid Carl Ivars död. Det är min avsikt att försöka slutföra detta viktiga arbete.

I *Ny illustrerad svensk litteraturhistoria* (1955, ny bearbetad upplaga 1967) skrev Ståhle avsnittet *Medeltidens profana litteratur*. Vad han här ger, skriver Ture Johannisson, "är litteraturhistoria av modernt snitt med vida utblickar och fylliga stilbeskrivningar, där inte minst de estetiska kvaliteterna kommer till sin rätt". År 1956 trycktes undersökningen *Ett fragment av den fornsvenska Birgittaöversättningen*; den hade förelegat i manuskript såsom specimenringsskrift 1954. Från 1967 är uppsatsen *Västgöta lagmanskväde*, som av Sture Allén har karakteriserats såsom "ett mästestycke av kritisk analys och kringssyn". I samlingsvolymen *Främmande ord i nusvenskan* (1962) ingår Ståhles uppsats *De främmande orden och den svenska ordbildningen*. "Titeln verkar kanske inte direkt upphetsande", säger Sture Allén, "men studien är skriven med verklig frenesi och visar åtskilligt av hans språksyn och stilkonst". I Modersmåsläraernas förenings årsskrift 1964 trycktes den

pedagogiskt mönstergilla uppsatsen *Språkhistoria och deskriptiv lingvistik i undervisningen i svenska på gymnasiet* (omtryckt i *Språket i blickpunkten* 1971).

Ståhle var medlem av 1963 års bibelkommitté. I dess betänkande 1968 ingick såsom bilaga dels undersökningen *Några drag i det svenska bibelspråkets historia 1526–1917*, dels *Några drag i svenska språkets förändring under 1900-talet*, bägge arbetena finns omtryckta i Språkvårdsnämndens skriftserie.

Ståhle var en av dem som 1963 tog initiativet till det första symposiet Sammankomst för att dryfta frågor rörande svenskans beskrivning. Uppsatsen *Verbböjningstyper och verbfrekvens i stockholmskt berättarspråk* ingår i Förhandlingar vid sammankomsten i Göteborg 1965.

I juli 1961 beviljade Högsta domstolen resning i det s.k. Helander-målet. Ståhle fick det offentliga uppdraget att yttra sig om den av Wellander och Johannisson genomförda språkutredningen rörande författarskapet till de anonyma breven. Deras utredning hade spelat en viktig roll vid de tidigare rättegångarna. Ståhles uppgift skulle vara att granska hållbarheten av den metod som Wellander och Johannisson hade tillämpat. Det var inte med glädje som Ståhle åtog sig granskningsuppdraget, men han genomförde det under kort tid genom en väldig och för hans hälsa förödande arbetsinsats. Resultatet av hans skarpsinniga granskning blev, att den av Wellander och Johannisson tillämpade metoden var hållbar och genomförd med skärpa och omsorg.

”Det levande språkets vård var en hjärtesak för Carl Ivar Ståhle” skrev Bertil Molde (i *Språkvård* 3 1980). Ståhle var medlem av Svenska språknämnden och dess styrelse från 1956 till sin död. Från 1967 var han dess ordförande. I första numret av tidskriften *Språkvård* 1965 skrev han artikeln *Om språkvårdens uppgifter*. Ett viktigt inlägg i språkvårdsdebatten är bl.a. den tidigare nämnda skriften *De främmande orden och den svenska ordbildningen*.

Från 1969 var Ståhle ordförande i Svenska Vitterhetssamfundet. Tillsammans med E.N. Tigerstedt var han huvudredaktör för litteraturantologien *Sveriges litteratur*. Han stod själv såsom utgivare av del I (1968), som omfattade medeltidens och reformationstidens litteratur.

En väldig arbetsbörda under en lång följd av år hade slitit hårt på Carl Ivar Ståhles starka kropp. Det var i första hand sviktande hälsa som gjorde, att han efter 16 år som professor nödgades begära avsked från och med den 30 juni 1971. Han hade då av Svenska Akademien

erbjudits ett forskningsuppdrag, som avsåg svenska språkets historia från medeltidens slutskede till tiden för Svenska Akademiens instiftande. Det framstod för honom såsom en utomordentligt lockande uppgift att nu få ägna sig helt och odelat åt forskningen, även om det kändes svårt för honom att avbryta verksamheten som lärare och handledare. År 1974 blev Carl Ivar Ståhle en av de aderton i Svenska Akademien, där han efterträdde H.S. Nyberg.

Ståhles magnum opus från tiden efter 1971 var den mäktiga volymen (471 sidor) *Vers och språk i Vasatidens och stormaktstidens svenska diktning* (tryckt 1975). Boken var tänkt att ingå såsom en del av den skildring av svenska språkets historia som han fått Akademiens uppdrag att skriva. Det är ett oerhört imponerande arbete, präglad av stor lärdom och byggt på ett väldigt material av otryckta litterära källor från 1500- och 1600-talet. Ståhle hann aldrig fullfölja sin språkhistoria, men bland hans efterlämnade papper finns mängder av materialsamlingar, utkast och i vissa fall manuskript, som inte blivit helt utarbetade, men som förhoppningsvis kan fullbordas av yngre forskare.

Utöver detta stora arbete publicerade Ståhle en rad mindre studier av skiftande slag men alltid av hög kvalitet. I *Festskrift till Olav Ahlbäck* 28 mars 1971 ingår uppsatsen *Tre soluppgångar*. Det är en studie över soluppgången som poetiskt tema. Ståhle koncentrerar sig till tre litterära verk, Creutz' *Atis och Camilla*, Strindbergs *Stadsresan* och Harry Martinsons *Sommarmorgon*. Jag vill gärna citera några rader i Sture Alléns inträdestal i Svenska Akademien. Han sade om denna analys: "När den ganska utförliga genomgången går mot sitt slut, säger [Ståhle] någonting jag inte har sett i någon annan vetenskaplig skrift: 'Någon sammanfattning kan det inte bli fråga om – det finns ingenting att sammanfatta. Jag har inte avsett några resultat, bara försökt lyssna till hur tre av det svenska litteraturspråkets främsta förnyare ... har valt att i ord gestalta ett tidlöst skeende, som inte brukar lämna betraktaren oberörd ...' Denna unika avrundning säger något väsentligt om Ståhles sätt att förhålla sig till konstnärliga texter – och för övrigt inte bara till dem."

I *Namn och Bygd* 1974 trycktes uppsatsen *Skarpnäck och Salem. Två 1600-talsnamn med förhistoria*. Ståhle ger här en övertygande tolkning av det första namnet och en ytterst tänkvärd tolkning av det senare. I *festskriften till Göran Holm, 1976*, återvänder Ståhle till äldre fornsvenska texter i uppsatsen *Om Dalalagens ålderdomlighet och ålder ... och Kopparbergsprivilegiernas oförbätterliga "sik biwipär"*. I

antologien *Vad händer med svenska språket?* (1976) ger Ståhle synpunkter på språkvårdens problem i uppsatsen *Om nyttan av ett skriftspråk*. Vid ett symposium i Uppsala 1977 höll Ståhle ett föredrag *Foreign Influence on the Swedish Language in the 17th Century* (tryckt i *Nysvenska studier* 1982). Till fornsvenskan återvänder Ståhle ånyo i uppsatsen *Dativändelsen -omen i fornsvenskan. Uppkomst och avveckling* (tryckt i *Studier i nordisk filologi* 1980). I uppsatsen *Svaga maskuliner i nusvenskan. Ett stycke språk- och språkvårdshistoria* (1979) behandlas växlingen timme–timma och ande–anda.

Stockholmsnamn och Stockholmsspråk

Stockholmska ortnamn och Stockholmsspråk fångade tidigt Carl Ivar Ståhles intresse. Till dessa ämnen återkom han ofta. På 1930-talet upptecknade han ortnamn inom den gamla Brännkyrka socken och stadsdelen Södermalm. I slutet av 1950-talet tog han initiativet till en brett upplagd insamling av material för en historisk framställning av Stockholms ortnamn. Med utnyttjande av detta material utarbetades ett antal laudaturuppsatser (Lars Cleve, Jan Ahnlund, Helmer Gustavsson, Elizabeth Brodda). Carl Ivar och jag planerade tillsammans en bok om Stockholms ortnamn, men han kom inte att delta i arbetet, som 1983 gav till resultat monografien *Stockholms gatunamn*. Samtidigt med insamlingen av ortnamn planerade Carl Ivar en undersökning av Stockholmsspråket. Den s.k. Stockholmsundersökningen påbörjades 1957 och pågick till 1973. Man samlade in språkprov genom excerpering av texter, bandupptagningar av talat språk och direktupptagningar av intervjuade personers språk. Lars Cleve gjorde under en följd av år mycket betydelsefulla insatser för Stockholmsundersökningen. I tidskriften *Humanistisk forskning* 2:1975 presenterade Ståhle Stockholmsundersökningen i artikeln *En undersökning av stockholmsspråk*. Resultatet av hans egna studier redovisas i en rad uppsatser. Till dem hör den tidigare nämnda undersökningen *Verb böjningstyper och verbfrekvens i stockholmskt berättarspråk*; vidare *Mötet uppnås på sundag* (i *Språkvård* 3 1965) och *Om "pigspråk" i 1800-talets Stockholm* (1977). I *Nysvenska studier* 1979–1980 trycktes *Kungsan, Fiskis och Stegan. Ord på -an och -is i stockholmskan – och en Bellmansstrof*. Den 29 januari 1976 höll Ståhle en föreläsning på svenska institutionen vid Åbo akademi med rubriken *Stockholmsspråket och finlandssvenskan*. Den trycktes först efter hans död. Hans dotter Barbro omtalar, att

han hade planerat att samla sina uppsatser om Stockholmsnamn och Stockholmsmsspråk i en volym. Hon fullföljde dessa planer genom boken *Stockholmsnamn och Stockholmsmsspråk* (1981) och skriver om denna föreläsning: ”Min far hade kort före sin död tagit fram texten, kanske för att efter bearbetning låta den ingå i volymen.” Manuskriptet har för publiceringen bearbetats av Bengt Loman.

Även efter det att Carl Ivar Ståhle hade lämnat professuren, var han angelägen om att behålla kontakten med studenter och lärare vid institutionen. Vi betraktade det som högtidsstunder, då han någon gång kom och höll ett seminarium. När hans hälsa under de sista åren allt mer sviktade, blev det för mig en kär uppgift att kontinuerligt hålla honom underrättad om verksamheten inom ämnet.

Carl Ivar Ståhle avled den 12 juni 1980. Han var då 67 år gammal. I sina Minnesord i Vitterhetsakademien den 20 mars 1981 yttrade Ture Johannisson bl.a.: ”Carl Ivar Ståhle rörde sig självständigt och säkert på flera av sitt stora ämnes olika fält, och från alla hemförde han skördar. Han vann fackmännens odelade erkännande för sin lärdom, grundlighet och metodiska skicklighet, vare sig hans forskningar gällde ortnamns- eller stilfrågor, bebyggelse-, litteratur- eller språkhistoria. För den som följde hans framgångar på avstånd framstod han som ett vetenskapens söndagsbarn. Det var han också – därför att han kände och till fullo godkände särställningens villkor. Han var en lysande begåvning, men också en väldig arbetare. I den lilla skriften Stiernhielms emblem erinrar han om att fru Dygd i Hercules ’förkunnar samma lära som emblemet: Wett hörer arbetet till; wins ey vtan ijdkeligt omak’. Att efter en arbetsdag fortsätta vid skrivbordet natten igenom var ingenting sällsynt för Ståhle”. Ture Johannisson slutar sin minnesteckning med att erinra om att Carl Ivar Ståhle 1974, samma år som han invaldes i Svenska Akademien, tilldelades Vitterhetsakademiens stora pris. Han framhåller att motiveringen för priset på ett utmärkt sätt karakteriserar Ståhles livsverk. Belöningen gällde ”hans av originalitet och vidsträckt humanistisk lärdom präglade författarskap och hans djuplodande banbrytande forskningar över svenskt språk i dess olika former allt ifrån äldsta tid fram till våra dagar”. Jag, som hade glädjen att på mycket nära håll få följa Carl Ivars forskning alltifrån hans proseminarieuppsats om ortnamn i Mockfjärd och fram till slutet, kom många gånger under årens lopp att tänka på några ord av Samuel Columbus om Stiernhielm: ”Som jag hade den ähran at wara i hans gunst ok bewågenhet, wil iag ok för-

mäla någre hans ord, däm iag mitt fädernes land wärdige skattar ok mäddela. En gång kom jag til honom, då han sått heel omringat mä böcker ok utbrast mä heel frögdygt gemöte: Quam dulce est sapere.” Quam dulce est sapere är ett uttryck, som skulle kunna stå som motto för forskaren Carl Ivar Ståhle. Det uttrycker den entusiasm som han så ofta kunde förmedla till sina studenter. Ehuru han inte var någon ur formell synpunkt sett elegant föreläsare, kom hans entusiasm och starka engagemang att fånga åhörarna och kom dem att finna det behandlade ämnet lika intressant som han själv gjorde. Det är säkert många Stockholmsnordister som med ett vänligt leende minns, hur Carl Ivar Ståhle så ofta greps av sitt ämne att han kom att skapa oreda i sina omsorgsfullt utarbetade föreläsningsmanuskript och tvingade honom att fortsätta på fri hand. Sitt eget rekord, när det gällde att hålla ordning på papper, slog Carl Ivar 1949, då han förlade sitt manuskript till fakultetsopposition på Gunnar Sjögrens avhandling *Om språket i de svenska bibelöversättningarna 1526–1541*. Jag alarmerades tidigt på morgonen men vårt sökande i tänkbara lokaliteter gav inget resultat och Carl Ivar nödgades hålla sin med glans genomförda opposition utan manuskript. När jag under disputationen för Elias Wessén viskade avslöjade, vad som hade skett med manuskriptet, mulnade han först men lyste strax upp, fylld av beundran inför prestationen.

Lindblad efterträder Wessén

Elias Wesséns efterträdare på makarna Heckschers professur i nordiska språk blev docenten Gustaf Lindblad. Han hade disputerat i Lund 1943 på avhandlingen *Relativ satsfogning i de nordiska fornspråken* och blev docent samma år. Han hade varit ordboksredaktör vid redaktionen för SAOB ht 1945–vt 1946. Den 1 juli 1953 blev Lindblad lektor vid kommunala gymnasiet i Malmö. Till gradualavhandlingen ansluter sig undersökningarna *Frågan om översättningen av Nya testamentet 1526 i belysning av urkundens relativa satsfogning* (1944), *Lindholmsamulettens runinskrift* (1953) och *Den äldsta nordiska relativkonstruktionen* (1953). Från 1951 är recensionen *Om Hemming Gadhs språk* och från 1952 uppsatsen *Till tolkningen av Hemming Gadhs brev*. Det första stora arbetet inom det område som blev Lindblads huvudområde, nämligen det västnordiska, var avhandlingen *Det isländska accenttecknet. En historisk-ortografisk studie* (1952). Huvudarbetet inom detta forskningsområde blev den omfattande och utomordentligt förnäma av-

handlingen *Studier i Codex Regius av Äldre Eddan* (1954). Denna avhandling karakteriserades av Valter Jansson i november 1954 såsom "ett arbete av utomordentlig vikt". Vid samma tidpunkt skrev K.G. Ljunggren: "Det torde inte vara för mycket sagt, att detta solida och innehållsrika arbete är ett av de viktigaste inom den isländska filologien, som på senare tid har sett dagen." Gustaf Lindblad var i hög grad kompetent för en professur i nordiska språk. När jag frågade Elias, varför han inte var med såsom sakkunnig, när hans efterträdare skulle utses, svarade han: "Jag finner det så självklart, att Lindblad skall ha professuren att jag inte behöver offra tid på sakkunniguppdraget!" Gustaf Lindblad utnämndes till innehavare av professuren från den 1 juli 1956 och kvarstod i tjänsten till den 30 juni 1973.

Av Lindblads senare produktion kan jag här nämna *Ett språkligt grundmönster i Nya testamentet 1526* (1971) och *Om språklig textkommentering på vetenskaplig nivå* (1973). Till det västnordiska ämnesområdet hör *Bergsbok* (facsimilutgåva 1963), vidare *Den rätta läsningen av Isländska homilieboken* (1975) och *Centrala eddaproblem i 1970-talets forskningsläge* (1977); vidare *Snorre Sturlasson och eddadiktningen* (1978) och slutligen *Poetiska Eddans förhistoria och skrivskicket i Codex regius* (1980).

Tyvärn uppstod det efter hand vissa samarbetssvårigheter mellan Gustaf Lindblad å ena sidan och i första hand Carl Ivar Ståhle å den andra. Jag skall inte gå in närmare på detta, som beklagligtvis skapade en viss misstämning inom institutionen, en för oss lärare ny erfarenhet.

Malmström efterträder Ståhle

Kungl. Maj:t hade i december 1971 föreskrivit, att den efter Carl Ivar Ståhles avgång vakanta professuren skulle ledigförklaras såsom professur i svenska språket. Sten Malmström förordnades att såsom tf. professor upprätthålla tjänsten. Från och med den 1 juni 1973 blev han dess ordinarie innehavare.

[Här har uteslutits en exkurs om tillsättningsproceduren, eftersom den saknar aktualitet. Reds anmärkning.]

Sten Malmström föddes den 30 oktober 1917 och avled den 11 oktober 1979. Han var enligt min mening vid sidan av Carl Ivar Ståhle den mest

lysande begåvningen bland dem som hittills verkat inom ämnet nordiska språk/svenska i Stockholm.

Sten blev fil.lic. 1954 och disputerade för graden 1961 och blev docent i nordiska språk samma år och i litterär stilistik 1963. Under åren 1950–1953 var han svensk lektor vid universitetet i Oslo, och 1954–1961 biträdande lärare i nordiska språk i Stockholm, och e.o. docent 1962–1963. Under åren 1965–1973 innehade Sten en forskartjänst i stilistisk språk- och litteraturvetenskap vid Svenska Akademien. Åren 1970–1973 var han, som jag tidigare nämnt, tf. professor i nordiska språk, särskilt svenska språket. Sten var ledamot av 1971 års bibelkommitté för Gamla testamentet.

Den litterära stilistiken var Sten Malmströms huvudintresse och huvudämne. Hans huvudarbete blev den stora gradualavhandlingen *Studier över stilen i Stagnelius lyrik*. Jag var fakultetsopponent och sammanfattade mitt omdöme genom att säga, att Sten på ett lysande sätt hade hävdad sitt rykte som den litterära stilistikens mästare. Av hans övriga produktion inom stilistiken kan jag nämna *Om diktaren och språket* (1964), *Några Horatiusöversättningar som stilspegel* (1970); vidare *Takt, rytm och rim i svensk vers* (1973). Ett större arbete var *Stil och vers i svensk 1900-talspoesi* (1971). Tillsammans med Emil Liedgren gav Sten ut band 2–4 av *Samlade dikter av Johan Olof Wallin* (1958–1967). Tillsammans med Nils Frick gav han ut *Språkklyftan* (1976) och tillsammans med Irène Györki *Bonniers svenska ordbok* (1980).

Lärartjänsterna förändras

Under den här perioden från 1954 inträffade en hel del andra viktiga förändringar i fråga om lärartjänster. Som jag tidigare nämnt, hade Gunnar Helén och Rolf Hillman tjänstgjort såsom biträdande lärare med särskild inriktning på stilistik. För ämnet nordiska språk och särskilt för utvecklingen av den litterära stilistiken blev det betydelsefullt, att Sten Malmström under åren 1954–1961 kom att inneha en tjänst som biträdande lärare. En icke ordinarie tjänst såsom s.k. pedagogisk lektor i svenska språket inrättades 1957 och fick som innehavare lektorn vid läroverket i Ludvika Åke Åkermalm; han innehade tjänsten i tre år. Huvudinriktningen av hans undervisning blev den normativa stilistiken. Åkermalm hade disputerat 1955 på avhandlingen *Fornnordiska verb med substantivisk förled*. År 1958 blev han docent i nordiska språk. Ett viktigt nytillskott till läraruppsättningen blev universitetslek-

toraten. I ett betänkande 1957 hade 1953 års universitetsutredning föreslagit införandet av en ny typ av undervisning, s.k. lektionsundervisning, och inrättandet av rena undervisningstjänster, universitetslektorat. Humanistiska fakulteten hävdade i sitt remissyttrande till detta förslag, att kompetenskravet för dessa tjänster borde vara docentkompetens ”med dispensmöjlighet för den som avlagt disputationssprov med lägre betyg”. Utredningens förslag lades till grund för en proposition till 1958 års riksdag. Genom riksdagsbeslut fastställdes doktorsgrad som kompetenskrav med möjlighet för licentiat att få dispens. Till stor överraskning för oss tilldelades vårt ämne två ordinarie universitetslektorat. Tjänsterna söktes av Åkermalm och mig och dessutom av ett flertal mycket väl meriterade docenter, men efter en, enligt min mening, mycket välvillig bedömning föreslog Carl Ivar Ståhle och Gustaf Lindblad Åke Åkermalm och mig till tjänsterna. Vi fick kunglig fullmakt från och med den 1 november 1960. I och med min utnämning blev min hittillsvarande e.o. docenttjänst ledig. Den fick som ny innehavare Ingemar Olsson, som 1959 hade disputerat på avhandlingen *Gotländska terrängord* och blivit docent samma år. Han innehade e.o.-tjänsten till 1968, då han blev forskardocent. Denna docentur omvandlades till icke tidsbestämd personlig tjänst den 1 juli 1969. År 1978 fick Ingemar i likhet med övriga forskardocenter professors namn.

Den 1 juli 1955 fick ämnet en annan typ av tjänster, nämligen amanuens-tjänster. Ragnhild Söderbergh blev då 1:e amanuens och var det till utgången av läsåret 1956/1957. Elias Wessén var en aning förbryllad inför detta nya med amanuenser och rådgjorde med Ståhle och mig om lämplig sysselsättning för amanuensen. Hennes första uppgift blev, så vitt jag minns, att utarbета ordlista till Wesséns *Fornsvenska texter*. Ragnhild efterträddes såsom 1:e amanuens av Lars Cleve som innehade tjänsten till utgången av vt 1959 och var sedan knuten till institutionen i olika funktioner till och med januari 1973. Läsåret 1959/1960 inträffade vissa betydelsefulla förändringar för den akademiska undervisningen och administrationen till följd av den s.k. universitetsautomatiken. Varje professor fick 1000 assistenttimmar för forskning och administration. Därutöver fanns timmar för viss handledning. Från och med 1 juli 1959 blev Lars Cleve assistent. 1:e amanuenser blev Tyra Rahm (sedermera Cleve) (1959–1963) och Jan Ahnlund (t.o.m. ht 1962). Tyra Rahm efterträddes av Börje Westlund. Under läsåret 1962/1963 förordnades Thorsten Carlsson, Elizabeth Brodda, Margareta Leijonhufvud och Jan

Werme som 3:e amanuenser. Bland senare assistenter/amanuenser må nämnas Ove Oskarsson som förordnades läsåret 1969/1970. Under det läsåret fick ämnet en särskild studievägledare, Elisabeth Wijkström.

Under 1960-talet tillkommer prefektur och studierektorat. Under den här perioden fungerade en av professorerna som prefekt. Jag blev den första studierektorn (1964–1970). Jag erkänner villigt, att det ingalunda var ett betungande uppdrag. Gustaf Lindblad, som var prefekt, var nämligen intresserad av de med studierektoratet förbundna uppgifterna och utförde praktiskt taget allt arbete. Jag behövde vanligtvis bara nicka instämmande. Dessutom kunde jag alltid lita till mycket kompetenta assistenter och amanuenser. Jag efterträddes av Lars Cleve.

Från och med den 1 juli 1960 blev Stockholms högskola Stockholms universitet. Den högtidliga invigningen ägde rum den 3 september 1960 i Blå hallen i Stadshuset. Den förrättades av kungen. I samband med att Högskolan blev universitet infördes institutionsbegreppet. Det som förut officiellt hade kallats Seminariet för nordiska språk blev nu Institutionen för nordiska språk.

Administrationen hade tidigare skötts helt av lärare och amanuens-/assistentpersonal, men 1963 inrättades en sekreterartjänst vid institutionen. Den första sekreteraren blev Sonja Artz. 1966 kom Anna Karlsson. De blev båda varmt uppskattade medlemmar av institutionen.

Nyspråkliga ämnen tar över

Protokollen från licentiat- och trebetygsseminarierna visar, att undervisning och forskning under tiden 1954–1971 inte alls dominerades av de språkhistoriska ämnena på samma sätt som under den föregående perioden, då Elias Wessén satte sin prägel på verksamheten inom ämnet nordiska språk. Visst förekom det också nu seminarier som ägnades åt fornspråkliga problem. Det för fler än mig mest minnesvärda av dessa seminariesammanträden ägde rum den 27 februari 1962, då Carl Ivar Ståhle i ett föredrag gav vad han kallade Några synpunkter på uppkomsten av svagt germanskt preteritum. Det var en upplevelse. Tyvärr publicerade Carl Ivar aldrig denna undersökning. Bland hans efterlämnade papper har återfunnits endast delar av manuskriptet. Ortnamn är ett ämne som återkommer på bägge seminarierna. Det gäller dels riks-svenska, dels estlandssvenska namn. För de senare är det Edvin Lagman som svarar. Om nyfunna runstenar talar Sven B.F. Jansson då och då. Ett och annat seminarium ägnas åt fornsvenskt lagspråk. Det är inte

överraskande att finna, att västnordiska ämnen tas upp till behandling på Gustaf Lindblads seminarier.

Det dominerande inslaget i seminariearbetet utgörs av de nyspråkliga ämnena. Den litterära stilistiken återkommer ofta. Det är fråga om undersökningar av stildrag hos författare som Bellman, Almqvist, Stagnelius, Cederborg, Levertin, Hjalmar Söderberg, Hjalmar Bergman och Albert Engström. På seminariet den 26 mars 1957 talade Claes-Christian Elert om stavelsetrycket i sammanhängande tal. På seminariet den 15 maj samma termin diskuterar man bl.a. problemet om relationerna mellan de långa vokalerna y, u och ö och motsvarande korta. På Ståhles seminarium den 17 september 1957 bestämdes, att ämnet för terminens seminarier skulle vara frågan om det spontana talspråkets byggnad och syntax. Den 27 januari 1959 talade Elert om ljudavgränsningens problem vid kvantitetsmätningar. Elert återkommer den 26 maj 1960 och nu gällde det statistisk behandling av kvantiteten i tryckstark stavelse i talat riksspråk. Ämnen med anknytning till talspråket återkommer under ht 1960. Så redogjorde t.ex. Hans Karlgren den 15 november för sina ”reflexioner kring talhastighet och språkstruktur”. På två seminarier vt 1963 redogjorde Hans Rossipal för sin undersökning om talspråkets syntax med utgångspunkt från bandat spontant tal. (29.1. och 12.2). Den 26 februari och 16 april 1963 presenterade Thyra Ribbing en försöksbearbetning av några databehandlade talspråkstexter.

På ett seminarium den 14 november 1961 presenterade Hans Karlgren Arbetsgruppen för statistisk lingvistik. Syftet med gruppens arbete var enligt protokollet ”att utan att binda sig för en viss lingvistisk teori belysa strukturen i talad svenska och därigenom skapa en utgångspunkt för olika undersökningar som kan företas med maskinbearbetning. Härvid skulle materialet segmenteras i morfem”. Till detta anknyter Benny Broddas redogörelse för arbetsgruppen KVALS arbete (27 november 1962). Den 10 februari 1964 talade Hans Karlgren och Benny Brodda om ”Grammatisk klass och syntaktisk roll med särskild tanke på morfemklassifikation”. Den 3 maj 1965 är Karlgrens ämne ”Svenskan som informationssökningspråk”. Den 10 maj 1965 redogjorde Ebba Lindberg för Noam Chomsky, Syntactic Structures.

Dialekter är ett ämne som förekommer ett flertal gånger. En ny typ av dialektundersökning presenterades av Thomas Görling den 6 december 1965: Fonembeståndet i Tångenmålet i belysning av förstaklassares stavningar.

Med den här redovisningen, som är mycket ofullständig, har jag velat exemplifiera, hur nya ämnesområden och nya språkvetenskapliga metoder börjar göra sig gällande vid sidan av mera traditionella. Jag avslutar den här översikten med en lista över de gradualavhandlingar, som färdigställdes under tiden 1956–71:

- Hjalmar Annerholm, *Studier över de inkoativa verben på na(n) i gotiskan och de nordiska grannspråken*. 1956.
- Edvin Lagman, *Studier över Nuckömålets nominala ordbildning*. 1958.
- Ingemar Olsson, *Gotländska terrängord*. 1959.
- Bengt Loman, *Fornsvenska verbalsubstantiv på -an, -ning och -else*. 1961.
- Sten Malmström, *Studier över stilen i Stagnelius lyrik*. 1961.
- Rolf Hillman, *Gustaviansk retorik*. 1962.
- Ragnhild Söderbergh, *Suffixet -mässig i svenskan. En historisk-semantisk ordbildningsstudie*. 1964.
- Claes-Christian Elert, *Phonologic studies of quantity in Swedish*. 1964.
- Björn Hagström, *Ändelsevokalerna i färöiskan*. 1967.
- Gudrun Utterström, *Fem skrivare. Metta Ivarsdotters brev till Svante Nilsson*. 1968.
- Bengt Henning, *Didrikskrönikan. Handskriftsrelationer, översättnings-teknik och stildrag*. 1970.
- Herbert Lagman, *Svensk-estnisk språkkontakt. Studier över estniskans inflytande på de estlandssvenska dialekterna*. 1971.

En viktig förändring när det gäller utbildningen på lägre nivåer under perioden 1954–1971 blev införandet av den s.k. nusvensk-stilistiska linjen (alternativ utformning av standardkurserna med nusvensk-stilistisk inriktning). Den gav inte modersmåls lärarkompetens. Med sin huvudvikt vid nusvenskan avsåg denna linje ”att tillgodose det behov av utbildning i nordiska språk, särskilt svenska språket, som föreligger för journalister, radio- och televisionsanställda, översättare, högre sekreterare, reklamfolk m.fl. yrkeskategorier.” Studieplan för alternativlinjen fastställdes av universitetskanslern 24 februari 1961, med ändringar 13 mars 1962. På den här utbildningslinjen fanns inte latinet med såsom förkunskapskrav. Huvudmomenten för betyget Godkänd var: 1. Allmän språk teori; nysvensk grammatik, stilistik och språkvård; muntlig och skriftlig framställning. 2. Svensk språk- och stilhistoria. Elementär insikt i det svenska språkets historia med tyngdpunkten lagd på föränd-

ringar i ordförråd, syntax och stil inom skilda arter av yngre nysvensk prosa. 3. Förmåga att förstå och översätta talad och skriven norska och danska. 4. Ett gott svenskt riksspråksuttal och kännedom om vårt svenska talspråk i regionala skiftningar. Förmåga till ledigt och klart muntligt framförande. För betyget Med beröm godkänd krävdes ettbetygskursen ”grundligt inhämtad”; vidare fördjupade kunskaper i allmän språk teori och nysvensk grammatik, språkvård och stilistik. Större krav på ”förmåga till skriftlig framställning, ådagalagd vid författandet av uppsats”. Vidare krävdes fördjupade kunskaper i svensk språk- och stilhistoria. Slutligen obligatoriskt deltagande i proseminarieövningar (28 timmar) och en självständigt utarbetad uppsats om något grammatiskt eller stilistiskt problem i nysvenskan”. På proseminarierna ventilerades uppsatser och redovisades smärre uppgifter. Den första studieplanen hade ingen trebetygskurs. En sådan infördes genom senare ändringar.

Redan från början kom Åke Åkermalm att ta sig an den nysvensk-stilistiska linjen. Det blev naturligt med hänsyn till hans stora intresse för nysvenskan och den normativa stilistiken, dokumenterat framför allt genom arbetena *Rubriksvenska* (1965) och *Modern svenska* (1966 och senare). Valet av uppsatsämnen skiftade rätt mycket. Ej så få uppsatser behandlade idrotts- och sportspråket, en följd av Åkes och i någon mån mitt intresse i den vägen.

Som jag tidigare har nämnt ledde 1953 års examensstadga till att antalet ettbetygsstuderande för ämbetsexamen (fil.mag.) ökade starkt. Detta kom efter hand att kräva en revidering av studieplanen för standardkursen för ett betyg. En ny studieplan fastställdes av kanslern 1961/1962. En jämförelse mellan kursfordringarna för betyget Godkänd i denna plan och motsvarande fordringar i 1952 års studielan visar trots allt relativt små förändringar. Till de nya kraven hörde ”aktivt deltagande i allmänna proseminarieövningar under en termin”. Från 1952 års litteraturlista försvann *Svenska skriftprov* (ut. Swedlund och Svenonius), Tegnér, *Om genus i svenskan*; vidare Noreen, *Om språkkriktighet, Om skrift* och *Något om våra förnamn* liksom Tegnér, *Svenska familjenamn. Magnus Erikssons landslag* (s. 1–70 i Emil Olssons utgåva) ersattes av Wessén, *Fornsvenska texter*. Bland nyinsatt litteratur kan jag nämna Wessén, *Språkhistoria 2* och hans *Språkkriktighet och stil*. Vid senare revisioner sker ytterligare en del förändringar. Detta gäller även planerna för högre betyg.

Beträffande undervisningen på de olika stadierna av standardkursen skall jag här endast påpeka, att vi fick ett betydande antal proseminariegrupper, då det nu krävdes obligatoriskt deltagande i proseminarieövningarna av såväl ett- som tvåbetygsstudenterna. Det aktiva deltagandet innebar, att studenterna fick referera någon vetenskaplig framställning eller redovisa någon självständigt utförd mindre undersökning. På proseminarierna förekom också, att man gemensamt analyserade och diskuterade något problem, t.ex. ett grammatiskt problem eller ett stildrag. Någon gång förekom även ventilering av trebetygsuppsatser, men dessa var förvisso sällsynta. Under perioden vt 1955–ht 1961 hölls sammanlagt 444 proseminarieammanträden. På dessa behandlades sammanlagt 34 uppsatser. Under sammanlagt 87 trebetygsseminarier under tiden vt 1957–ht 1961 ventilerades 11 trebetygsuppsatser.

Som proseminarieledare under perioden 1954–1971 fungerade under längre eller kortare tid Gösta Bergman, Björn Hagström, Gunnar Helén, Rolf Hillman, Edvin Lagman, Carl Larsson, Ebba Lindberg, Gustaf Lindblad, Sten Malmström, Bertil Molde, Ingemar Olsson, Nils-Gustaf Stahre, Carl Ivar Ståhle, Ragnhild Söderbergh, Gudrun Utterström och Åke Åkermalm. De särskilda trebetygsseminarierna leddes av professorerna Lindblad och Ståhle eller deras vikarier, dvs. Lagman, Malmström, Olsson och Stahre.

Leklynne i minne

Den stora och avgörande förändringen av standardkurserna inträffade, då man införde blocksvenskan, men detta är en reform som ligger utanför den tidsram som jag har valt.

När jag nu avslutar min översikt över vad som hänt under tiden från 1895 till 1971, må det vara mig tillåtet med en rent personlig kommentar.

Arbetet på den här historiken har kommit mig att i minnet återuppleva så mycket som hänt under den tid, som jag har haft kontakt med ämnet nordiska språk, alltsedan jag kom som recentior hösten 1935 till nyåret 1981, då jag lämnade institutionen som pensionär. Det är mycket som jag skulle ha velat berätta, men som inte har kunnat få plats inom ramen för den här krönikan. Det har varit minnen av skiftande slag som har aktualiserats, några trista minnen, några vemodiga minnen men framför allt många goda och glada minnen. Till det allra finaste som ämnet nordiska språk har gett mig hör vänskapen med män som Elias

Wessén, Sven B.F. Jansson (allas vår Janne som till de gamla vännernas förtret nu omtalas som Run-Janne), Sten Malmström och framför allt Carl Ivar Ståhle. Till de glada minnena hör den kombinerade run- och ortnamnsexkursion som under Carl Ivars och Jannes ledning förde oss till Säl i Mockfjärd, där vi övernattade i det stähleska huset och där Sten i den sena kvällen från loftgången underhöll oss med sitt underbara flöjtspel. Till mina roligaste minnen hör de år, då Sten och jag tillsammans i mitt hem läste stora delar av den fornspråkliga textkurs, som ingick i fordringarna för licentiatexamen. Sten anlände alltid per cykel till Hornstull, där vi bodde. Hans hemfärd på kvällen var alltid äventyrlig, eftersom han aldrig hade en tillfredsställande cykellykta.

En kavalkad av personligheter har i minnet passerat revy. Från de muntliga tentamina, från tiden innan tentamensskrivningarna gjorde tenterandet till ett trist hantverk, har jag kommit att minnas en rad studenter. Jag har erinrat mig mannen som efter en mycket slät ettbetygstentamen skickade mig en låda cigarrer som tack för att han ”inte hade sluppet lindrigt undan” utan fått svåra frågor ”att bita i”. Jag har återupplevt den oro som grep mig vid en tentamen i mitt hem, då det visade sig vid tentandens ankomst, att hon var höggravid och lycklig meddelade, att det kunde hända när som helst. Jag delade den nervositet som präglade den äkta mannens uppträdande, där han vankade fram och åter på gatan utanför vårt hus. Den gången gällde det att avsluta tentamen så snabbt som möjligt utan att behöva dagtinga med ämbetsmannasamvetet! Till mina käraste minnen som akademisk lärare hör upplevelser som är knutna till kursen i fornisländska. Jag tänker då inte i första hand på den högsommardag, då en studentska kom ut till vårt sommarviste på Möja för att tentera på den fornisländska kursen. Det blev ont om tentamensro i den lilla stugan som min hustru och jag hyrde, och därför hissade jag segel på vår långedragssjolle. Under kryssande fram och åter på Möja Söderfjärd ägnade vi oss stilenligt åt Snorres skildring av Ormen länge och slaget vid Svolder. Det jag i första hand har kommit att tänka på i samband med fornisländskan, är de terminer då Janne, Carl Ivar och jag hade varsin studentgrupp i fornisländska. De tre gruppernas undervisning var schemalagd till samma dagar och samma timmar. Efter varje undervisningstillfälle hade vi tre lärare så kallat skrytfika, då vi i all blygsamhet försökte överglänsa varandra genom att tala om hur begåvade våra elever var och framför allt vilken lysande pedagog man hade varit. Janne överglänste oss alltid. Helt knäckta blev

Carl Ivar och jag den gången, då han stilla och blygsamt anförtrodde oss, att hans lärargärning hade varit sådan, att studenterna reste sig upp under tystnad och med beundrande blickar följde hans uttåg ur föreläsningssalen. Nog fanns det leklynne hos docenter och professorer på den tiden. Jag hoppas att det är fallet även nu!

Grundutbildningen 1972–1977

Barbro Söderberg

(1977)

Våren 1973 blev jag studierektor vid Institutionen för nordiska språk vid Stockholms universitet. Jag har nu avlagt mig detta uppdrag för att ägna mig åt andra uppgifter och vill gärna passa på att kasta en blick tillbaka för att summera mina intryck av utvecklingen inom grundutbildningen. Vad har då hänt mellan 1973 och 1977? Jo, först några siffror som illustrerar utvecklingen.

Tabell 1: Antal studieinriktningar inom grundutbildningen

Ht 72	Ht 76
5	8

Tabell 2: Antal förstagångsregistrerade studenter inom grundutbildningen

Avdelning	Ht 72	Ht 76
Inst. för nord. språk	70	246
Inst.gr. för svenska	126	198

Tabell 3: Antal studerande i långsam studietakt på kvällstid

Avdelning	Ht 72	Ht 76
Inst. för nord. språk	–	197
Inst.gr. för svenska	–	80

Tabell 4: Antal till språklig grundutbildning regelbundet knutna lärare

Ht 72	Ht 76
8	Ca 50

Siffrorna är naturligtvis lite godtyckligt valda. Ett bättre men svåråtkomligare mått vore kanske siffrorna för den totala ekonomiska omslutningen för de aktuella åren. Men hur som helst ger också de här

siffrorna en bild av stark expansion. Antalet kurser har ökat betydligt mer än som framgår av tabellen, antalet studenter vid Institutionen för nordiska språk har mer än trefaldigats medan blocksvenskstudenterna ökat med nära nog en tredjedel, och utrymmet för lektorat har gått upp från 6 till nästan 10 bara inom den språkliga delen av grundutbildningen. Vad ligger då bakom den expansion som siffrorna pekar på?

Institutionens kursutbud

Ht 72 hade vi fem studieinriktningar inom grundutbildningen:

- Standardlinjen i nordiska språk
- Alternativlinjen i nordiska språk
- "Nya" nordiska språk (A3, A4, B3, B4, C1, D1)
- Svenska, nuspråklig inriktning (A1, B1, C2)
- Svenska, litterär och språklig inriktning (AC1, D2)

Ht 76 är bilden mycket förändrad. "Gamla" nordiska språk (både standard- och alternativlinjen) har försvunnit, och vid sidan av "nya" *Nordiska språk, Svenska, nuspråklig inriktning* och *Svenska, litterär och språklig inriktning* har i stället tillkommit en rad nya kurser:

- A4 i Praktisk svenska, 20 p (ht 73)
- A3 i Svenska för invandrarundervisning, 20 p (ht 73)
- A7 i Svenska för utländska studerande, 20 p (ht 75)
- A11 i Svenska, 10 p (ht 75)
- A12 i Barns språkutveckling, 5 p (ht 76) med två påbyggnadskurser om 5 p (A13) respektive 10 p (A14) (vt 77).

Och ht 77 är bilden helt förändrad. Då finns inga av institutionens kurser från 1972 kvar (med undantag av *Svenska, litterär och språklig inriktning* som administreras av Institutionsgruppen för svenska). *Svenska, nuspråklig inriktning* och "nya" *Nordiska språk* utgår nämligen då, och dessa båda utbildningar ersätts och kompletteras med ett modulsystem bestående av ett fyrtiotal fempoängare som kan läsas fristående (dock i några fall med förkunskapskrav inom ämnet) eller kombineras till enstaka kurser om 10, 5 eller 20 poäng, vilka i sin tur

kan byggas på upp till 60 poäng (och därmed ge tillträde till forskarutbildning i nordiska språk). Fempoängskurserna kan kombineras tämligen fritt sinsemellan, men de kan också byggas upp till enhetliga block med inriktning på t.ex. modern danska, norska, isländska och svenska eller med inriktning på historiska studier i svenska och isländska. Bland nyheterna i modulsystemet kan nämnas Kurs 7 *Islands kultur och samhällsliv*, K11 *Semantik*, K25 *Språkbruk- och argumentationsanalys*, K38 *Modern dansk litteratur*, K44 *Norsk språkhistoria*.

Merparten av den undervisning institutionen kan ge i modulsystemet kommer att ligga på kvällstid så att den medger studier på både helfart och halvfart. Genom den här elastiska konstruktionen hoppas vi kunna tillgodose en rad olika utbildningsbehov, inte minst behovet av fortbildning för yrkesverksamma.

Modulsystemet medger alltså en bred studieinriktning. Specialisering och fördjupning erbjuder däremot den nya lokala språkkonsultlinjen om 80 poäng, som är den längsta utbildning institutionen kommer att ge. Den beräknas kunna starta under läsåret 77/78 med ett intag på 20 personer. Linjen består av följande nio kurser:

1. Introduktion, 2 p
2. Svenska språkets struktur, 11 p
3. Språket, individen och samhället, 6 p
4. Språkpsykologi, 6 p
5. Tillämpningskurs, 15 p
6. Textanalys, 13 p
7. Språkets förändring; språkvårdsfrågor, 5 p
8. Språket hos myndigheter, organisationer och företag; massmedier-
nas språk, 7 p
9. Tillämpningskurs med praktik; examensarbete, 15 p

Samarbete med andra institutioner

Vid sidan av dessa övervägande interna utbildningar har institutionen också medverkat med planering och undervisning i en rad svenskkurser vid andra institutioner. Svenska ingår eller planeras ingå i bl.a. följande externa utbildningar vid Stockholms universitet:

- juristutbildningen (försöksverksamhet sedan ht 75).

- Kulturkommunikationslinjens baskurs (start ht 77).
- tolkutbildningen i tyska och finska (sedan ht 76), grekiska (sedan vt 77), ryska (start ht 77) och serbokroatiska (start vt 78).
- översättarutbildningen i engelska, franska och tyska (planerad till 77/78).

Denna utveckling mot svenska som ett inslag i alla bildningar, inte bara språkliga, kommer rimligtvis att förstärkas. I proposition 1976/77:59 Om utbildning och forskning inom högskolan m.m. gör nämligen föredragande statsråd följande uttalande (s. 229–230):

”Jag vill därför uttala mitt stöd för de ansträngningar som enligt vad jag har inhämtat f.n. görs för att inom den blivande högskolan stärka svenskans roll inom utbildningar av olika slag. Man bör härvid vara medveten om att ökat utrymme för undervisning i svenska kan betyda att annat stoff får skjutas åt sidan eller organiseras på annat sätt. För det fortsatta arbetet bör de förslag som svenskgruppen har redovisat kunna utgöra ett lämpligt underlag.”

Övrig extern verksamhet

Under de senaste åren har också efterfrågan på institutionens tjänster för kortare externutbildningar ökat markant. Det är framför allt myndigheter och organisationer av olika slag som anmält behov. Lärare från institutionen har undervisat i svenska för nyanställd handläggande personal vid Stockholms universitet (inom parentes kan nämnas att universitetet planerar sådan undervisning också för sina lärare). Vidare har institutionens lärare givit kurser vid t.ex. AMS och SAF.

Detta behov av språkträning och språklig vägledning gäller inte bara svenskan. För de moderna språkens del har intresset för sådana kortare kurser varit så stort att det lett till inrättandet av ett fackspråkligt kurscentrum vid Stockholms universitet.

Utlokalisering

Extramurala kurser har en nära nog tioårig tradition vid institutionen; Bara under de senaste åren har lärare från institutionen åtagit sig ansvar

för svenskläroarutbildning bl.a. på Gotland och i Västerås. Men med U68 går vi in i ett nytt skede. För närvarande planerar regionsstyrelsen att i institutionens regi anordna bl.a. fortbildning i danska och norska för lärare i länet och undervisning i *Svenska för invandrarundervisning* (A7) i Huddinge kommun under läsåret 77/78.

Pedagogiskt utvecklingsarbete

Institutionens nuvarande kursutbud har alltså kommit att profileras i framför allt två huvudriktningar. Den ena är *Svenska som främmande språk*. Av 246 förstagsregistrerade ht 76 läser inte mindre än 102 studenter endera *Svenska för invandrarundervisning* (A7) eller *Svenska för utländska studerande* (A7). Den andra är *Språket i bruk* eller *Praktisk svenska* i vid mening. 85 av de 246 förstagsregistrerade studenterna läser *Svenska, nuspråklig inriktning* (A1), *Språket i funktion* (A11) eller *Praktisk svenska* (A4). En tredje tänkbar utvecklingsriktning kan också urskiljas. Intresset för barnspråk är mycket stort och institutionen har från och med ht 77 varit tvungen att begära spär på barnspråkskurserna, med företrädesrätt för personer som yrkesmässigt sysslar med barn.

Intresset för just dessa kursinriktningar har medfört en förändrad studerandebild. 1972 utbildade institutionen framför allt personer som kom direkt från gymnasiet. Nu är läget helt annorlunda. Här studerar nu t.ex. studenter med utländsk examen (A7), personer med relativt kort skolutbildning (A4) och högutbildade som vill utveckla sin redan goda språkfärdighet (A11) eller studera ett specialområde (A12).

Allt detta har i sin tur medfört ett behov av pedagogisk förnyelse på flera fronter. Vid institutionen har därför bedrivits ett intensivt arbete på att utveckla läromedel och kompendier för att tillgodose de olika behoven. Pedagogisk förnyelse av undervisningen har också blivit nödvändig. Av många skäl har då blocksvenskan kommit att bli det främsta experimentfältet. Från och med ht 77 räknar vi också med att bl.a. starta en försöksverksamhet med självstudier i handledda arbetsgrupper inom det nya modulsystemet i svenska/nordiska språk.

Framtidsperspektiv?

De ovan skisserade utvecklingstendenserna är som jag ser det glädjande och oroande. Det är naturligtvis roligt att se att insikten om behovet av god språkfärdighet och en genomtänkt språksyn har ökat. Det är roligt och utvecklande med kontakten över ämnesgränserna i integrerade utbildningar, och det är stimulerande att möta nya studerandekategorier och att tvingas in på nya relativt utforskade områden av vårt ämne – det kan räcka med att nämna det ökade behovet av ren färdighetsträning där vi nu måste söka oss till bl.a. språkpsykologi, språksociologi och textlingvistik för att finna teoretisk förankring för de nya kurserna.

Men man måste ändå fråga sig om en ohejdad expansion i de här skisserade riktningarna är alltigenom glädjande. Jag tycker nog inte det, och jag vill därför avslutningsvis diskutera tre problem som vi måste ta ställning till med det snaraste.

Kvällsuniversitetet

Institutionen har med universitetet i övrigt kommit att utvecklas till ett kvällsuniversitet. Ht 72 var inga studenter registrerade vid institutionen för deltidsstudier på kvällstid, ht 76 studerade däremot 197 personer i långsamt studietakt på kväll; vid Institutionsgruppen för svenska därtill ytterligare 80 personer. Kvällsuniversitetet har många fördelar som jag inte behöver påpeka, men det har också nackdelar, som med det nuvarande omfånget på kvällsundervisningen, börjar bli alltmer uppenbara. Det blir inte bara allt svårare för universitetet att skaffa lokaler utan det blir också allt svårare för institutionerna att skaffa lärare som är villiga att avstå från umgänge med familj, föreningsliv och andra uppgifter för att i stället förlänga sin arbetsdag med ett kvällsskift och, om utlokaliseringpolitiken går igenom, därtill långa resor i Storstockholm. Det här är problem som måste komma i förgrunden vid planeringen av kursutbudet, men det är också problem som måste få en facklig lösning.

Härtill kommer dessutom att man måste fråga sig om det är pedagogiskt försvarligt att lägga alltför stora resurser på kvällsundervisning. Deltagarna, som redan är trötta efter sin arbetsdag, har både mindre och sämre tid till förfogande för studier än heltidsstuderande. Det finns därför en viss risk för att kvällskurserna kan urarta till "korvstoppning" för att man skall nå åtminstone delar av kursmålet. Det är bl.a. för att und-

vika en sådan utveckling vi startar det ovan nämnda pedagogiska projektet med självstudier i handledda arbetsgrupper.

Planering för tjänster

Ht 72 var åtta lärare knutna till institutionens grundutbildning, ht 76 ett femtiotal och ht 77 kan det komma att röra sig om ett sextiotal. Detta är en följd av att behovet av lärarkrafter ökat samtidigt som kravet på specialisering i olika riktningar stigit. Institutionen har hittills av pedagogiska skäl löst detta problem så att den inrättat lektorat i mindre utsträckning än som varit möjligt för att i stället till sig kunna knyta en rad externa lärare, specialister inom t.ex. så skiftande områden som lingvistik, dramatik, samhällskunskap och film. Dessa utgör ett värdefullt tillskott till vår kompetens och det finns anledning att försöka bevara den ordningen, trots att den medför ett avsevärt administrativt merarbete.

Men nu ges dessutom en rad svenskkurser i annan regi än institutionens. Dessa drivs av andra universitetsinstitutioner, bildningsförbund, myndigheter och organisationer, och Institutionen för nordiska språk biträder med studieplaner och lärare (främst institutionens egen stab och dess doktorander). Institutionen för nordiska språk har emellertid för närvarande bara ett begränsat inflytande över denna verksamhet vad gäller resurser och planering, och en angelägen uppgift för framtiden måste därför bli att genom bl.a. linjenämnder och fackspråkligt kurscentrum verka för att Institutionen för nordiska språk får ett ökat inflytande över dessa frågor så att institutionens långsiktiga planering underlättas. Detta är så mycket angelägnare nu som vi med U68:s splittrade tilldelningssystem kommer att få ett sämre utgångsläge för pedagogisk och ekonomisk planering än vi är vana vid, och detta vid en senare tidpunkt på året .

Institutionen måste få möjlighet att planera på lång sikt och att integrera även de externa resurserna i sin reguljära verksamhet. Det är nödvändigt för att vi ska få möjlighet att inrätta de tjänster vi alltmör kommer att behöva för att kunna svara mot det ökande behovet av vår speciella kunskap.

Utbildningens inriktning

Sedan ht 72 har intresset för längre utbildningar sjunkit kraftigt och undersökningar visar att detta inte bara gäller vårt ämne. Merparten av de studerande vid Institutionen för nordiska språk läser för närvarande högst 20 poäng, trots att möjligheter att gå vidare finns. Ytterst få utnyttjar möjligheten att läsa upp till 60 poäng.

Detta gäller för övrigt även blocksvenskan, där ca en tredjedel av studenterna slutar efter 40 poäng medan mycket få fortsätter upp till 80 poäng. Det kan noteras att den spontana utvecklingen faktiskt tycks ligga i linje med de riktlinjer för lärarutbildningen som diskuteras i LUT (1974 års lärarutbildningsutredning): gymnasielärarutbildningen i svenska skulle möjligen kunna förlängas upp till 80 poäng, medan grundskollärarutbildningen i ämnet skulle förkortas till 27–36 poäng. I gengäld skulle då alla grundskollärare, även låg- och mellanstadiets, få utbildning i svenska (Anders Ternström i föredrag den 25 mars 1977).

Den här utvecklingen skapar emellertid flera problem. Bortsett från att rekryteringsbasen för forskarutbildningen minskar, riskerar vi att sambandet mellan grundutbildning och forskning försvagas.

Allt fler resignerade universitetslärare vittnar för ögonblicket om att de börjar betrakta universitetet som en förlängning av gymnasiet, för att inte säga grundskolan. Kanske syftar de då på att en elementär och enahanda färdighetsträning tar allt större del av deras undervisning. En sådan uppfattning bottenar dock enligt min mening i en felsyn. Även om färdighetsträningen tar ett större utrymme nu än förr behöver den därför inte bli bara en upprepning och repetition av grundskolans och gymnasiets försummade uppgifter. Också på detta område bär det finnas utrymme för forskningstillämpning och forskningsförberedelse.

En annan möjlighet är att man syftar på ett mer oroande faktum, nämligen att intresset för avancerade studier avtar; det avspeglas ju för lärarnas del i en minskande andel seminarieundervisning. Här tror jag att en verklig fara döljer sig. Det finns en risk för att proportionerna mellan elementär färdighetsträning och mer avancerade teoretiska moment förskjuts så att den förra tränger undan de senare.

Tendensen gör sig faktiskt gällande redan på 20-poängsnivån. En satsning på *Svenska för utländska studerande* (A7) innebär att vi åtar oss att förbättra enstaka individers relativt dåliga färdigheter; kursen är redan nu den dyraste vi ger och man kan fråga sig om utfallet är sådant att det motiverar en så hög kostnad. En satsning på *Svenska för invand-*

rarundervisning (A3) däremot, med planerade fortsättningskurser, innebär att vi för en mindre kostnad utbildar personer med relativt goda förkunskaper och får möjligheter att nå betydligt mer avancerade resultat. Som jag ser det vore det därför olyckligt om en alltför stor del av våra resurser kanaliseras till A7 i stället för till A3. Det skulle betyda att vi till förmån för enstaka individer försummade att utbilda personer som i sin tur kunde utbilda dessa.

Nu efterfrågas faktiskt kurser som *Svenska för utländska studerande* och *Praktisk svenska* – och färdighetsinriktade fortsättningskurser till dessa – i lika hög grad som t.ex. *Svenska för invandrarundervisning* och *Språket i funktion*. Därtill kommer att vi med U68 inte längre får fullt så stora möjligheter som i dag att själva planera vårt kursutbud – nu ska ju flera instanser än tidigare vara med och planera för utbildningens inriktning och omfång – och vi vet inte vilken vikt dessa lägger vid efterfrågan.

I och med denna nya situation kan konflikter mellan institutionen och andra organ lätt uppstå. För att förebygga sådana konflikter måste vi bereda oss på att argumentera för de alternativ vi vill ge företräde.

Och visst ska vi då ge (korta) kurser i svenska för alla och envar som så önskar (utländska studenter, "praktiska svenskar", intresserade föräldrar, akademiker under utbildning, handläggande personal vid myndigheter och organisationer) – många sådana utbildningar kan dessutom erbjuda stimulerande arbetsuppgifter för våra doktorander. Men först och främst bör vi enligt min mening, bortsett från den traditionella kärnan i vårt ämne, nordiska språk, prioritera (längre) utbildning(ar) för utbildare (svensklärare, invandrarlärare, språkkonsulter o.a.) som i sitt yrke har möjligheter att påverka mångas attityder till språk (jurister, samhällsvetare, naturvetare, översättare o.a.). Därmed skulle vi säkrast – och billigast – kunna slå två flugor i en smäll: säkra forskningsanknytningen och tjäna samhället.

Läromedel i urval 1972–1977

- Fjeldstad, A., *Norske dialekter*. Stockholm: Institutionen för nordiska språk 1973.
- Fjeldstad, A., *Lærebok i norsk for svensker*. Lund: Studentlitteratur 1972.
- Fjeldstad, A. och Imerslund, K., *Norske tekster fra 1814 til i dag*. Lund: Studentlitteratur 1973.
- Frick, N. och Malmström, S., *Språkklyftan. Hur 700 ord förstås och missförstås*. Stockholm: Tidens 1976.
- Helsing Wahlberg, B. och Wijkström, E., *Kompendium i grammatik*. Stockholm: Institutionsgruppen för svenska 1976.
- Helsing Wahlberg, B. och Wijkström, E., *Övningar i grammatik*. Stockholm: Institutionsgruppen för svenska 1974.
- Holmqvist, B., *Den störda dialogen*. Lund: Studentlitteratur 1972.
- Lange, S., *Syntaxens framväxt i ett kognitivt perspektiv*. Stockholm: Institutionen för nordiska språk 1976.
- Lange, S. och Larsson, K., *Arbetsuppgifter till kursavsnittet "Barnspråkets grammatik" i Kurs i barns språkutveckling 1*. Stockholm: Institutionen för nordiska språk 1977.
- Larsson, K., *Arbetsuppgifter till kursavsnittet "Barnspråkets funktioner; språklig interaktion" i Kurs i barns språkutveckling 1*. Stockholm: Institutionen för nordiska språk 1977.
- Larsson, K., *Arbetsuppgifter till kursavsnittet "Ljudutveckling" i Kurs i barns språkutveckling 1*. Stockholm: Institutionen för nordiska språk 1977.
- Lindberg, E., *Beskrivande svensk grammatik*. Stockholm: AWE/Gebbers 1976.
- Olsson, I., *Gotlands Stavgardar*. Visby: Barry Press 1976.
- Olsson, I., *Studiehäfte till Gotlands Stavgardar*. Visby: Barry Press 1977.
- Strand, H. och Söderberg, B., *Att göra text*. Stockholm: Institutionsgruppen för svenska 1976.
- Språket och skolan*. Utg. av Inger Ahlgren. Lund: Liber Läromedel 1975.

Grundutbildningen från 70-tal till 90-tal

Lars Melin

(1988)

Att skriva en historik är att se skeendet genom ett temperament. Låt mig därför beskriva detta temperament, så att läsaren kan bedöma de optiska brytningar det kan ge.

Jag kom till institutionen 1976, nydisputerad på en avhandling om litterär stilistik. Ambitionen var att bli en allt mer sensibel uttolkare av skönlitteratur och att förmedla något av denna esoteriska konst till studenter.

Under trycket av studierektorsansvar under en period då institutionen haft sju prefekter har jag långsamt transformerats till en institutionens controller. Det är jag som haft ansvar för att lärarna kunnat förtjäna sitt dagliga bröd, och det är jag som fått rädda värdefull utbildning över ekonomiska svackor. Ibland har jag misslyckats, men oftast har jag lyckats – detta kanske till priset av att jag numera ser så här på institutionens utveckling och framtid:

En mångskiftande institution

Läsåret 1987/88 passerade drygt 600 studenter genom institutionens 13 utbildningsgångar. De togs om hand av några av de inte fullt 20 hel- eller deltidsanställda lärarna eller fick sin del av de drygt 2 000 lösa timmar som institutionen hyr in av drygt 25 timlärare.

Dessutom kom ytterligare drygt 650 studenter vid nio andra institutioner eller högskolor i viss kontakt med vår institution.

Detta ger en antydning om en mångsidig, för att inte säga splittrad, institution. De som under de senaste 15 åren haft ansvaret för denna utveckling har många gånger fått frågan om inte en koncentration till en mindre kärnverksamhet vore önskvärd. Själv har jag också flera gånger önskat att det vore så enkelt. Men det är i hög grad krafter utanför institutionen som gör diversifieringen nödvändig.

En blick tillbaka visar att vi vid 70-talets början hade fem studiegångar, att vi hade ca 200 studenter per år och att det fanns ett ensiffrigt antal lärare.

Blickar vi ytterligare tio år tillbaka i tiden fanns det vid 60-talets början en enda utbildningsväg – *Nordiska språk* upp till tre betyg.

Nu – vid det 60:onde året i institutionens historia – kan vi alltså se tillbaka på en dynamisk expansion, en expansion som ingalunda är anerkänningsvärd inom den offentliga sektorn men väl inom en humanistisk fakultet. Utvecklingen kan inte tecknas i detalj, eftersom data är svåråtkomliga. Universitetet började sent med databehandling av administrativa rutiner, och det mesta ligger förborgat i längesedan undanstädade pärmar.

Vändpunkten i grundutbildningens historia kom vid mitten av 60-talet när kursutbudet började differentieras. Först bröt sig en kurs, *Nordiska språk med nusvensk stilistisk inriktning*, ut ur gemenskapen. Den gamla kursen *Nordiska språk* med B-, AB- och A-kurs startade för sista gången hösten 1970, och alternativvarianten levde ytterligare två år. Båda kurserna reviderades och anpassades till 1969 års studieordning, dvs. blev poängkurser. På så sätt levde *Nordiska språk* – då kallad AJ–B3 (A4–B4) – på sparläga fram till 1976. Alternativlinjen i den nya studieordningen fick sin motsvarighet i *Nusvenska* som fortfarande finns kvar.

Denna utbrytning och specialisering skulle snart följas av flera nya kurser, en del kortlivade, en del bestående inslag i kursutbudet. Mångfalden kurser och avsaknaden av en självklar kärna har blivit institutionens karaktär, dess styrka och belastning.

Drivkrafter bakom förändringarna

Vilka är då drivkrafterna bakom dessa förändringar från en enkursinstitution till dagens svåröverskådliga mångfald?

Yrkesförberedande kurser

Ett första steg i riktning mot institutionens nuvarande kursprofil var de s.k. YRK-kurserna, dvs. yrkesförberedande kurser. Dessa kurser var svaret dels på en samhällsbeställning på "nyttig" universitetsutbildning, dels på sviktande efterfrågan på det traditionella kursutbudet. De nor-

diska institutionerna – bland många andra – började se över och utveckla sina kompetenser och utveckla nya i den önskade riktningen.

I början av 70-talet (ht 1973) initierades de första YRK-kurserna, *Praktisk svenska* och *Svenska för invandrarundervisning*, två 20-poängskurser som täckte väsentliga utbildningsbehov: skribentutbildning för personer med handläggande uppgifter inom näringsliv och den allt mer snabbväxande statliga och kommunala förvaltningen respektive utbildning för de allt fler lärare, framför allt vid studieförbund, som skulle ge svenskundervisning åt de första invandrarkontingenterna.

Två år senare, 1975, skapades 20-poängskursen *Svenska för utländska studerande*, framför allt med tanke på stipendiater i svenska och gäststuderande.

Enstaka kurser

Kulmen i kursmångfalden kom emellertid i och med 1977 års studieordning. Denna innebar en programmatisk uppdelning i linjer för långsiktiga, yrkesförberedande studier och enstaka kurser för olika slag av utbildningskomplettering och fortbildning.

Språkvetenskapliga institutioner har få långsiktiga, yrkesförberedande studiegångar förutom lärarutbildning. Det ligger i sakens natur att man inte kan läsa t.ex. fornspråk med tanke på ett speciellt yrke. Alla de som ville läsa språkliga kurser av personligt intresse, i syfte att komplettera annan utbildning eller med inriktning på forskarstudier hänvisades till enstaka kurser.

För att fånga upp dessa disparata studentgrupper utvecklades ett mycket brett spektrum av kortare och längre enstaka kurser, som flest över 30 kurser i utbildningskatalogen. En överdrift förstås, men det var nödvändigt att testa marknaden. Och snart drogs utbudet ner till de medellånga och mest efterfrågade varianterna. Enstaka fempöängare försöker vi numera undvika.

Jämsides med denna utveckling av enstaka kurser förlorade institutionen sin naturliga kärna genom att kursen *Nordiska språk* inte längre kunde locka tillräckligt många studenter. Kursen förlorade sin attraktionskraft på samma sätt som den en gång vann den. När – år 1908 – nordiska språk blev obligatorisk utbildning för svensklärare i gymnasiet och realskolan (sedermera grundskolans högstadium) skapades för första gången en arbetsmarknad för nordister. Och när det drygt 60 år senare skapades en speciell kurs för lärare i svenska – *Svenska, litterär*

och språklig inriktning, även kallad blocksvenska – blev *Nordiska språk* återigen en kurs för ett fåtal entusiaster.

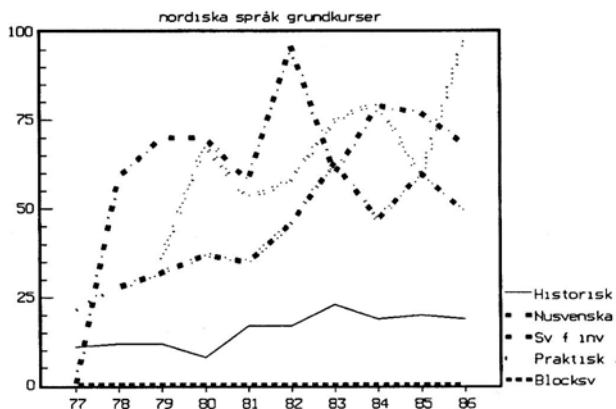
När kursen *Nordiska språk* – efter att under flera år ha haft en ty-
nande tillvaro – gavs sista gången år 1976 hände något drastiskt: insti-
tutionen tappade sitt centrum. Vi har fortfarande kurser som heter *Nor-
diska språk (med dansk/norsk/historisk inriktning)*, men de är de allra
minsta utbildningarna, både räknat i antal studenter och i antal timmar
per poäng. De är dock viktiga ur en annan aspekt: det är t.ex. från *Nor-
diska språk med historisk inriktning* som institutionen f.n. rekryterar de
flesta av sina doktorander.

Marknadsstyrning

Vi har blivit en efterfråganstyrd utbildningsgivare. Den traditionella
bilden av en universitetsinstitution är en ganska passiv traditions- och
kompetensbevarare dit studenter söker sig för att bli delaktiga i vetan-
det.

Verkligheten är numera att institutionen aktivt måste locka studen-
ter. Utan en försvarlig mängd registrerade studenter blir det inte några
anslag och därmed inga kurser heller. Detta leder till en ibland ryckig
planering. Så här har t.ex. våra största kurser växlat under några år.

Diagram 1: Grundkurser vid institutionen

Så här har de "stora" utbildningarna tävlat under några år. Historisk inriktning
ligger dock på en stabil men blygsammare nivå.

Eftersom vi aldrig helt lyckats förlika oss med den nya rollen av marknadsförare strävar vi efter att bevara utbildningar som ligger inom institutionens historiskt givna kompetensområde även om de lockar få studenter. Resultatet är att vi ger både de nya studentrika och de gamla, svagt efterfrågade utbildningarna.

Men lika viktigt som traditionsbevarandet är utvecklandet av nya kurser som tänks passa till nya studentbehov. En del blir misslyckanden som när vi 1982 inrättade en 20-poängskurs i *Språkteori, stenografi och redigering*. Vi visste att stenografilärarna var en av de sämst utbildade lärarkategorierna i gymnasieskolan och att fortbildningsbehovet var stort. Lärarnas fortbildningsintresse stod dock inte i proportion till behovet, och det räckte bara till ett intag.

En del blir succéer som vår kurs *Information: text, bild, grafisk formgivning*, 20 p, som nu går på sitt tredje intag, och *Praktisk retorik*, 10 p, som vid sitt första intag blev starkt översökt.

Kurser av detta slag – dvs. baserade på efterfrågetrender – innebär en konkurrens med utbildningsanordnare utanför universitet, men till skillnad från t.ex. utbildningskonsulter är vi som universitetsinstitution tvingade att bygga kurser med större generalitet än för en enda bransch, med ett omfång som är väsentligt större än vad näringslivet normalt beställer och framför allt med ett innehåll som bygger på vetenskaplig grund.

Ny forskning och nya kurser

Ny forskning bör få genomslag i grundutbildningen. Kurserna i *Svenska för invandrarundervisning* har t.ex. stått i starkt beroende av den forskning om tvåspråkighet och om invandrares svenska som bedrivits vid den språkvetenskapliga sektionen, hos oss och vid Institutionen för lingvistik. På samma sätt har kurserna i *Svenska som andraspråk för döva* kunnat utvecklas därför att det vid universitetet bedrivs forskning om teckenspråk och om dövas språk.

Den forskningsinriktning som givit den största mångfalden av ny utbildning är emellertid textforskningen, såväl stilistik som textlingvistik och såväl psykolingvistiskt som pragmatiskt orienterad begriplighetsforskning.

På dessa forskningsrön och forskningsmetoder bygger en mångfald kurser. Det är med stöd av sådan forskning som vi byggt upp språk-

konsultlinjen, våra kurser i fackspråk och terminologi, våra kurser inom översättarutbildningen och den uppdragsutbildning vi ger vid andra institutioner m.m.

Utbildning i samverkan

Beslutsstrukturen för kurser i svenska har varit så komplicerad att den kunde ha varit ett ärende för Riksrevisionsverket. Förutom institutionsstyrelsen fanns en institutionsgruppstyrelse för svensklärarutbildningen och två institutionsnämnder, en för språkkonsultlinjen och en för kurser i svenska för invandrarundervisning. Trots detta otympliga beslutssystem, kunde vi faktiskt få utbildningarna att fungera.

Alla dessa beslutsorgan kan ses som monument över tvärinstitutionellt samarbete. Och det är minst lika komplicerat som beslutsstrukturen:

Tillsammans med Litteraturvetenskap ger vi:

- Svenska, litterär och språklig inriktning (blocksvenska)
- den nya gymnasieläroterutbildningen.

Tillsammans med Lingvistik ger vi:

- Språkkonsultlinjen
- Svenska för invandrarundervisning
- Svenska som andraspråk för döva.

Tillsammans med både Litteraturvetenskap och Lingvistik ger vi:

- Svenska
- Svenska som andraspråk
- de nya kurserna på grundskolläroterlinjen.

Det betyder att det är långtifrån alla delarna av de 13 utbildningsgångarna som vi råder över helt på egen hand, även om det är vi som utgör kostnadsställe (dvs. kontrollerar cash flow) för alla utbildningarna.

Från läsåret 1988/89 får vi dock en enklare struktur: en institutionsstyrelse som beslutar om institutionens kurser och personal och en institutionsgruppstyrelse som beslutar om läroterutbildningar, både sådana på linje och som enstaka kurs.

Svenska på andra linjer

En inte så liten del av institutionens verksamhet bygger på förutsättningen att grundskolans och gymnasiets svenskundervisning misslyckas. Eftersom det är vi som utbildar svensklärarna kunde man bakom detta ana en djävulsk plan som ger oss många arbetstillfällen för att reparera vad gymnasiet borde ha gjort. Men felet är snarare skolans än vårt, och det som kan skyllas på oss faller tillbaka på den otillräckliga utbildningstiden för lärarna.

Faktum är att allt fler utbildningar konstaterar att deras studenter skriver dåligt. Problemet har uppmärksammats många gånger, bl.a. i Bengt Nordbergs UHÄ-rapport Högskoleutbildning och modersmålsutbildning (UHÄ-rapport 1979:20). Och i den mån man gör något åt bristerna är det till oss man vänder sig.

Åtgärderna växlar. Några få utbildningar som Kulturvetarlinjen och Matematikerlinjen lägger in ett poängsatt moment praktisk svenska i utbildningen. Andra söker utvecklingspengar för ett år för att lägga in ett avsnitt skrivträning och upphör när anslaget är slut. Andra experimenterar i mindre skala för att eventuellt bygga ut om det hela slår väl ut.

I just den fasen befinner vi oss för flera utbildningar, framför allt ekonomiskt inriktade: Handelshögskolan, Förvaltningshögskolan och Nationalekonomi.

Penningknipa

Sedan början av 80-talet har vi stadigt haft sjunkande inkomster på grund- och forskarutbildningen. Anslag har skurits ner eller inte räknats upp fullt ut mot inflationen. Se diagram 2 nedan.

Att i det läget ge oförändrad standard på utbildningen har krävt karusellinkomster att kompensera gungförluster med. Eftersom det alltid har varit lättare att få full kostnadstäckning för en ny utbildning eller uppdragsutbildning än för en gammal utbildning som institutionen haft mycket länge så har det på mer än ett sätt varit viktigt med förnyelse av kursutbudet.

Tendensen blir allt tydligare: ny utbildning subventionerar gammal.

Fler lärare

En universitetsinstitution är inte en vinstmaximerande verksamhet. Men det finns ändå ett starkt skäl att driva en verksamhet som ger institutionen resurser och expensionskraft.

Den institution som inte kan visa sina studenter att det kan löna sig att doktorera får svårigheter att rekrytera forskarstudenter. Och utan forskarstudenter ter sig vetenskapens framtid dystert.

Vårt bästa sätt att konkretisera forskningens lönsamhet är att visa att institutionen kan bereda anställning för nya doktorer. Med hjälp av tur, skicklighet och en expanderande verksamhet har vi faktiskt lyckats göra universitetslektorer av flertalet av 70- och 80-talets nya doktorer. Nu har detta bl.a. lett till en disputationfrekvens framöver som är större än lärarbehovet. Vi hoppas att detta ska leda till positiva effekter på annat håll. Det vore t.ex. inte ur vägen om balansen mellan grundutbildning och forskning jämnades ut genom nya projekt vid institutionen.

Ersättning för minskande lärarutbildning

Svensklärarytbildningen har varit vad företagsekonomerna kallar en mjölkko, men en mjölkko som stadigt separerar sig från oss. Och med separationen blir det nödvändigt att skaffa eller i varje fall hålla beredskap för ersättningsverksamhet.

Från början var kravet att en adjunkt i svenska skulle ha minst tre betyg som kunde fördelas mellan *Litteraturhistoria* och *Nordiska språk*. Vår del av svensklärarytbildningen låg alltså tryggt inom institutionen, även om vi långtifrån alltid fick två av de tre betygen

Första steget i separationen var att *Litteraturvetenskap* och *Nordiska språk* tillsammans utvecklade en 60-poängskurs som skulle ge svensklärarytkompetens. Detta tog sin början 1970. Separationen visade sig bl.a. i att de två institutionerna utvecklade en särskild styrelse för svensklärarytutbildningen, Institutionsgruppstyrelsen för svenska

Ett mer drastiskt steg togs 1977 då ansvaret inte bara lämnade institutionen utan Till och med universitetet. Då startade ämneslärarytklinjen vid lärarhögskolan. Lärarhögskolan blev huvudmannen för utbildningen, och därifrån rekvirerade vi pengar för kurserna. Det som tidigare var vanliga enstaka kurser blev nu uppdragsutbildning. Vid sidan av linjen hade vi dock vissa studentgrupper som läste på enstaka kurs och alltså hörde till huset.

Lärarhögskolan utövade till en början mycket lite av den makt de besatt. År 1985 blev det emellertid en ändring på den saken. Kurser i ämnesteorin, metodik, praktik och pedagogik skulle varvas, och metodiklektorer skulle ge ämnesdidaktiska seminarier i anslutning till undervisningen i ämnesteorin. Detta passade utomordentligt dåligt in i det samläsningsystem mellan linje och enstaka kurs som utvecklats, men befälsordningen var klar och vi kunde inte göra annat än att underkasta oss det nya systemet.

Det fjärde steget tas just nu. All lärarutbildning för grundskolan organiseras i en linje med två inriktningar, en för lägre årskurser (1–7) och en för högre (4–9). Gymnasielärarna utbildas på en ny ämneslärarlinje som än så länge har mycket få studenter.

Det är när detta skrivs, i mitten av maj, bara några månader kvar tills utbildningen startar, men det råder fortfarande osäkerhet om många viktiga detaljer i implementeringen.

Dagsläget

Efter att ha tecknat denna bakgrund kan det vara värt att återvända till nuet och se hur institutionens dagskondition ter sig.

Institutionens volym

Den som undrar hur stor institutionen är kan få många svar. I maktens korridorer skulle man svara ”360 årsstudieplatser”. Det betyder att man med reguladetri förvandlar alla studenter till heltids- och helårsstudenter och konstaterar att ca 360 sådana abstraktioner frekventerar vår undervisning.

Ett mer substantiellt ekonomiskt svar är ”budgetomslutningen för grundutbildningen är ca 2,8 mkr”. Men det är inte ett bra volymmått eftersom 2,8 mkr kunde omvandlas till 10 000 billiga undervisningstimmar eller 4 500 av den dyraste sorten. Det är heller inte ett sant mått därför att institutionen tjänar ytterligare drygt 1,6 mkr på uppdragsutbildning.

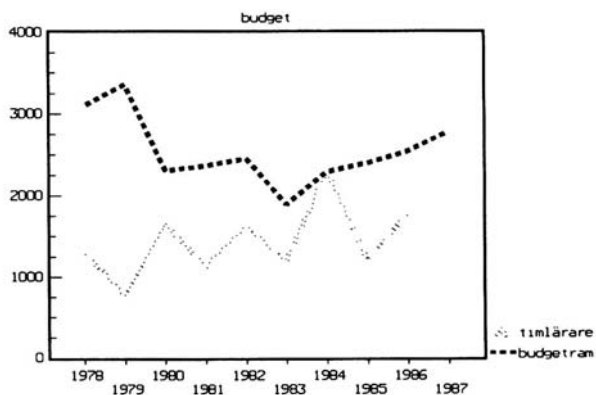
Måtten budgetram och antalet timlärare kunde vara två kompletterande nyckeltal. Budgetramen anger ett relativt mått på hur mycket universitetet ”beställer” av institutionen, och antalet timlärare varierar med dels vakanser bland ordinarie lärare, dels uppdrag utifrån. Hur dessa varierat framgår av diagrammet på nästa sida.

Ett fjärde mått på verksamheten är antalet hel- eller deltidsanställda lärare inom grundutbildningen.

I början av 70-talet fanns endast 6 lärare på tjänst inom grundutbildningen. Nu tjänstgör 8 lektorer (just nu fördelat på 5 heltidsanställda och resten halvtidsanställda) och 2 nordiska lektorer vid institutionen. Därtill finns 1,5 assistenter fördelade på 6 personer. De svarar för en del undervisning, men deras huvudsyssla är doktorandstudier finansierade med utbildningsbidrag.

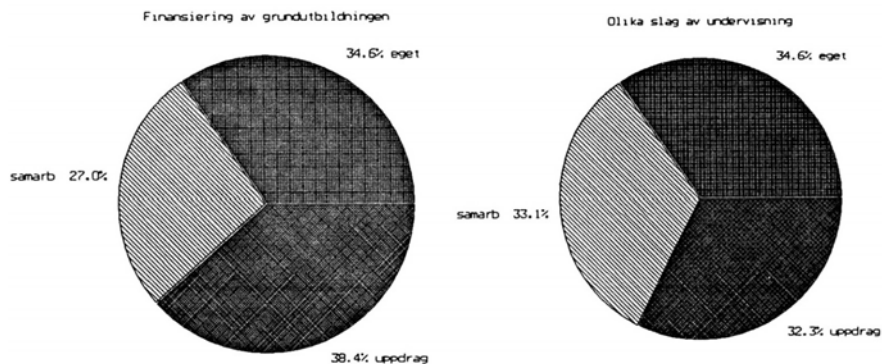
Denna tillväxt ska dock betraktas under mycket tagande i trä. Av tårtdiagrammen på nästa sida framgår hur timmar och pengar fördelar sig på olika slag av utbildningar. Man kan lätt konstatera att vår situation är ömtålig.

Diagram 2: Budget och timmar

Det stora fallet i budgetramen, 1979, orsakades av en teknikalitet: forskarutbildningens budget separerades. Däremot är katastrofen 1982 högst reell. Då minskades våra anslag för enstaka kurser allvarligt. Därefter lutar kurvan uppåt – i knapp takt med inflationen. Lutningen svarar inte mot generösare anslagsgivare utan mot nya kurser. Timlärarkurvan hackar sig fram med toppar där vi har extra många vakanser. Lutningen uppåt är dock påtaglig trots nya tjänster.

Diagram 3: Finansiering av utbildningen

I diagrammet här ovan jämförs timmar och pengar i egen traditionell utbildning (eget), utbildning som vi driver tillsammans med andra institutioner vid universitetet (samarbete) och kurser som vi ger på uppdrag av andra institutioner eller externa beställare, t.ex. lärarfortbildningskurser (uppdrag). Vid en första blick ser det ut som både pengar och timmar är ganska jämnt fördelade. En närmare blick visar att det är uppdragen som ger oss täckningsbidrag, medan samarbetsprojekten – i synnerhet blocksvenska som enstaka kurs – ger mindre.

Utbildningsgångarna

I början av denna artikel angavs att vi har 13 utbildningsgångar vid institutionen. Av dessa är följande s.k. enstaka kurser:

1. *Barns språkutveckling* ges i form av två tiopoängskurser. Hittills har den första tiopoängskursen alltid givits varje termin på kvällstid och den andra på våarna. Kursen är alltid välfylld.
2. *Information: text, bild, grafisk formgivning*, 20 p, utgör en fristående påbyggnad på *Praktisk svenska* eller grundkursen i *Nusvenska* (se nedan). Som underrubriken antyder innehåller kursen bild- och illustrationsteknik samt grafisk formgivning. Dessa moment kombineras med en fempoängskurs i facksvenska samt rikligt med produktionsövningar. Kursen ges sedan två år på dagtid under vårterminerna.

3. *Nordiska språk med dansk-* respektive *norsk inriktning* ges i form av två 20-poängskurser. Kursen inleds med ett grammatikmoment, men fokus ligger på dansk/norsk litteratur, kultur och danskt/norskt språk. Vartannat år ges en grundkurs och vartannat en fortsättningskurs. Kurserna har mycket svårt att rekrytera studenter.
4. *Nordiska språk med historisk inriktning* ges i form av grund-, fortsättnings- och påbyggnadskurs, allt på kvällstid. Kursen inleds med ett grammatikmoment, men fokus ligger på fornsvenska, fornisländska, runologi, ortnamn och dialektologi. Grundkursen lockar mellan 15 och 20 studenter per år, medan rekryteringen till de högre kurserna är mindre. Som tidigare nämnts är detta en av våra viktigare forskarrekruteringskurser. Läsåret 1988/89 ger vi en externkurs på Gotland.
5. *Nusvenska* ges i form av grund-, fortsättnings- och påbyggnadskurs. Grundkursen ges varje termin på dagtid, medan de moduler som tillsammans bildar fortsättnings- och påbyggnadskurs delvis ligger på kvällstid. Grundkursen lockar mellan 15 och 20 studenter per år, medan rekryteringen till de högre kurserna är mindre. Ur forskarrekruteringsynpunkt är detta är den moderna pendangen till *Historisk inriktning*.
6. *Praktisk svenska* ger en orientering om grammatik och textanalys, men huvudvikten ligger vid muntlig och skriftlig framställning. Kursen gavs tidigare endast på kvällstid med intag varje termin. Sedan något år tillbaka ges den också på dagtid. Tillströmningen av studenter är utomordentligt god.
7. *Praktisk retorik* är en helt ny tiopoängskurs som visat sig ha stor attraktionskraft på studenter. Vi avser att bygga ut den till 20 poäng.
8. *Svenska för invandrarundervisning* är ursprungligen en YRK-kurs som mot slutet av 70-talet byggts ut med en fortsättnings- och en påbyggnadskurs. Tillströmningen är mycket god, och vi har alltid minst tre nybörjargrupper och oftast två fortsättningskurser. Kursen ges på både kvällstid och dagtid och även externt i Södertörns-kommuner.
9. *Svenska, litterär och språklig inriktning* (blocksvenska) är den lärarutbildningskurs som inrättades 1970. Kursen är på 60 poäng, varav hälften är språkliga och hälften litterära kurser. Den kan kompletteras till 80 poäng med en litterär eller en språklig fördjup-

ningskurs. Kursen är under nedläggning p.g.a. den nya grundskollärlinjen. Sista intaget på enstaka kurs gjordes hösten 1987. Kursen har under lång tid varit den största vid institutionen.

10. *Svenska och svenska som andraspråk*, 100 p, är en variant av blocksvenska som inkluderar undervisning i svenska 2, dvs. invandrar-svenska. Kursen omfattar således mycket av det stoff som ingår i *Svenska för invandrarundervisning* och dessutom statsvetenskapliga kurser i bl.a. invandrarkunskap. Första intaget gjordes ht 1984, och sista intaget gjordes ht 1987.
11. *Svenska som andraspråk för döva* (upp till 40 p), är – som rubriken antyder – en kurs i svenska för studenter som har teckenspråk som modersmål. Kurserna innehåller svensk språkstruktur, textanalys, skrivövningar och språksociologi.
12. Kursen *Svenska för utländska studerande*, som kunde läsas upp till 40 poäng, lades ner 1983, men grundkursen kommer att ges igen från ht 1988.

Den enda linjen

Detta om enstaka kurser. Den enda linjen som vi själva ansvarar för (tillsammans med Lingvistiska institutionen) är *Språkkonsultlinjen* som startades 1978 och som haft ett intag om ca 20 studenter vartannat år.

Linjen, som hittills varit tvåårig, syftar till att utbilda konsulter i svenska språket för företag, förvaltning och organisationer. Konsulterna kommer att bli språkgranskare, informatörer eller kursledare. Flertalet språkkonsulter blir egenföretagare.

Kursen ger omfattande språkteoretiska kunskaper (grammatik, textanalys, semantik, språksociologi och språkpsykologi) men innehåller också praktikperioder och övningar i olika former av skriftlig framställning. Grafisk formgivning, illustrationsteknik och datorstött skrivande har blivit viktiga inslag i de senare intagen.

När linjen startade var det framför allt språkproblemen inom den offentliga sektorn som stod i centrum: lagspråket, byråkratspråket, språkklyftan myndighet–medborgare.

Redan vid det andra intaget stod det emellertid klart att den offentliga sektorns benägenhet att anställa konsulter var rätt liten. Även om inte behoven var störst i näringslivet så var det där man var medveten om dem, speciellt i unga branscher som informationsteknologi.

Detta förhållande krävde en omorientering. Innehållet i linjen behövde i viss mån förändras, eller snarare utvidgas. Framför allt har vi vidgat perspektivet från språket i den statliga och kommunala förvaltningen till att omfatta kommunikationsproblem även inom näringslivet. Men också nytt innehåll har beretts plats inom de gamla momenten: grafisk formgivning, illustrationsteknik, kännedom om datorer som hjälpmedel för informationssökning och informationsbehandling, fackspråk och terminologi, interninformation inom företag.

Det har dock inte varit möjligt att ge dessa inslag en sådan omfattning att studenterna når en professionell nivå utan att ge avkall på de ursprungliga ambitionerna för linjen. Det har därför framstått som allt klarare att linjen behöver förlängas eller ges någon form av påbyggnad.

Detta var bakgrunden till att vi under läsåret 1987/88 gav en 20-poängs påbyggnadskurs för de första grupperna språkkonsulter. En nödvändig förlängning av utbildningen fick alltså föregås av en viss försöksverksamhet i form av en enstaka kurs. Och först nu är vi alltså redo att ta steget att baka in påbyggnadskursen om 20 poäng i linjen.

Nästa intag, ht 1988, blir således en hundrapoängsutbildning.

Uppdragsutbildningen

En av våra första kunder var juridiska fakulteten som i början av 70-talet beställde en skrivkurs, men kursen avvecklades sedan man avstått från att ge den en sådan omfattning och inriktning att den kunde få effekt.

Ett mer långsiktigt konto är Kulturvetarlinjen, vars baskurs innehåller ca 2 poäng språk. Kursen, som f.n. omfattar 170 lektorstimmar per år fördelade på sju grupper, har fått karaktären av textanalys med vissa inslag av skriftliga övningar. Målet är att göra studenterna mer medvetna om villkoren för olika slag av verbal kommunikation. Vi har haft denna undervisning regelbundet ända sedan 1978.

Ett mer skrivinriktat mål har Matematikerlinjen som sedan tidigt 80-tal beställer en fempoängskurs för två à tre studentgrupper per år.

Produktsegmentet vetenskapsinformation och språket i universitetsutbildningen har varit ett omhuldat område i central universitetsplanering. UHÄ har satsat medel för centrala kurser där vi medverkat, Forskningsrådsnämnden har finansierat kurser för doktorander och handledare, Pedagogiska utvecklingsenheten anlitar oss årligen för kurser för nyanställda universitetslärare och Samhällsvetenskapliga

linjenämnden gjorde med vår medverkan en internutbildningskurs för handledare. Dessutom har lärare från vår institution vid flera tillfällen medverkat i rikskurser i forskningsinformation.

Först under de senaste två åren har vi approcherats med förfrågningar om korta kurser av snart sagt alla ekonomiska utbildningar i Stockholm: Handelshögskolan, Ekonomilinjen, Handelsrätt och National ekonomi.

Eftersom en återhållande faktor för beställande institutioner är priset – skrivkurser kräver små grupper och blir därför mycket kostnadskrävande – har vi utvecklat program för datorstödd skrivträning. Programmet utvecklades för medel som anslagits av Fackspråkligt kurscentrum, och det har nu prövats dels i undervisningen vid vår egen institution, dels i undervisning för fyra icke språkliga institutioner.

Av policyskäl ger vi bara undantagsvis kurser utanför högskolevärlden; vid högskolegränsen vidtar språkkonsulternas marknad. Ett undantag var en kurs i *Praktisk svenska*, 20 p (150 lektorstimmar) som såldes till Svenska arbetsgivareföreningen vt och ht 1987.

Fortbildningskurserna

De kurser som institutionen erbjudit som påbyggnadsutbildning för blocksvenskar eller inom *Nusvenska* har alltid lockat fortbildningsvilliga lärare, en del tjänstlediga, andra fritidsstuderande.

År 1982 fick lärarfortbildningen en ny organisation. Resurserna flyttades från läns skolnämnderna och skolöverstyrelserna till lärarhögskolornas fortbildningsavdelningar som därmed gjordes ansvariga för utbud, organisation, annonsering, anmälan och antagning till utbildningen. Resursen för lärares tjänstledighet lades dock på kommunerna.

Denna organisation innebar både för- och nackdelar. Dåligt var att kurserna gjordes korta, ibland mycket korta. Fem poäng var det normala taket, även om enstaka individer kunde beredas plats på en längre utbildning. Bra var att vi fick möjlighet att ge kurser som direkt anpassats för lärare och som därmed kunde bli en lämplig återkopplingsstation till nytta för vår reguljära lärarutbildning.

Vi har under åren givit kurser i läsprocess, socio- och psykologisk skrivning i skolan, datorstödd skrivträning och framför allt svenska för invandrarundervisning. Dessa senare kurser har varit så populära att de sålts även vid sidan av fortbildningsnämnden till vissa kommuner, framför allt Stockholm och Huddinge.

Den lysande framtiden

Hösten 1985 stod det klart att institutionen stod inför så stora förändringar – framför allt inom lärarutbildningen – att vi behövde en planering för framtiden, inte bara så långt som en budgetcykel sträcker sig utan en långsiktig handlingsplan för kursutveckling, marknadsföring, personalrekrytering och personalutveckling. Dessa planer smiddes på restaurang Clas på Hörnet under några mörka höstkvällar.

Resultatet kan sammanfattas i två punkter:

1. förstärkning och framför allt manifestering av kompetensen på sådana områden som är relevanta för grundskolläraryt utbildning, framför allt psykologivistik och semantik (begreppsutbildning),
2. marknadsföring av institutionens kompetens för fackspråk, forskningsinformation och datoranvändning i skribentutbildning.

I ett avseende innebär båda dessa punkter något nytt. Institutionen blev tvungen att verka i en konkurrenssituation. Vi blir tvungna att visa att vi i vissa avseenden är bättre lärarutbildare än lärarhögskolan, och vi måste visa att skrivförmåga är ett utbildningsinslag i paritet med vissa utbildningslinjers kärnämnen.

Ett fastare grepp om svensk lärarutbildningen

Det rådde länge stor oklarhet om hur den nya grundskolläraryt- och gymnasielärarytlinjerna skulle utvecklas.

Nu när konturerna klarnat ser vi att gymnasielärarytutbildningen får så få studenter att vi kan betrakta utbildningen främst som ett tillskott till vår kurs i nusvenska. Grundskollärarytlinjen innebär ett intensivare samarbete med lärarhögskolan, även om de teoretiska inslagen.

Detta kommer att innebära samkörningsproblem, men det är vår förhoppning att de lärarutbildningstraditioner som vi inte bara förvaltat under årtionden utan också utvecklat såväl innehållsligt som metodiskt samt den barn- och skolinriktade forskning som bedrivits vid institutionen under mycket lång tid ska ge oss den ställning inom lärarutbildningen vi förtjänar.

Tre av våra lektorer har disputerat inom området barns språkutveckling, två lektorer har producerat forskning om läsning och läsproblem

och i disputationsskön finns två forskare som sysslat med barnspråk i ett handikapperspektiv.

Om man också räknar in de traditioner som grundades med Ebba Lindbergs projekt Skolspråk, Margareta Westmans undersökningar av gymnasistsvenska, Olle Josephsons utveckling av fortbildningskurser för svensklärare och – inte minst – det pedagogiska utvecklingsarbete som gjordes i blocksvenskans barndom har vi en tung skol- och barn-relevant meritering.

Det återstår bara att visa dessa förhållanden för omvärlden och att manifesteras kunskapen i faktisk undervisning.

En mer kvalificerad fackspråkutbildning

När Bengt Nordbergs rapport om Högskoleutbildning och modersmåls-träning remissbehandlades mottogs det väl på de flesta håll. Man kunde dock märka att flera institutioner, främst tekniska, hyste vissa tvivel om de nordiska institutionernas kompetens att ge svenskutbildning för tekniker. När hade nordister intresserat sig för teknisk prosa?

Detta var mer berättigad skepsis då än nu. Fackspråksforskningen var under 70-talet starkt koncentrerad till juridik och samhällsplanering och försummade de viktiga ekonomiska och tekniska teknolekterna. Under 80-talet har dock fackspråksforskningen tagit en annan inriktning, framför allt i Vasa och i Uppsala.

Precis som äldre tiders filologiskt orienterade språkforskare såg utydningen av de äldsta urkunderna och de heligaste skrifterna som den mest angelägna uppgiften ser vi en viktig uppgift i studium av facktext – den helt dominerade texttypen i dagens Sverige.

Det är också ett nödvändigt studium. Om skribentutbildningar ska bygga på vetenskaplig grund måste grunden läggas av någon. Och det finns efterfrågan på fackspråkskurser, främst inom språkliga utbildningar som översättar- och tolklinjerna, men också inom utbildning för vetenskapsinformation. Dessutom strävar vi efter att ge en mer teoretisk inriktning åt de skrivkurser som andra institutioner beställer av oss.

Informationslinjer

I Stockholm finns en längre informatörsutbildning, och den ges av samhällsvetare vid Journalisthögskolan. Vill man ha en utbildning som tar fasta mindre på samhällsinformation eller informationens samhällseff-

fecker och mer på framställningssätt får man läsa *Praktisk svenska* hos oss och därefter läsa 20 p *Information: text, bild, grafisk formgivning*.

På andra orter finns lokala informationslinjer, och för Stockholms del vore det enkelt att konstruera en sådan på det underlag som finns vid Journalisthögskolan och Nordiska språk.

Enda (?) hindret är att man knappast kan begära inrättandet av en lokal linje medan UHÅ planerar en central linje. Den centrala linjen har dock två nackdelar: den dröjer år efter år och när den inte dröjer längre kommer den säkerligen inte att lokaliseras till Stockholm.

Om den centrala linjen kommer till stånd ska den innehålla minst 15 språkliga poäng, och vi räknar därför med att få ytterligare en samarbetspartner. Och kommer den inte till stånd i Stockholm, finns det möjlighet att ta lokala initiativ, dvs. utarbeta en lokal linje som bygger på *Praktisk svenska*, *Information* och kurserna i *Informationskunskap*.

Större men färre enheter inom andra utbildningslinjer

Det är inte sannolikt att vi i en framtid ska kunna upprätthålla kurser på alla de institutioner där vi nu är verksamma. Det är däremot önskvärt att de institutioner som anlitar oss köper utbildning i en volym som kan vara verkningsfull. De portioner man beställer betraktar vi som provförpackningar. Vi hoppas att det ger mersmak, men knappast mättnadskänsla.

Slutord

När vi nu en tid fått leva med mångfald, osäkerhet och konkurrens exponering är det naturligtvis svårt att låta bli att med saknad blicka tillbaka på gamla tiders enhetlighet, kontinuitet och stabilitet.

Men mångfalden i institutionens verksamhet är faktiskt positiv. Vi är en institution som känner ansvar för inte bara språkforskning och språkvård i traditionell mening utan också för forskning och undervisning inom så olika områden som effektiv kommunikation inom företag och förvaltning och språksvårigheter hos invandrare och handikappade (döva och dyslektiker). Sedd med utanförståendes ögon är vår verksamhet säkerligen lättare att förstå nu.

Grundutbildningen på nya äventyr

Lars Melin

Perioden 1988–2003

För femton år sedan tecknade jag institutionens ärorika historia inifrån; jag hade då själv varit med och styrt utvecklingen under drygt tio år. Sedan jag lämnade studierektorstjänsten 1994 har jag utan ett uns abstinensbesvär avhållit mig från allt vad administrativt arbete heter, och därför har jag nu ett klart utifrånperspektiv på en ungefär lika lång period, även om jag som lärare naturligtvis levat i den högst föränderliga verkligheten.

Lärarsituationen efter 1988

I ett avseende är verkligheten sig ständigt lik. Som studierektor hade jag alltid lite fler kurser än vad jag hade lärare till, och samma förhållande tycks råda nu. Om man granskar vad som hänt i debet- och kreditkolumnerna sedan 1988 har några enstaka trojänare som Thorsten Carlsson och Gunilla Jansson gått i pension, båda efter mer än 30 år vid institutionen. Några har lämnat institutionen för annan verksamhet, t.ex. Staffan Nyström (Riksantikvarieämbetet), Olle Josephson (Språknämnden), Mats Larsson och Yvonne Lindqvist (Tolk- och översättarinstitutet), Maria Bolander (öppnat ett behandlingshem i Vadstena) och Jonas Carlquist och Birgitta Hene (Umeå). Men det är på creditsidan vi har de stora siffrorna. Många lektorer har rekryterats till mer eller mindre fasta tjänster direkt efter disputationen: Judith Chrystal, Kristina Danielsson, Ulla Ekvall, Karin Junefelt, Kristina Jämtelid, Anna-Malin Karlsson, Inger Larsson, Karin Milles, Rune Palm och Tomas Riad. Vid ett tillfälle, 1992, utlystes och tillsattes hela sex lektorat i ett svep.

Kring undervisningen i svenska som andraspråk för döva har också växt upp ett team av forskare/lärare: Pia Simper-Allen och Krister Schönström. Några få lärare har vi lyckats värva från andra universitet, men det största tillskottet fick vi 1996 då IES:s samtliga svensklärare fördes över till vår institution.

Saldot står alltså på klart plus. Vi har 16 lektorer och lika många adjunkter mot 13 lektorer för 15 år sedan. Och ändå har vi lika många timmar utlagda på timplärare, och ändå upplever vi samma personalknapphet som då.

Nya kurser och nya studenter

Att så många nya lärare behövs beror förstas på att den innovativa kraften att skapa nya kurser inte har minskat under de senaste 15 åren. Dels har vi fått nya beställare som Tolk- och översättarinstitutet, Matematikerlinjen, kommunala fortbildningsavdelningar, Utbildningsradion och dövlärofortbildning. Dels har tillväxten varit så påtaglig att vi kunnat lämna vissa mindre framgångsrika distributionsformer, t.ex. kvällskurser och sommarterminen.

Helt nya längre utbildningar är Nordiska språk för studenter med utländsk förutbildning (100 poäng) och Kommunikation, organisering, lärande i arbetslivet (20 poäng). Grundkurs i Svenska som främmande språk för döva startade redan 1981 men den har sedan byggts på upp till 80 poäng och heter nu Svenska som andraspråk för döva. År 1996 infördes – som tidigare nämnts – IES med Nordiska språk och något senare fick kurserna i svenska som främmande språk poängvärde och universitetsstatus för utländska studenter. I det svenska systemet ger de dock endast gymnasiekompetens. Svenska som främmande språk tar årligen emot ca 1000 studenter.

Vi har också tillsammans med institutioner vid Lärarhögskolan utvecklat längre program för grundskollärare och gymnasielärare med flera olika varianter. Av dessa utbildningar har vi huvudansvaret för den inriktning som utbildar lärare för de högre årskurserna i grundskolan. Varje termin tar vi emot ett tresiffrigt antal nya studenter på dessa lärarutbildningar. Volymökningen beror på att vi nu medverkar i all lärarutbildning där svenska ingår, från förskolan upp till gymnasiet.

Stockholms universitet har också startat en egen gymnasieläro-utbildning med målet att studenterna efter avslutad magisterkurs antingen ska gå till Lärarhögskolan för praktisk pedagogisk utbildning eller bli något helt annat, det vill säga samma koncept som vi hade fram till 80-talet.

Vid sidan av dessa längre utbildningar har institutionen utvecklat ett batteri av kurser i retorik och skriftlig framställning för olika målgrupper med olika grad av synlig teoribas och av skiftande längd, och stu-

denttillströmningen är rekordstor. Men det har också tillkommit andra kortare kurser, till exempel *Språk och IT* (10 poäng), *Översättning svenska/teckenspråk* (10 poäng) och *Svenska om EU-språk* (5 poäng).

Den innovativa kraften har också riktats mot det befintliga kursutbudet. *Språkkonsultlinjen* har byggt ut från 80 till 100 poäng. Vår absolut äldsta kurs heter nu efter intensiv bearbetning *Vikingatidens och medeltidens texter*, och den drar på nytt fulla studentgrupper. Vår näst äldsta kurs som gått under skiftande beteckningar (*Nordiska språk, nusvensk variant, Nusvenska* och *Svenska*) är för närvarande under genomgripande omstrukturering. Och på tur för revidering står vår genom tiderna mest eftersökta kurs, *Praktisk svenska*.

Kvalitetsarbete

Från 1928 och framåt har institutionen bedrivit kvalitetsarbete. I annat fall hade vi nog fortfarande rymts i en skrubb ovanför Spy bar. Skillnaden mot förr är att utvärderingar, granskningar, uppföljningar och revideringar har formaliserats allt mer. Institutionen arbetar med måldokument och kontinuerliga utvärderingar, och numera utsätts vi också för externa granskningar. Första gången detta skedde granskades kursen *Svenska 1–60* poäng, och år 2001 blev vårt ämne föremål för en nationell utvärdering som gällde både grund- och forskarutbildning.

Den nationella utvärderingen prisar oss för vårt reform- och forskarvänliga klimat och konstaterar att vi har den största innovationskraften i landet. På de punkter där granskarna var tveksamma är vi själva desto säkrare: vi klarar bredd och mångfald; det har alltid varit vårt varumärke. Och vi älskar att kanalisera vår innovativa kraft i tillväxtskapande verksamhet.

Kvalitetsarbetet kommer att fortsätta, även om modetrenden svalnar. Nu har vi nämligen en ny driftkraft: vi arbetar under konkurrens, inte bara från andra institutioner och andra högskolor i landet (som det alltid varit), utan numera också från en andra högskola i Stockholmsområdet, Södertörns högskola. Konkurrensen från arbetsmarknaden är också högst påtaglig: det finns i vissa konjunkurlägen en obehaglig tendens till negativt urval till kurser på C-nivå: det är de initiativrika och kreativa studenterna som får jobb och de övriga som läser vidare. Detta är en av våra viktiga utmaningar.

En sida av kvalitetsarbetet som betonas är inslaget av aktuell forskning i undervisningen. En sida som ständigt underbetonas är grundut-

bildningens behov av stöd från institutionens egen forskning. Dessa två aspekter kan bara harmoniera om grundutbildningen innehållsligt stämmer överens med forskningen. Så är det inte hos oss. Och det är lika svårt att låta forskningens inriktning styra grundutbildningens (även om det vore en våt dröm för en sann forskare) som att låta grundutbildningens behov styra forskningen. Ändå är det en viktig sida av kvalitetsarbetet att förena kraven på kundstyrd grundutbildning och aktuell forskningsanknytning.

Styrelser, nämnder och samarbete

Under 1970-talet och början av 80-talet tillkom i en byråkratisk yra en hel svärm av nämnder som skulle styra grundutbildningen. Institutionsstyrelsen inrättades i slutet av 1960-talet för att säkra en bredare bas för beslutsfattande vid institutionerna. Detta gav mersmak. I samband med att lärarutbildningen från 1970 organiserades som blockämnet svenska inrättades en institutionsgruppstyrelse med representanter från litteraturvetenskap och nordiska språk. Institutionsgruppstyrelsen hade till och med en egen prefekt och en studierektor som dock ofta (men inte alltid) var samma person som studierektorn vid Nordiska språk.

I slutet av 1970-talet tillkom ytterligare en samarbetsnämnd för språkkonsultlinjen som startade 1978. Strax därefter tillkom en nämnd för kurser i svenska för invandrarundervisning (motsvarar nuvarande *Svenska som andraspråk*). Båda nämnderna hade representanter från Nordiska språk och Lingvistik, samt förstås studentrepresentanter, däremot inte administrativ personal.

Nämnden som skulle administrera språkkonsultlinjen visade sig vara komplett onödig eftersom samarbetet med Lingvistik var begränsat till ett fåtal personer som vi ändå hade ett utomordentligt gott samarbete med. Exempelvis var Gunnel Källgren kursföreståndare för linjen under ett antal år i mitten av 80-talet. De övriga nämnderna hade en sjudande verksamhet, som det ofta blir när en liten verksamhet får en stor administrativ apparat.

Nu är alla dessa nämnder borta. Språkkonsultnämnden sammanträdde bara någon enstaka gång i början, men det väckte våldsamt indignation då jag i mitten av 80-talet gjorde ett försök att avskaffa den. När det hade gått ytterligare tio år utan ett enda sammanträde nåddes den smärtgräns där språkvetenskapliga sektionen formellt avskaffade nämnden. Institutionsgruppstyrelsen och Nämnden för kurser i svenska för

invandrarundervisning (sedermera svenska två) slogs samman eftersom även grundskollärlinjen vid den tiden innehöll kurser i svenska som andraspråk. Vid den tidpunkten var det heller inte Lingvistik utan Centrum för tvåspråkighetsforskning som vi samarbetade med. Slutligen avskaffades även institutionsgruppstyrelsen genom ett rektorsbeslut i december 1996. Nu finns en styrelse.

70- och 80-talets byråkratiska samarbetsformer ter sig oerhört primitiva mot vad som gäller i dag. Inom ramen för universitetets strävanden mot samverkan, rationalisering och kvalitetshöjning kommer vi att samarbeta med Lingvistik, Centrum för tvåspråkighetsforskning och Tolk- och översättarinstitutet. Dessutom är nederländska sedan ett år en del av vår institution liksom nygrekiska kommer att tillhöra Lingvistik. Inom dessa ramar kan samarbetet gälla fler enheter och fler områden än tidigare.

Studierektorer och kursföreståndare

År 1964 fick institutionen en ny befattning. Docenten Nils-Gustaf Stahre blev studierektor. Under mycket lång tid fanns det en studierektor vid institutionen. Vissa kurser (praktisk svenska, svenska för invandrarundervisning, språkkonsultlinjen) hade därtill en kursföreståndare som var närmast pedagogiskt ansvarig. I början av 90-talet blev det allt mer pålägsamt påtagligt att institutionen vuxit förbi en enda studierektors arbetskapacitet – i varje fall om tjänsten skulle kombineras med lärartjänstgöring av någon omfattning. Från läsåret 1993/94 delades arbetsuppgifterna på två studierektorer: en för lärarutbildningar och en för resten. När den stora fusionen gjordes med följd att IES:s svenskkurser fördes över till vår institution och The International Graduate School avvecklades den 1 januari 1996 blev studierektorn för svenskkurserna Bo Inge Skarström vår tredje studierektor.

Med mitt varnande exempel i färskt minne blev ingen studierektor sittande för länge på sitt uppdrag. Karin Junefelt, Jonas Carlquist, Rune Palm och Birgitta Hene har varit studierektorer för lärarutbildningskurser, och Judith Chrystal, Staffan Nyström, Ole Egeberg och Bo Inge Skarström har varit studierektorer för övrig utbildning.

Ordningen med tre studierektorer bestod fram till läsåret 2002/2003 då Bo Inge Skarström ensam skötte alla utbildningar. Från och med i år finns en studierektor med övergripande ansvar för hela institutionen, inklusive kurserna i svenska för utländska studenter, och en med ansvar

för svensklärodbildningarna. Systemet med kursansvariga lärare har återuppstått och utvecklats så att det numera gäller alla kurser.

Datoriseringen

I dag är det en självklarhet att det står en dator på varje skrivbord, och många av oss har huvuddelen av arbetet relaterat till datorer. Vi forskar, administrerar och informerar med datorer, och vi forskar och undervisar om datoriseringens inverkan på språket. Vid ett elavbrott avstannar all verksamhet.

Detta började för exakt 20 år sedan. Det började inte lite anspråkslöst utan med att ett stort åbåke till dator installerades i institutionsbiblioteket på nionde våningen i E-huset. "Lillen" var så stor att den strax fick ett eget rum på åttionde våningen i stället. Det var en så kallad dedicerad ordbehandlare av märket Xerox 860. Den hade ett internminne på 128 K, den sparade data på åttatumsdisketter och den hade nedladdningstider som drev oss till vanvett, men den skrev vackert, vackrare än någon dator senare, och den kunde skriva isländska bokstäver, något som det tog nästa 10 år för PC:n att lära sig. Den som vill se hänvisas till MINS-nummer från den tiden, t.ex. MINS 23, Lösproblem.

Denna maskin som ett årtionde senare skänktes till en hjälporganisation visade oss med övertygande kraft att vi behövde datorer, och i starkt ekonomiskt motlut skaffades den ena maskinen efter den andra, ibland mycket små primitiva datorer som sparade data på kassetband, Micro Bee. Två av institutionens klassiska läromedel, Lösning och Att analysera text, har således börjat sin bana som just kassetband. År 1986 fick vi vår första AT-maskin med Ventura som desk top-program, och det var med den som den förra festskriften producerades. Och den gjorde det möjligt med egenproduktion av avhandlingar, t.ex. Lennart Hellspångs och Ulla Ekvalls.

Samma år gjorde vi med Ericsson som sponsor en satsning på en datortal för studenter. Vi utarbetade skrivträningsprogram, som fortfarande används i modifierad form, för att dels vänja studenterna vid datorskrivande, dels öva deras redigeringsförmåga. Vi delade salen med Lingvistik som behövde datorerna för sina första datorlingvistikstudenter.

Datorsalen avvecklades en bit in på 90-talet. Dels blev salen onödig i och med att allt fler studenter hade egna datorer, dels blev det allt svår-

rare att hålla datorerna virusfria och skrivarna försedda med tabulatorpapper.

De datorstödda redigeringsövningarna visar att institutionen var tidigt ute med pedagogiska tillämpningar av ny teknik. Därefter har flera andra utvecklats. Jonas Carlquist och Sven Lange experimenterade med ett konferenssystem för seminarieuppsatser i samarbete med universitetet i Bergen (KARK). Inom påbyggnadskurs i Svenska ligger nu Datorn som hjälpmedel, och i lärarutbildningarna används datoriserade övningar för att konkretisera olika aspekter av läs- och skrivprocessen: script log, selfe paced reading, tachistoskopövningar etc. År 1995 fick vi utvecklingsmedel av Fackspråkligt kurscentrum för att göra en Terminologisk lekstuga som dels triggas nya termer, dels visar hur dessa fungerar i löpande text.

År 1995 fick vi vårt första nätverk och därmed möjlighet för alla att komma ut på Internet. Ulf Lindahl, en döv lärare som var verksam inom våra dövkurser, var den som gjorde pionjärinsatsen att bygga upp institutionens nätverk. Efter honom har det kommit PC-ansvariga som på heltid servat institutionens nät, mjukvara och datorer.

Institutionens hemsida började utvecklas 1996. Det gick trögt till en början, men numera är den vår främsta informationskanal utåt. Intern information sköts sedan ett år tillbaka med konferenssystemet First Class som har både e-mail- och intranätfunktioner.

Datoriseringen har numera också präglat allt mer av vår undervisning, inte bara i form av kurser som *Språk och IT* och *Internet som text* utan i konferenser med lärare och elever i First Class och i elektronisk handledning.

Anna-Malin Karlsson skrev institutionens första avhandling om språket i cyberspace, men hon är inte ensam. Jonas Carlquist har skrivit om hypertext, jag själv om desk top publishing.

Datorerna dominerar vår arbetsdag, men de är fortfarande en undernyttjad resurs pedagogiskt. Det borde vara en av våra närmaste utmaningar att utnyttja datorers förmåga att söka, ersätta, simulera och räkna till att bygga upp övningsbatterier i grammatik, semantik, morfologi, textanalys... Möjligheterna är närmast obegränsade och så gott som gratis.

Från 60-tal till 90-tal

En tillbakablick på forskning och forskarutbildning vid Institutionen för nordiska språk

Barbro Söderberg

(1988 och 2003)

Utgångspunkter

De här minnesbilderna gör inte anspråk på att vara någon institutions-historik, inte ens en historik över forskning och forskarutbildning under den aktuella perioden. En orsak bland flera är det tidvis dåliga källäget vid institutionen. Jag har gått igenom de bevarade kollegie- och styrelseprotokollen från 1966 och framåt, men dessa domineras till allra största delen av grundutbildningens behov och utveckling, forskning och forskarutbildning tar inte stort utrymme där under åren. Frågor rörande sådana ting sköttes tidigast på annat håll, och den självklara källan torde framför allt vara fakultetsprotokollen som jag inte kunnat konsultera, liksom sakkunnigutlåtande och tjänsteförslagsnämndens protokoll. En viss hjälp för minnet ger, åtminstone från 1988/89 och framåt, dvs. i huvudsak den tid som jag inte behandlar, institutionens verksamhetsberättelser. För äldre tid stöds minnet i någon mån självklart av MINS 1 1977, med sin redovisning av pågående forskningsprojekt och historik över grundutbildningen, samt av universitetslektor Nils-Gustaf Stahres presentation av institutionens äldsta historia, från år 1928, då Uppsaladocenten Elias Wessén blev den förste innehavaren av en ny professur i nordiska språk vid Stockholms högskola (tidigare publicerad i festskriften från 1988).

Så, jag nöjer mig alltså med några nedslag som jag tror kunde intressera dem som inte var med när det begav sig. Själv har jag faktiskt nästan 40 års erfarenhet i olika roller av universitetet, institutionen och ämnet sedan jag började studera nordiska språk i början av 60-talet. Sedan jag avlagt min filosofie licentiatexamen 1967, gått igenom Lärarhögskolan och tjänstgjort som amanuens på Slaviska institutionen ett år, har jag varit knuten till Institutionen för nordiska språk vid Stock-

holms universitet som extramural lärare sedan 1970, som högskole- och universitetslektor sedan 1971 och därefter som professor i svenska språket 1988–1998. Detta samtidigt som jag tillika långa perioder verkat som studierektor, prefekt och prodekan, för övrigt nästan genomgående aktiv i institutions- och fakultetsstyrelse samt nämnder och arbetsgrupper med anknytning till dessa. Men denna verksamhet betyder naturligtvis inte att jag hela tiden haft total överblick över skeendet eller ens varit insatt i stora delar av det. Längre gick det t.ex. vattentäta skott mellan grundutbildning och forskarutbildning, och denna kluvenhet gällde också på högre nivå, där en utbildningsnämnd tog hand om grundutbildningen behov och en fakultetsnämnd forskarutbildningens. På institutionerna sysslade man endera med forskning och forskarutbildning eller så tjänstgjorde man i grundutbildningen. För min del var jag knuten till grundutbildningen till 1986, även om jag i slutet av 70-talet och i början av 80-talet hade några forskningsperioder. Först 1986 började jag vikariera på de då tidvis vakanta professurerna. Det finns alltså en lucka på nästan 20 år mellan mina aktiviteter som forskarstudent respektive lärare i forskarutbildningen. Det är bl.a. denna period jag nu försöker i någon mån rekonstruera med utgångspunkt i protokollet.

60-talet: Institutionen, U68, UKAS och Blocksvenskan

60-talet var en period av stora förändringar (och den tid då jag studerade nordiska språk). Den dåvarande Stockholms högskola förvandlades 1960 till Stockholms universitet, och Seminariet för nordiska språk blev till Institutionen för nordiska språk, med prefekt och studierektor och administrativ personal. Professorerna hade nu blivit två, eftersom det 1954 tillkommit ytterligare en professur i nordiska språk, särskilt svenska språket (som den hette då), med Carl Ivar Ståhle som första innehavare. Tjänsterna hade också fått forskningsförstärkning med de nya assistent- och amanuensstjänsterna, som f.ö. innehöll en stipendiedel för finansiering av licentiatstudier. Tjänsterna vållade (enligt Stahre 1988) nestorn Elias Wessén huvudbry: fanns det någon lämplig sysselsättning för en sådan person? Till en början blev det faktiskt så som tänkt, att amanuenserna fick biträda sin professor med excerpering och enklare förberedande forskningsjobb, men snart, alldeles för snart förvandlades de till biträdande administratörer under trycket av det slutande 60-talets

anstormning av studenter till de fria fakulteterna, och på 70-talet talade man med rätta om ”amanuenseländet”. Saken var den att många då aldrig blev klara med sina studier, institutionsuppdragen trängde undan studietiden.

Tillströmningen av studenter var alltså god, men genomströmningen var mycket dålig (ca 20 procent var, om jag minns rätt, en siffra som nämndes för litteraturhistorians del) och relativt få avlade någon examen. Även i nordiska språk klagade studenter. Vid ett möte den 3 oktober 1966 i det dåvarande institutionskollegiet krävdes t.ex. ”att åtgärder skulle vidtas mot den långa medelstudietiden”.

Det var uppenbarligen dags för statsmakterna att ingripa mot förhållandet vid de fria fakulteterna. Inga spärrar höll studenttillströmningen tillbaka och det ekonomiska systemet började bli överbelastat, eftersom medelstilldelningen var automatiserad: vid terminens början räknade man i princip studenter och sedan tilldelades universitetet en klumpsumma efter studentantalet. Samtidigt reglerades utbildningen av 1953 års studieordning, och även denna krävde en modernisering. Statsmakterna kom då att satsa på fasta studiegångar, i stället för att studenterna fick läsa vilka kurser, i vilken ordning och så länge de ville. Samtidigt satsade man på den omedelbara samhällsnyttan i form av yrkesrelaterade kurser, s.k. YRK-kurser (med anpassad studietakt och gärna på kvällstid) samt yrkesrelaterade, fast utformade utbildningslinjer.

Redan 1966 kan man av kollegieprotokollen se att lärarkåren försöker hålla stånd mot förslag till nyheter från det dåvarande Universitetskanslersämbetet (UKÄ). I institutionens första bevarade protokoll 23 maj 1966 bestod kollegiet bl.a. av professorerna Gustaf Lindblad (ordf.), Carl Ivar Ståhle (adjungerad), tf. professor Edvin Lagman, universitetslektorerna Nils-Gustaf Stahre, Åke Åkermalm och Jan Eric Wijkmark, docent Ragnhild Söderbergh, de utländska lektorerna – som det hette då – Palle Fischer från Danmark och Finn Erik Vinje från Norge, samt assistent Lars Cleve och amanuens Börje Westlund. Man diskuterade bl.a. UKÄ:s förslag att låta de s.k. alternativkurserna i nordiska språk ingå i lärarytutbildningen för fil.mag., eftersom de hade större tonvikt på nusvensk stilistik än de s.k. standardkurserna. Förslaget avstyrktes kraftfullt bl.a. med hänvisning till att alternativkurserna inte tillgodosåg gymnasiet behov av utbildning i ”språkets liv och utveckling” och att lärarytutbildningen dessutom ändå snart skulle göras om. Och den 10 juni 1967 diskuterades, med litet annan personalsamman-

sättning, nästa hot, ett på sin tid beryktat förslag från Universitetskanslersämbetets arbetsgrupp för fasta studiegångar (UKAS), "Utbildningslinjer vid filosofisk fakultet II. Förslag till studieplaner.". Konstruktionen kritiserades hårt för bl.a. olämplig trappstegsform, avsaknad av konkretion och att bedömningen av vissa moment försvårdades av att det sänkades läromedel (så i t.ex. språksociologi, i och för sig helt riktigt vid denna tidpunkt). Därefter framfördes förslag på högre förkunskaper, större textomfång och markering av vissa obligatorier. Kampen mot det nya systemet och de bundna studiegångarna blev därefter närmast en följetong, men 1968 konstaterade ett möte inför ett förslag om utbildningslinjer "att det var föga meningsfullt att yttra sig", och ännu den 12 december 1973 avstår institutionsstyrelsen, helt följdriktigt, från att yttra sig över ett nytt betänkande från 1968 års utbildningsutredning (U68).

Under tiden ockuperades kärhuset och vid institutionerna förekom det stormöten. Men till slut lyckades det statsmakterna att via PUKAS (Palmer UKAS) och U68 baxa igenom en reformproposition 1975, och den 1 juli trädde 1977 års högskolereform i kraft. Under tiden hade emellertid utbildningen efter hand börjat reformeras uppifrån, och redan 1970 hade en ny, klart otillräcklig svensk lärutbildning införts, den s.k. blocksvenskan. Den nybildade Institutionsgruppen för svenska, dvs. Nordiska språk och Litteraturvetenskap som samverkade i den nya utbildningen, hade 1971 sitt första gemensamma nämndmöte i Humanistiska biblioteket på Odengatan. Och resten är en annan historia, inledningsvis bl.a. om försöksverksamhet och pedagogiska experiment i UKÄ:s regi (se dess rapportserier). Den vidare utvecklingen av lärutbildningen skildras i Melins bidrag i denna volym.

FNYS

En annan effekt av det nya radikala 68-klimatet var försök med nya samarbetsformer vid universiteten (FNYS). Enligt Kungl. Maj:ts bemyndigande 1968 fick UKÄ utfärda föreskrifter för sådana. Dessa var klara följande år (1969). Syftet med de nya samarbetsformerna var att bereda fler grupper än lärarna tillträde till beslutande organ, inte minst skulle studenternas intressen av att påverka verksamheten tillgodoses. Och fastän mycket har förändrats vad beträffar medinflytandet, så får man ändå konstatera att det system som nu råder vilar på U68:s och

FNYS' grund. De tidigaste erfarenheterna från UKÄ:s försöksverksamhet 1969/70 (redovisade i en 250-sidig rapport) blev visserligen ganska nedslående: bl.a. var studenter inte nöjda med sitt inflytande men upplevde å andra sidan t.ex. större trivsel och känsla av hemhörighet på sin institution. UKÄ ville ändå gå vidare 1972 och permanenta nyheterna, men i stället förlängde man klokt nog försöksverksamheten ytterligare två läsår så den kunde finna sin form.

1970 möter vi FNYS för första gången i ett kollegieprotokoll från den 28 november, vid det tillfället i form av UKÄ:s PM 12 oktober 1970 "Förslag till ändring i universitetsstadgan mm i anslutning till FNYS." Den dåvarande docenten Sten Malmström var 1970–73 prefekt, och positiv till ökat medinflytande, vilket kom att få stor betydelse för framtiden. Vid mötet den 9 december 1971 visade kollegiet sig likaledes positivt till de nya föreskrifterna för försöksverksamheten, som då också var fastställda av konsistoriet, och både 1972 och 1973 förklarade institutionen sig villig att fortsätta försöksverksamheten. Problemen var dock många. FNYS och dess valordningar blev tämligen regelbundet föremål för diskussioner och förnyelse, åtminstone fram till 1977, då institutionen själv fick bestämma hur valet skulle gå till och det delegerades till det då nyinrättade ämnesrådet.

En del problem var att söka i de alternativa valordningarna för studentkorporationen. I vårt fall blev det också problem med studentkorporationens begränsade antal studentrepresentanter å ena sidan och å andra sidan vårt stora utbud av kortare och längre utbildningar som egentligen tycktes behöva var sin styrelserepresentant. Och till detta kom att studenternas valdeltagande ofta var lågt. Enligt en undersökning som jag genomförde 1973 vid 15 institutioner vid Stockholms universitet låg studentdeltagandet mellan 0,9 och 83 procent, Nordiska språk låg då ändå i toppskiktet med 26,2 procent.

Att få studenter var beredda att ställa sin tid till förfogande för oavlönade och tidskrävande hedersuppdrag var problematiskt men lättförståeligt; många gick synnerligen korta utbildningar som inte förde vidare, och vid sidan av styrelse- och arbetsgruppsmöten krävdes ju också mycket tid för kontakt med andra studenter. Alla styrelseledamöter var dessutom tvungna att sätta sig in i universitetsorganisation och regelverk och meddela dessa kunskaper till andra. Utbildningsinsatser genomfördes men det stora informationsbehovet hos olika grupper och korporationer tycktes ibland aldrig bli tillfredsställt – i dessa stormöte-

nas och direktdemokratins tid. Men det gick trots allt strul inte många år innan studentmedverkan i styrelserna uppfattades som givande och självklart.

Forskarutbildningen: tre varianter

60- och 70-talens radikala omformning av universitetsutbildningen innebar också förändringar för forskarutbildningens del. Vägen till en doktorsavhandling kortades radikalt för att öka genomströmningen och därmed antalet examina. Den gamla licentiatexamen avskaffades och en ny doktorsexamen infördes som bl.a. skulle ge behörighet för lektorat.

De sista som disputerade under den gamla ordningen av 1953 års modell, med en gradualavhandling, var vid vår institution Ebba Lindberg 1973 och Margareta Westman 1974. De hade alltså dels avlagt en fil.lic.-examen med en första avhandling, därefter hade de arbetat med sin gradualavhandling, vilket huvudsakligen skedde med hjälp av kollegiala diskussioner. Vid övergången till den nya studieordningen gick andra som tenterat sina licentiatkurser men ännu inte lagt fram sin licentiatavhandling, direkt på den nya examensavhandlingen som Lars Melin 1975, medan jag, skrämdd efter åhörandet av en väldigt uppslitande disputation (i ett annat ämne), bestämt mig för att aldrig gå vidare utan nöja mig med min licentiatavhandling. Till slut resulterade i alla fall lusten att skriva, i en bok som också lades fram som doktorsavhandling 1980.

Den första gången som forskarutbildningen möter i kollegieprotokollen är från sammanträdet den 23/10 1969. Då diskuterade och antog institutionskollegiet ett övergångsförslag utformat av professor Gustaf Lindblad: "Provisorisk studieplan för doktorsexamen i nordiska språk vid Stockholms universitet att gälla till 1 juli 1971". Studieplanen är intressant, om inte annat för att den, paradoxalt nog, visar hur forskarutbildningen såg ut enligt 1953 års studieordning. Förslaget innebar nämligen i stort sett bara en överskrivning av den tidigare licentiatutbildningen inom ramen för de nya bestämmelserna. Att traditionen var stark också vid övergången till den senare forskarplan som kom att gälla efter 1971, kan trots de stora förändringarna då, också belysas av en jämförelse med nedanstående sammandrag av Lindblads förslag. De då aktuella avvikelserna från det här mönstret rör, som jag ser det nu, främst den mer generösa undervisningen och handledningen och, fram-

för allt, friheten och innehållet i läskursen, medan ramarna förblivit sig tämligen lika.

För tillträde till forskarutbildningen krävdes 1969 det högsta betyget i nordiska språk, Berömlig (vilket nominellt motsvarade tre terminer grundutbildning). Forskarutbildningen skulle, som licentiatexamen, normalt omfatta sammanlagt fyra år, de tre första terminerna ägnas läskurser och resten av tiden avhandlingen. Undervisningen omfattade (obligatoriska) seminarier, föreläsningar, exkursioner och handledning. Läskursen, som skulle tenteras av vid högst fyra deltentor, bestod av följande moment: 1) Allmän språkvetenskap och fonetik, 2) Det äldre nordiska språket (urnordiska) i komparativ germansk belysning; elementen av gotiska, 3) Isländska, särskilt klassisk, 4) Äldre svenska (fsv., ä. nysv.), 5) Yngre svenska (y. nysv.), särskilt nusvenska, 6) Danska och norska, orientering i färöiska, 7) Ett litteratururval som skulle ge metodiska insikter av betydelse för avhandlingsarbetet. Detta syftade till att ”framtaga och försvara en vetenskaplig avhandling enligt bestämmelserna i 63§ av kungörelsen om utbildning vid de filosofiska fakulteterna.”. Särskilt framhävdes att doktoranden skulle visa förmåga att självständigt behandla ett problem inom forskningsområdet.

1971 var det, som sagt, återigen dags, men nu handlade det om en den forskarutbildning som med återkommande bearbetningar skulle komma att gälla i ett trettiotal år, inte ett provisorium. Förkunskapskraven hade reducerats, bl.a. krävdes inte förkunskaper i latin. Ingen spärr hade paradoxalt nog satts upp. För tillträde till forskarstudierna krävdes bara godkända 60 poäng i ämnet. Vid den här tiden hade institutionen flyttat ut till Frescati, och professor Lindblad tog inte längre del i institutionens arbete och avgick 1973. Professor Ståhle hade avgått redan 1970 till förmån för forskningsuppdrag för Svenska Akademien, där han f.ö. invaldes 1974. Båda tjänsterna stod vakanta då de inte upprätthölls av tillförordnade ersättare.

Den 15 november 1971 tillsattes vid sammanträdet, under prefekten Sten Malmströms ledning, arbetsgrupper för planering av en lokal studieplan för forskarutbildningen, som första gången fastställdes den 30 november samma år. Protokollet från det mötet ger en god uppfattning om planens radikala konstruktion. Läskurserna omfattade som traditionen bjöd 60 poäng men bortsett från 10 poäng. Teori och metod, hade doktoranden frihet att från en fastställd kurslista välja en lämplig kombination om 50 poäng. Kombinationen skulle bestå av fyra tiopoängs-

kurser och två fempoängskurser, vardera med både obligatorisk och valfri litteratur. Sju kurser, med både fem- och tiopoängsvarianter, stod på listan: 1) isländska och/eller färöiska, 2) svensk språkhistoria, 3) gotiska o./el. namnforskning, 4) danska o./el. norska, 5) grammatik, stilistik och språkvård samt 7) semantik o./el. översättning, som kunde ersätta nr 3. Under året som gått hade också litteraturlistor för olika kurser stötts och blötts och slutligen fastställts i den aktuella listan, för att prövas inom institutionen, med en snedblick på de andra institutionernas listor och erfarenheter. Det säger sig självt att ett så radikalt avsteg från obligatoriska studier i ämnets s.k. kärna inte accepterades utan motstånd. Stämningen var faktiskt väldigt upprörd och forskarutbildningen blev från 1971 också ett återkommande inslag i institutionsstyrelsens arbete, inte minst i samband med de årliga undervisningsplanerna som från 1972 skulle redovisas för fakulteten i samband med petita.

En utbildningsplan, i det här fallet från den 16 januari 1973, visar t.ex. att professorsundervisning (bedriven av docentkompetenta lärare) på forskarutbildningen planerades, och så vitt jag vet även genomfördes i nu både förvånansvärt stor omfattning och med en koncentration på ämnets traditionella kärna, även om novationer som språksociologi och semantik fick utrymme. För hela läsåret 1973/74 planerades totalt metodseminarier (48 tim.), gotiska, isländska och färöiska (60 tim.), svensk språkhistoria (92 tim.), ortnamn (24 tim.), dialekt och språkgeografi (24 tim.), språksociologi (23 tim.), semantik (24 tim.), modern svenska, dvs. stilistik, grammatik, språkriktighet (48 tim.), samt exkursion (4 tim.). Jag undrar hur mycket vi har idag? Utbildningsplanen ändrade sig under tidens gång liksom studieplanen och litteraturlistorna. Justeringarna i forskarutbildningen framgår förhållandevis klart av de bevarade protokollen från 70-talet, som dock tyvärr i flera fall saknar belysande bilagor.

Om folk och pengar vill jag inte skriva, men jag kan konstatera att i början på 70-talet, liksom perioder på 80-talet, levde institutionen i vad som ibland, åtminstone bland doktoranderna, tycktes uppfattas som ett interregnum, med vakanser på professurerna och många ombyten av tillförordnade professorer och prefekter. Den bristande kontinuiteten skapade alltså, kanske naturligt nog, åtskillig oro. I början på 70-talet var det f.d. assistenten, dåvarande studierektorn och sedermera utbildningsledaren Lars Cleve som var institutionens klippa i förnyande sam-

arbete med Sten Malmström. De icke docentkompetenta eller dispute-
rade lärarna blev med tiden allt flera, och mer skulle det bli senare un-
der trycket av tillströmningen och institutionens expansion i både
grundutbildning och forskarutbildning. De nya lärarna bidrog verksamt
med nya kunskaper och intresseområden som tidigare inte varit repre-
senterade på institutionen.

Under denna period var vi i stort sett uppslukade av grundutbild-
ningen, men i mitten på 70-talet stabiliserade sig läget. 1973 blev Sten
Malmström professor i svenska språket efter att ha upprätthållit profes-
suren som tf. sedan 1970. Han var redan varm i kläderna och hade stått
fadder till den gällande forskarutbildningsplanen. Lennart Elmevik blev
professor i nordiska språk 1974, och tog då bl.a. itu med att få Gustaf
Lindblads tidigare elever att disputera inom ramen för 1971 års plan.
Och det skulle snart bli tydligt att de båda ämnesföreträdarna skilde sig
åtskilligt åt i sin syn på denna.

Om den fortsatta kampen om forskarutbildningens konstruktion, och
då i synnerhet kursernas inriktning vittnar bl.a. protokoll från 1975.
Problemet var som alltid avvägningen mellan vad som kunde krävas att
en doktor i just nordiska språk behärskade av allmän kunskap om tradi-
tionella forskningsområden med högt identitets- och bildningsvärde å
ena sidan, å den andra den tid inläringen av detta tog från avhand-
lingsarbetet, särskilt för de studenter som hade en inriktning på nya,
icke-traditionellt nordistiska forskningsområden. Detta var ett generell
problem för alla nordistinstitutioner vid den här tiden och varje univer-
sitet löste frågan på sitt sätt.

Den 12 mars 1975 presenterade en arbetsgrupp, ledd av Lennart El-
mevik, ett förslag till en ny studieplan för forskarutbildningen. I detta
hade man utökat den dåvarande gemensamma basdelen från 25 till 30
poäng, och i motsvarande mån krympt den valfria specialiseringsdelen
från 35 till 30. Basdelen skulle därmed omfatta 15 poäng Teori och
metod och 15 poäng Nordisk språkutveckling. Eftersom professorerna
hade olika uppfattningar i frågan, Sten Malmström en mer radikal till
förmån för den ovan redovisade fria valet, och Lennart Elmevik, en mer
traditionell med inriktning på större andel gemensamt och obligatorisk
studium, slutade det hela, för den gången, efter hetsiga diskussioner,
med att två förslag förelåg och att slutligen ett kompromissförslag an-
togs, med studenternas stöd och 8 röster mot 5, samt med vederbörliga
reservationer förstås. Detta återremitterades dock från utbildnings-

nämnden för att studenterna skulle få tillfälle att diskutera det på nytt. Så skedde den 3 april och diskussionen resulterade i ett nytt förslag från studenternas sida. När styrelsen åter möttes den 15 april var samtliga fortfarande överens om planens övergripande struktur, och osämjan rörde i huvudsak basdelen. Efter reservationer antogs dock det studentstödda förslaget, som lämnade kvar 35 poäng åt det fria valet. Den här striden rörde sig alltså i stort sett om 5 poäng åt det ena eller andra hållet, och den skulle återkomma eftersom det i grunden rörde två korsande linjer: dels de ovan nämnda principiella problemen, där det i varje fall för mig var lätt att sympatisera med båda hållningarna, dels studenternas arbetssituation och möjlighet att avlägga examen inom fyraårsramen. Stockholmsinstitutionen gick här alltså fortfarande sin egen väg medan landets övriga nordinstitutioner behöll en mer konservativ utformning av sina läskurser. Kanske är det så än idag?

Den här lokala studieplanen för forskarutbildningen åstadkom sedan under årens lopp smärre skärmytslingar och ändringar, men i stort sett har den, som sagt, hållit i ett trettiotal år. Den viktigaste förändringen under den perioden är enligt min mening införandet av spärrar för forskarutbildningen 1989. Som redan antydde i inledningen till det här aktstycket löste aldrig införandet av amanuensjänster problemet med forskarutbildningens finansiering. Eftersom tillträdet var fritt, strömmade också intresserade personer till. Det var bl.a. många aktiva lärare som hade stor glädje av seminarierna men inte alltid möjlighet att göra den insats som krävdes för forskarstudier, och på så sätt hopades efterhand ett drygt hundratal forskarstudenter som kunde kräva – och i åtskilliga fall krävde mer handledning än institutionen kunde ställa upp med. Jag tog upp problemet med fakulteten redan 1986, men först sedan man insett problemets räckvidd på högre nivå införde man alltså 1989 en välbehövlig, om än inte ur alla synpunkter önskvärd spärr. Ett protokollsexempel från 1991 visar att institutionen då som resursmaximum uppgav 25 forskarstudenter. Den nuvarande ordningen med doktorandtjänster har uppenbarligen om inte helt löst finansieringsfrågan, i alla händelser skapat drägliga arbetsvillkor för de antagna doktoranderna. Självfallet krävs dock också externfinansierade resurser för att täcka behoven. Spärrarna har dock, liksom det numera rikare inslaget av docentkompetenta lektorer och professorer, kraftigt bidragit till att lösa åtminstone den 1986 akuta handledarfrågan.

Det är klart att den nya forskarutbildningen skapade stor osäkerhet i början. De flesta av lärarna var skolade i det äldre systemet och deras vetenskapliga specialisering låg mestadels i ämnets traditionella kärnområden. Malmström däremot var i sin forskning litterärt och stilistiskt inriktad, och på 70-talet engagerade han sig också livligt i de nya rönen om de problem som skapades av språkbarriärer i samhället. Han uppfattade omedelbart de förnyelsemöjligheter som samhällssituationen erbjöd svenskämnet och bejakade en utveckling där forskningen trädde i samhällsnyttans tjänst. Lärarna befann sig ju i en helt ny situation, med ibland rätt aggressiva studenter som de hade att samarbeta med på ett område där samarbete ditintills inte varit särskilt framträdande, samtidigt som nya internationella forskningsinriktningar krävde sin plats både i forskarvärlden och i utbildningen på olika nivåer.

Det tog åtskilliga år innan 1969 års studieordning satte sig. Osäkerheten om vad som krävdes var stor hos både lärare och studenter. Vid praktiskt taget varje nordistinstitution kom enstaka av den nya ordningens avhandlingar att hamna farligt nära en gedigen trebetygsuppsats i den gamla ordningen i stället för en bra licentiatavhandling, som kanske kunde ha varit målet. Men de gamla gradualavhandlingarna var faktiskt det enda mönster som stod till buds (licentiatavhandlingarna publicerades normalt inte eftersom de ansågs vara arbetsmaterial för en blivande doktorsavhandling). Vi har enligt min mening numera gått hela varvet runt. Doktorsavhandlingarna börjar allt oftare att se ut som gamla gradualavhandlingar, det är inte alltid lätt att sätta gränser för ambitiösa doktorander. Det vet varje handledare. Universitetsmyndigheterna försökte länge hålla åtminstone omfånget tillbaka. När jag disputerade 1980 utgick ersättning bara för maximalt 160 sidor, resten fick man betala själv. Men det finns alltid utvägar; för min del löste jag penningproblemet med att fylla boksidorna med 30 procent mer text än normalt samt att utnyttja petitstil i noterna, dit jag hänvisat också teoretisk, metodisk och forskningshistorisk information – inte rekommendabelt har jag senare på olika sätt förstått, bl.a. både som läsare av min egen bok och som redaktör för andras.

Institutionens doktorandforskning

Som rubriken antyder begränsar jag mig här till doktorsavhandlingarna, och externfinansierade forskningsprojekt, i den mån de leder till dispu-

tationer. Allt annat skulle syfta för vitt om man som jag bara försöker få en överblick över skiftande forskningsprofiler och utvecklingens riktning. Innehållet i våra skriftserier belyser också just sådana förhållanden: Både vår ACTA-serie 1958 ff. och MINS 1975 ff. (vilken startades för att snabbare och billigare i 70-talets anda föra ut forskningsinformation som kunde nyttiggöras också ute i samhället, universitetets s.k. tredje uppgift) innehåller, till skillnad från välbehövliga Nytryck i nordiska språk och TeFa (1998–2002), de flesta av institutionens avhandlingar. Några, som min egen om Eyvind Johnsons Hans Nådes tid (1980) och Göran Stenbergs om likpredikningar och gravtal (1998), har emellertid förlagspublicering, och andra är publicerade i specialserier där de når sin publik direkt. I synnerhet mina elever har utnyttjat serier som *Runica et Mediævalia* (undersökningar av fornsvenskt material; Roger Anderssons avhandling om fornsvensk predikan 1993 utgjorde det inledande bandet), *Skrifter utgivna av Svenska Fornskriftssällskapet* (främst utgåvor; men även annat som Jonas Carlquists avhandling om fornsvenska helgonlegender 1996), *Runrön* (Rune Palms om regionala mönster i runristandet, 1992), *Acta Academiae Regiae Gustavi Adolphi* (Lena Mobergs om det tyska inflytandet på Stockholms tidigaste tänkeböcker 1989) samt *Meijerbergs Arkiv* (Lennart Brodins om lågtyska lån i svenska dialekter, 1999). I *Meddelanden från Ortnamnsarkivet* i Uppsala publicerade Staffan Nyström, elev till professorn vid institutionen, Ingemar Olsson, sin avhandling om namn för sluttningar och höjder i Daga härad 1988, och samma år kom Margareta Westmans elev, Judith Chrystal, ut med en avhandling om det engelska inflytandet på svenskt tidningsspråk i Svenska språknämndens skriftserie.

70-talet

De som disputerade för den nya doktorsexamen på 70-talet var två f.d. Lindbladselever med siktet inställt på fornspråk och som gått över till professorn i nordiska språk, Lennart Elmevik, nämligen Carin Tisell 1975 med syntaktiska studier i den fornsvenska Bonaventura-översättningen, och Börje Westlund 1977 med diskussion av skrivarproblemet i den fornisländska homilieboken. Och dessutom runforskaren Evert Salberger 1978 samt Ulla Clausén som 1978 behandlade nyord i färöiskan. Vidare Ragnhild Söderberghs elever vid Avdelningen för barnspråksforskning: Kenneth Larsson och Sven Lange som disputerade på av-

handlingar om barnets tidiga språkutveckling, båda 1977, och Kristna Svartholm vars avhandling om svenskans artikelsystem till större delen avvek från huvudspåret vid avdelningen.

På 70-talet startades också, förutom det ovan nämnda barnspråksprojektet, åtminstone sju andra forskningsprojekt som bl.a. via extern studiefinansiering skulle leda till doktorsavhandlingar på 80-talet: Elmeviks Om det tyska inflytandet på svenska språket under medeltiden, där t.ex. Lennart Brodin och Lena Witt-Moberg började sitt avhandlingsarbete som avslutades under min egid 1999 respektive 1989. Malmströms tre olika projekt: Ordförrådet i samhällskommunikation, som Olle Josephson disputerade på 1982, Tidningsspåk där Hans Strand lade fram sin doktorsavhandling 1984 samt En kritisk utgåva av Almqvists Om svenska rim, som nu snart resulterar i en avhandling av Per Mårtenson. Vidare Ebba Lindbergs Skolspråk som småningom, med ändrad inriktning ledde fram till Berit Holmqvists avhandling om språket på postgirot 1986. Ragnhild Söderberghs barnspråksprojekt stimulerade, också efter det att hon fått en egen forskningsrådsprofessur som förlagts till Lund, till tre externfinansierade avhandlingar om blinda barns språk, på vilket initiativtagarna själva disputerade: Karin Junefelt 1987, Lennart Hellstam 1988 och Åsa Brumark 1989.

80-talet

Initiativ till egna forskningsprojekt togs senare av forskare som arbetat med sin avhandling inom ramen för 70-talets projekt: Hans Strand bidrog till att bygga upp Centrum för masskommunikation och dess forskning, och Kristina Svartholm satsade på svenska som andraspråk för döva, som nu utgör ett eget forskarutbildningsämne vid institutionen med en aktiv doktorand. Olle Josephson å sin sida började ett samarbete med andra institutioner för att studera hur arbetarna tog ordet inom den svenska offentligheten och hur den svenska bruksprosan har utvecklats under de senaste 250 åren. Ulla-Britt Kotsinas, som disputerat på en avhandling om invandrarvenska 1982, påbörjade sina studier av slang och ungdomsspråk i förort, bl.a. det som senare populärt skulle kallas Rinkebysvenska, i någon mån ett återupptagande av Carl Ivar Ståhles studier av Stockholmspråket.

För min del började jag under 80-talets sista år arbeta med mina egna projekt, Fornfil och Nordisk medeltidsliteracy i ett diglossisk och

digrafiskt perspektiv. Bakgrunden till denna för mig nya inriktning låg i erfarenheter från 60-talet och förnyad bekantskap med den västnordiska, i synnerhet fornisländska forskningen under 80-talet samt nya teoretiska infallsvinklar. Jag hade då insett att vi satt på ett förstummat medeltidsmaterial som förtjänade uppmärksamhet ur nya synvinklar. Jag var också från mitt eget avhandlingsarbete klar över att avhandlingskrivande många gånger var ett ensamt och improduktivt uppdrag. Och som jag kom in i en situation där en relativt stor grupp (blivande) forskarstudenter var intresserade av fornspråkliga fenomen och jag själv då var den enda på institutionen med den gamla fornorienterade utbildningen, blev det som det blev, d.v.s. inte det förväntade utvecklandet av den stilistiska tradition som Sten Malmström etablerat med bl.a. sin magnifika avhandling om Stagnelius lyrik, utan en återknytning till institutionens tidigare filologiska tradition.

Det bildades så småningom en filologiskt intresserad grupp som med vissa gemensamma teoretiska och metodiska utgångspunkter behandlade närliggande stoff. Projektet blev fruktbart och har fött åtskilliga artiklar och böcker vid sidan av ett flertal avhandlingar. Förutom de tidigare nämnda avhandlingarna av Rune Palm, Roger Andersson, Jonas Carlquist, och, något vid sidan om Lena Moberg och Lennart Brodin, gäller detta också Alexander Zheltukhin med sin avhandling om möjligheterna att bestämma handskriftsrelationer med hjälp av ortografi (1996). I november 2003 disputerar slutligen förhoppningsvis Patrik Åström på sitt omfattande pionjärarbete om dateringen av 136 senmedeltida lagböcker. Även Inger Larsson har också detta år bidragit med en bok om medeltida diplom (brev och urkunder av rättsligt bindande typ). För närvarande arbetar de flesta i gruppen tillsammans med några litteraturvetare och en latinist med anknytning till projektet bl.a. på en lärobok för den nya utbildningen i nordiska språk.

Med den här antydda utvecklingen har vi i Stockholm, liksom våra systerinstitutioner i landet, etablerat ett mycket bredare forskningsprogram än tidigare. Detta sammanhänger alltså med flera faktorer under efterkrigstiden. Universitetsväsendet har expanderat kraftfullt med flera universitet och högskolor än förr samtidigt som en kraftfull tendens till specialisering gjort att forskningen splittrats i olika inriktningar. Under trycket av den internationella utvecklingen har också den teoretiska utvecklingen rest starka krav. Detta har bl.a. resulterat i att vårt ämne splittrats och nya specialprofessorer inrättats. Det är inte en slump att

t.ex. de första innehavarna av professurer i lingvistik/allmän språkvetenskap var nordister liksom de första innehavarna av specialprofessorer i språksociologi och barnspråk. Dessa tillkom alltså som avknoppningar av vårt ämne. Även specialiseringsmöjligheterna i vår studieplan för forskarutbildningen av 1971 ska ses i detta ljus, liksom vårt fortlöpande äskande under 70- och 80-talen om ytterligare en professur med inriktning på språkbruksforskning/pragmatik. Då diskuterades också livligt vid de olika institutionerna vad som egentligen var ämnets kärna, ytterligare ett symptom på att nordiska språk som universitetsämne höll på att bli osäkert om sin identitet.

Men tittar man lite närmre på de avhandlingar som över tiden disputerats vid institutionen måste ändå bilden av ämnets krympande kärna och svällande periferi nyanseras något. Hitintills har faktiskt inte nordiska språk tappat sin egenart även om det i sitt område inorporerat åtskilliga nyheter. Om man ser på vilka ämnen som tilldrog sig största avhandlingsintresset under perioden före 70-talet, så är det tydligt att kärnan, även i Stockholm, etableras av fornspråks-, dialekt- och ortnamnsundersökningar. Av totalt ett knappt 25-tal avhandlingar håller sig 18 till dessa områden, de sex andra utgör rännilar som har haft betydande föregångare, nämligen dels en stilistisk, en retorisk och en översättningsinriktad avhandling som också skulle få efterföljare, dels tre mer språkstrukturellt inriktade: en pionjäravhandling i fonologi och två som behandlade något dittills tämligen sällsynt, nusvensk syntax (för titlarna, se Stahres framställning 1988).

Jämför man den här gruppen med de avhandlingar som tillkommit under perioden efter 1970/71 så ska man finna att fornspråks-, dialekt- och ortnamnsavhandlingar fortfarande har ett utrymme. Av totalt 40-tal avhandlingar kan en första dryg fjärdedel, även i Stockholm, fortfarande räknas till den trångt definierade kärnan, men det är tydligt att periferin har svällt i enlighet med alla förväntningar. Här möter vi avhandlingar med stilistisk-retorisk inriktning och funktionellt-stilistisk (drygt en fjärdedel) och nyare typer av språkbruksforskning, inriktade på olika gruppers karakteristika, t.ex. barns och invandrares språk, språkbruket i olika situationer som personliga hemsidor, mäns och kvinnors dialoger, affärsvärldens tal och skrift och språkväxling, språkkontakt och översättning (ytterligare en tredje dryg fjärdedel).

Men om man jämför motsvarande inriktningar inom de två olika perioder kring 1970, t.ex. filologi- eller fonetikarbeten som avhandlar

fornspråkligt material, kan man också konstatera att de mellanliggande teoretiska landvinningarna har satt sina spår. I det första fallet med en nyfilologisk fokusering på bruket av de mestadels utgivna handskrifterna och deras bidrag till belysningen av skriftlighetens och skriftgenrens utveckling (och inte självklart i första hand texterna som under 150 år utgivits, kommenterats och använts som språkhistoriska källor) och i det andra fallet med en fokusering på försummade områden som jämförande prosodi (medan tidigare forskning koncentrerade sig på ljudlära och senare fonematik). Det vill synas som utvecklingen går i vågor och dalar. När nyfikenheten sinat och givit utdelning t.ex. i form av användbara utgåvor eller rikhaltiga materialsamlingar som också bearbetats under inflytande av det giltiga paradigmet, svalnar intresset i allmänhet för en tid, och vaknar på nytt först när nya frågor och teorier gör sig gällande och nya metoder gör uppgiften möjlig. Det är i det här perspektivet inte en slump att den talspråksorienterade dialektforskningen ändrat fokus, från uppteckning, inspelning och dialektbeskrivning i syfte att belysa äldre tiders språk, till ett syntetiserade grepp där olika dialekter och språk används för att beskriva den generella språkutvecklingen, eller till en utforskning av olika sociala gruppers varierande språk- och interaktionsmönster. Perspektivvridningen i det senare fallet hade naturligtvis också en bakgrund i den aktuella samhällssituationen och behovet att göra något åt vissa språkbrukargrupperns underprivilegierade situation (arbetare, barn, invandrare, kvinnor etc.). Forskningen skulle gå i samhällsnyttans tjänst.

Och så till frågan: Har Stockholmsinstitutionen någon speciell forskningsprofil som karakteriserar oss gentemot de övriga norddisktutionerna i landet? Ju mer jag funderat på frågan desto omöjligare tycks den mig. Man kan och bör, tycker jag, lyfta fram pionjärinsatser som Ragnhild Söderberghs barnspråksforskning, Kristina Svartholms internationella pionjärbete när det gäller dövas språkbruk och svenska som andraspråk för döva och Karin Junefelts projekt om blinda barns språk. Men man kan bara i en viss fas tala om det som profilskapande. Om projekten har framgång bortfaller de som profilerande drag, i och med att de tas upp av andra. Och så har det faktiskt gått med många profiler. I vår tids trend mot megaprojekt blir det allt vanligare att systerinstitutioner samarbetar, eventuellt också över flera länder och med tvärvetenskapliga inslag. Och på denna trend har vi surfat också i projektet Nordisk medeltidsliteracy.

Sammanfattningsvis kan man konstatera att det råder en starkt splittning eller mångfald, hur man nu vill se det, i institutionens forskning. Men man måste också slå fast att kontinuiteten är stark och att kärnan är fast, även om den något naggats i kanten. Över hela landet har det gamla utrymmet för grannspråksstudier krympt och i Stockholm sannolikt mer än på andra håll, även om några av oss gjort inhopp i fornländskan. Vi har ju inte någon isländsk lektor, men däremot fortfarande både en dansk och norsk. Men å andra sidan har på senare år, tycker jag, det nordiska perspektivet gjort nya genomslag, om inte annat bildar det ofta en fond eller ett jämförelseobjekt i undersökningar av både modern och äldre svenska. Men, det måste medges, modern svenska är forskningsobjektet i åtminstone hälften av våra avhandlingar från de senaste 30 åren, och detta är naturligtvis inte fel, men det betyder också att vi måste definiera ämnets kärna betydligt vidare än många gånger tidigare. Kanske vore det på tiden att kalla ämnet Nordiska språk, särskilt svenska, vilket också varit det faktiska förhållandet under hela ämnets tid.

Utblick

Här må det tillåtas mig en personlig utveckling. När kurserna i nordiska språk på grundutbildningen i slutet av 70-talet hotade att trängas undan totalt i hela landet av kurserna i svenska och Stockholmsinstitutionen var i den unika situationen att fortfarande ha 17 nordiststudenter, gjorde vi under mitt sista studierektorsår ett radikalt försök att konservera ämnet inom en ram som omfattade kurser både i svenska och nordiska språk. Efter åtskilligt arbete och ett styrelsebeslut den 9 november 1976 kunde studenterna läsåret 77/78 tämligen fritt välja fempoängskurser i ett modulsystem som omfattade 65 valfria kurser, där det ingick också några som inte ställde förkunskapskrav utan var ägnade att reta aptiten på just nordiska språk i traditionell mening, t.ex. Ortnamn, Svenska dialekter, Handskrifter och handskriftsläsning, Runor och runristare. Det hela blev uppenbarligen för arbetskrävande. Och redan den 7 december 1978 tillsattes en arbetsgrupp för att se över nordiska språk och ånyo införa 20-poängskurser, och den 6 februari 1980 var det dags för en gallring av ej efterfrågade kurser och då föll de ovan nämnda för bilan, i den mån de inte återkom på beställning av institutioner från historisk-filosofiska sektionen med behov av viss kunskap om nordist-

specialiteter. Och därefter har kurserna i nordiska språk upprepade gånger utsatts för omarbetningar, men först de sista åren har dessa börjat ge bättre utdelning med den senaste radikala omformningen i filologisk riktning som möjliggjorts av de senaste årens forskning och förändrade lärarkompetens.

På 1980-talet gick dock inte allt tillbaka till den gamla ordningen. År 1983 gjorde en för oss total nyhet entré på institutionen. I ett protokoll från den 9 februari kan man finna ett beslut, tillkommit på initiativ av dåvarande professorn i nordiska språk, göteborgaren Bosse Ralph, att nämligen inköpa ”en ordbehandlingsmaskin”, senare preciserat till en Xerox 860, vår pionjärdator. Utvecklingen har under de tjugo år som gått sedan dess varit helt oförutsägbar, tycker jag som ändå var med under den kvantitativa språkvetenskapens/filologins utveckling under 60-talet.

Ytterligare en nyhet som gjorde succé på 80-talet var en mer expansiv exkursionspolicy. Institutionens tidigare, f.ö. obligatoriska, doktorandexkursioner rörde sig vanligtvis i uppländska och sörmländska backar. Nu började man företa mer storstilade resor. Den första exkursionen av det nya slaget initierades av Sten Malmström men genomfördes av Lennart Elmevik och gick till Oslo och Telemark. Året efter gick färden till Östergötland i en av Lennart Elmevik och Gösta Holm (professor i nordiska språk i Lund) samordnad expedition för både stockholmare och lundensare. Därpå reste man till Shetland–Orkney på Inger Larssons initiativ. Den här gången samarbetade man med Historiska institutionen i Oslo och Nordiska språk i Trondheim samt forskare från Engelska institutionen vid vårt universitet. Institutionen gjorde alltså under en följd av år längre exkursioner som kulminerade med två veckor på Island 1986 och avslutades 1992 med en Englandsresa: London–Cambridge–York–Lindisfarne. Men därefter återtog institutionen, åtminstone under min tid, sina anspråkslösa vanor, samtidigt som exkursionsobligatoriet faktiskt, åtminstone under en tid, ströks ur forskarplanen. Det var synd tycker jag, för även om alla studenter inte är intresserade av engelska runor, norska handskrifter, det gamla nordiska språket på Orkney (norn) eller arkeologiska lämningar och ortnamn i Mälardalen, så var enligt min mening exkursionerna en viktig sammanhållande faktor där man lärde känna varandra under andra omständigheter än vardagens. Å andra sidan deltar både lärare och studenter numera i specialkonferenser o.d. som i vissa avseenden har lik-

nande funktion, men de ökar inte kontaktytan inom institutionen utan – också viktigt – utåt.

En annan, och ur ämnets synpunkt viktigare faktor är kanske att både studenter och lärare får en helt annan kontakt med ämnets forskning och dess materia vid besök på platsen. Till Islandsexkursionen hade dåvarande professorn i svenska språket, Christer Platzack, sökt 40 000 kr av universitetets internationaliseringsmedel (13 februari 1984) för en Islandsexkursion 1984/85. Jag kommer inte ihåg om vi fick just dessa pengar, men brevet påminde mig hur man kan se på exkursioner av det här slaget, som ett av flera sätt att upptäcka nya ämnesområden och även att skapa forskningskontakter. När det kom till kritan, den 25 juli–6 augusti 1986, kunde Christer Platzack inte komma med utan jag fick åka ensam med studenter från både Lund och Stockholm. Dessa var dock i goda händer för Judith Chrystal och Inger Larsson hade hållit i det praktiska, medan jag för min del hade sett till att en kurs i nyisländska gavs vid institutionen på vårterminen och att deltagarna förberedde resan genom specialseminarier som skulle stimulera till olika infallsvinklar på Island, isländska språket och litteraturen och därmed till vissa egna insatser under själva exkursionen. Allt sånt här tar tid och arbete, men det kan det vara värt ibland, menar jag, även om man också kan tycka att med nuvarande möjligheter för studenter att röra sig i världen (Nordiska rådets sommarkurser, Erasmus, Nordplus etc.) är ämnesexkursioner inte det mest välbehövliga.

Slutord

Jag har huvudsakligen uppehållit mig vid 70- och 80 tal. Det finns flera orsaker till detta. En är att kollegieprotokollen (och de efterföljande institutionsstyrelseprotokollen) är bevarade från 1966, och jag ville matcha mina hågkomster mot andra källor. Nils-Gustaf Stahres tidigare historik ger inte utrymme åt mycket av det som gjorde intryck på mig i slutet av 60-talet, nämligen UKAS, U68 och utvecklingen i dess kölvatten. En annan är att institutionen flyttade från Humanistiska biblioteket på Odengatan till det då nya campusområdet i Frescati 1971, där även jag fick ett rum med utsikt efter att ha delat ett skrivbord med amanuenserna Thorsten Carlsson och Tyra Rahm (Cleve) (jag hade mitt utrymme bredvid papperskorgen).

Och jag slutar när 90-talet går in. Då organiserades institutionen om och vi flyttade från E- till D-huset i Frescati. Då fick vi en ny högskolelag (1993) och något senare en ny rektor (Gustaf Lindencrona 1994). Med vår nya professor i nordiska språk, Staffan Hellberg, på plats, 1991, börjar alltså en ny era – att skildras med nya ögon.

De senaste tolv årens forskning

Staffan Hellberg

På Jan Svanlunds disputationsfest våren 2001 hade jag anledning att påpeka att hans doktorsavhandling var den första på institutionen sedan Sirpa Koiranens om musikrecensioner 1992 som behandlade nutida språkmaterial. Sju avhandlingar på raken om äldre språk, det stämmer kanske inte riktigt med en bild av stockholmsinstitutionen som modernt inriktad och svagt förankrad i ämnets språkhistoriska tradition.

Nu var det förstås på sin höjd två av dessa sju avhandlingar, nämligen Alexander Zjeltukhins om 1500-talsortografi och Lennart Brodins om tyska lånord i svenska dialekter, som skulle kunna betecknas som språkhistoriska. Strax före Sirpa Koiranen hade Tomas Riad disputerat, och det handlade verkligen om språkhistoria: prosodiska förändringar över ungefär tusen år, från urnordiska in i yngre fornsvenska, men inte heller den avhandlingen gick i traditionellt junggrammatisk teori utan tillämpade metrisk fonologi i en syntetisk studie baserad på tidigare undersökningar. Genrehistoria kan man tala om när det gäller Per Ledins avhandling om arbetarrörelsens press kring förra sekelskiftet. Det kan man i och för sig göra också i fråga om de övriga avhandlingarna: Göran Stenbergs om likpredikningar på 1600- och 1700-talet, Roger Anderssons om fornsvenska postillor, Jonas Carlquists om fornsvenska helgonlegender och Rune Palms om formler i runinskrifter; men i ingen av dem dominerar det diakrona perspektivet.

Nutida språk och bruk

Det jag här lite vårdslöst kallar genrehistoria och genrebeskrivningar skulle jag vilja räkna som studier av språkbruket, och studier av språket i bruk har sålunda varit vanligare än studier av språket som system. Jan Svanlunds avhandling handlade om bleknade metaforer för vikt och tyngd i dagens svenska och var därmed en välkommen förstärkning av systemsidan (eftersom det gäller metaforer som ingår som fasta beståndsdelar i språket). Efter honom har det mest varit språket i bruk och nutida språk: Antti Ylikiiskilä om tvåspråkiga barns verbanvändning,

Anna-Malin Karlsson om den personliga hemsidan, Yvonne Lindqvist om hög- och lågprestigeöversättning, Kristina Jämtelid om textproduktion på ett storföretag, Kristina Danielsson om nybörjares läsning, Karin Milles om kvinnors och mäns tal på interna arbetsmöten, Kerstin Tropp om utländska studenters inläring av framtidsuttryck, Anders Björkvall om text och bild i svensk reklam. Naturligtvis frilägger också sådana språkbruksstudier ofta regelverk i olika subsystem, t.ex. hur interna arbetsmöten regleras eller vilka generaliseringar språkinlärnarna successivt gör. Allt eftersom regelstyrning påvisas inom allt fler domäner i språkanvändningen blir det svårare att dra skiljelinjen mellan studier av språkssystem och av språkbruk.

På Anna-Malin Karlssons disputationsfest våren 2002 hade jag för övrigt anledning att konstatera att det var institutionens första kvinnliga doktor sedan Sirpa Koiranen. Det hade alltså varit en lite märklig tioårsperiod i institutionens forskarutbildning, tyvärr också på det viset att disputationsfrekvensen hade varit för låg, något som Högskoleverkets utvärderare inte var sena att påtala. Det har dock blivit bättre: från Jan Svanlund i maj 2001 till Anders Björkvall i september 2003 har vi kunnat räkna nio disputationer, och fler kommer (Patrik Åströms avhandling om senmedeltida svenska lagböcker har jag fått i min hand). Och efter Anna-Malin Karlsson följde i rask takt fem kvinnliga disputander.

Det finns fler vinklar att lägga på avhandlingsskörden. Man har hittat nya områden och genrer att beskriva: ingen har just skrivit om likpredikningar eller personliga hemsidor förut. Flertalet avhandlingar behandlar skrivet språk, men talat språk har legat till grund för åtminstone Antti Ylikiiskiläs och Karin Milles avhandlingar, och paradoxalt nog också för Kristina Danielssons avhandling om läsning (eftersom det handlade om högläsning). Den teoretiska spridningen och medvetenheten är på det hela taget påfallande: metrisk fonologi, nyfilologi, kritisk diskursanalys, kognitiv semantik, polysystemteori, interaktiva lästeorier, sociosemiotik, för att nämna några återopade teoribildningar. Beredvilligheten har varit stor för eget fältarbete av olika slag, kanske alltför stor för att det skulle vara gynnsamt för avhandlingsarbetets tidtabell. Men visst är det roligt att samla in ett eget unikt material.

Doktorandens val och handledarens inriktning

Spridningen på ämnen och teorier är naturligtvis en följd av att vi på gammaldags maner har låtit doktoranderna väldigt mycket välja avhandlingsämnen själva. Det finns klara fördelar med att doktoranden på det sättet har en egen motor som driver henne/honom. Men handledningen kräver mer tid och kraft av handledaren, samtidigt som ansvaret för att söka och bevaka litteratur inom området mycket mer faller på doktoranden själv. Framtida avhandlingsämnen måste kanske formuleras mera i linje med någon handledares egen inriktning.

Nu är vi inne på ansvaret för att doktoranderna blir färdiga under den stipulerade tiden, eller råare uttryckt medan de har betalt för att skriva avhandling och därför tid till det. Det är ett ansvar som vi har försökt att ta på allvar, vare sig ansträngningarna har riktats rätt eller inte. Ansvaret har blivit tyngre med den nya studieordningen där forskarstudierna är finansierade från början. Tidigare hankade sig doktoranden fram på stipendier och ströjobb ett par-tre år och kunde både hinna tentera en stor del av läskursen och pröva ett avhandlingsämne, förkasta det och börja på ett nytt. Doktorandtjänsten kunde då helt ägnas åt att skriva färdigt en påbörjad avhandling, plus tentera någon enstaka kvarvarande läskurs. Britt-Louise Gunnarsson tog initiativet till en ny forskarutbildningsplan, som antogs 1998 och där kursdelen bara omfattar 40 poäng (mot tidigare 60, som fortfarande gäller på andra håll i landet). Den uttalade tanken med reformen var att uppehålla kvaliteten på avhandlingen och samtidigt få doktoranden färdig på de tillmätta fyra-fem åren. Kursdelen innehåller för övrigt en obligatorisk 10-poängskurs i teori och metod, två valfria 10-poängskurser som täcker var sin deldisciplin inom ämnet och två mycket fritt valda 5-poängskurser. Som synes är någon kurs i språkhistoria inte obligatorisk.

En annan detalj som vi har försökt ta på alltmera allvar är de individuella studieplanerna. Varje doktorands studieplan processas varje år genom handledare och professorsråd, och återremisser är ingenting ovanligt. Det som främst bevakas är att tidsplanen håller. Det professorsrådet frågar efter är inte hur bra ursäkter det kan finnas för en försening utan hur den åtgärdas, t.ex. med strykningar i den fortsatta planen.

Seniora forskares projekt

Nu passar det sig att bli nyfiken på vad de seniora, dvs. disputerade, forskarna har sysslat med. För att få ett underlag till presentationen av denna forskning har jag varit helt beroende av institutionens årliga verksamhetsberättelser, en utmärkt källa. En bild av den seniora forskningen kan man få genom att se vilka externfinansierade projekt som har beviljats medel. Om man räknar in den s.k. särskilda resursen, som universitetet fick för att vara sitt eget lilla forskningsråd, så har institutionen rymt drygt 40-talet externa projekt av olika storlek under perioden 1991–2002, alla visserligen inte helt externfinansierade och vissa delvis förlagda till andra institutioner. En iakttagelse är att forskningen om äldre språk stod starkt i början av perioden också bland projekten och omfattade ungefär hälften av dem. Här finner vi tunga projekt som nordisk medeltidsliteracy (Barbro Söderberg, Inger Larsson), Vadstena-brödernas predikan (Roger Andersson), svensk sakprosa 1700–2000 (Olle Josephson, Ulla Ekvall, Per Ledin), arbetarrörelsen och språket (Olle Josephson, Hans Strand) och stockholmspråk (Ulla-Britt Kotsinas). Under andra hälften av 90-talet inträder en påtaglig försvagning som bara delvis har hämtats upp under de allra sista åren genom projekt som de förinneanska och linneanska växtnamnen (Inger Larsson), prosodi i morfologi (delvis historiskt, Tomas Riad) och Sven Langes medverkan i det stora göteborgsprojektet om ordförrådets utveckling under yngre nysvensk tid.

Omfattningen av projektforskningen i talat språk uppvisar lustigt nog en liknande bild. I början av perioden arbetar hälften av projekten med talat språk, t.ex. Karin Junefelts projekt om kommunikation läkare–barn–förälder och om uppskjutet mödraskap, Ulla-Britt Kotsinas om ungdomsspråk och om stockholmspråk och delvis också Birgitta Hennes om barns läsning och Olle Josephsons m.fl. om arbetarrörelsen och språket. Först efter sekelskiftet kommer det talade språket igen i större utsträckning i t.ex. prosodi i morfologi (Tomas Riad), invandrare på svenska arbetsplatser (Britt-Louise Gunnarsson) och kön på scen (Karin Junefelt).

Vad som är språket i system och vad som är språket i bruk är som sagt inte längre så lätt att säga, men de tydliga systemprojekten är i klar minoritet hela tiden, med en viss uppgång i slutet av perioden: spatial orientering (Staffan Hellberg), prosodi i morfologi (Tomas Riad), växtnamnen (Inger Larsson), ordförrådets utveckling (Sven Lange). Som

tidiga väsentligen systemorienterade projekt får man se Ulla-Britt Kot-sinas om stockholmsspråk respektive ungdomsspråk och Kristina Svart-holms om perspektiv i svensk skrift gentemot teckenspråk.

En tydlig uppgång kan man se under perioden för antalet projekt som har engagerat doktorander eller andra odisputerade, t.ex. de nämnda om perspektiv i svensk skrift, prosodi i morfologi och kön på scen. I flera projekt har all eller nästan all extern finansiering gått till de odisputerade medarbetarna som också har stått för lejonparten av forskningen: översättning och tolkning (Britt-Louise Gunnarsson, Staffan Hellberg), mening och tolkning (Staffan Hellberg), spatial orientering (Staffan Hellberg), kundsamtalet (Olle Josephson, Hans Strand), engelska som undervisningsspråk i Sverige (Olle Josephson, Hans Strand).

Ser vi så till könsfördelningen bland de projektansvariga, och räknar bort de projekt som väsentligen har varit doktorandfinansiering – för att komma närmare ett mått på de seniora forskarnas egen aktivitet – så räknar jag till 8 kvinnor och 4 män i början av perioden. Det svänger till 6 kvinnor och 10 män i mitten för att i de yttersta av dessa dagar jämna ut sig till 4 kvinnor och 3 män. Jag vet inte om dessa svängningar säger så mycket.

Intressantare är det kanske att nämna några av de projekt som hittills har förtigits därför att de handlat om nutida skrivet språk i bruk. Hit hör t.ex. språknormer i skolan (Judith-Ann Chrystal), samhällsplaneringens retoriska strategier (Lennart Hellspång), skolelevers skrivutveckling (Judith Chrystal, Ulla Ekvall), språk och grafisk form (Lars Melin) och skriftbruk i arbetslivet (Per Ledin, Olle Josephson, Jonas Carlquist, Anna-Malin Karlsson). Slutligen kan man eventuellt ge en katalog över finansiärer, det ger i alla fall en illustration av forskarnas driftighet: Ax:son Johnsons stiftelse, Bygghörsningsrådet, Dagens Nyheter, EU: DG XIV, European Science Foundation, Forskningsrådet för arbetsliv och socialvetenskap, Forskningsrådsnämnden, Förstamajblommans Riksfond, Humanistisk-samhällsvetenskapliga forskningsrådet, Högskoleverkets grundutbildningsråd, Hörselskadades Riksförbunds Forskningsfond, Lars Hiertas Minne, LO:s råd för forskningsutveckling, Nordiska Ministerrådet, Riksbankens Jubileumsfond, Skolverket, Socialvetenskapliga forskningsrådet, Svenska Akademien, Utbildningsdepartementet, Vetenskapsrådet, Vitterhetsakademien.

Vad som publicerats

Nu har ju en hel del forskning utförts på det som kallas anslagsmedel, dvs. universitetets ordinarie medel. De externa projekten kan alltså inte ge någon fullständig bild av forskningen vid institutionen. Ett annat sätt att fånga denna bild är att se på vad som publicerats under perioden (som resultat av både extern- och internfinansierad forskning). För att få sammanhang med det föregående ser jag efter vad som bekräftar den bild som redan getts genom projekten och vad som kompletterar den. Det finns en schablonföreställning att humanister skriver (några få) böcker medan naturvetare skriver (många) uppsatser. En snabb blick på listorna i verksamhetsberättelserna ger vid handen att denna schablonföreställning inte stämmer för institutionens del. Jag börjar ändå med de böcker som har skrivits av institutionens forskare: böckerna blir trots allt lite mer flaggskepp än uppsatserna. Det är t.ex. böckerna som ställs ut i det egna skyltfönstret på institutionens sjätte våning. Jag drar också ungefär samma gräns mellan böcker och (icke utställda) rapporter, det sistnämnda mera ett slags uppsatser som råkat få egna pärmar. Ett särskilt problem är att det aldrig gjordes någon verksamhetsberättelse för år 2000, vilket kan ha lett till att någon forskare blir styvmoderligt behandlad i det följande.

Här finner vi då först och främst att Ulla-Britt Kotsinas forskning i Stockholms-, ungdoms- och slangspråk bekräftas i en rad böcker: Vrålbedåriskt (1994), Ungdomsspråk (1994), Stockholmsslang (1996), Norsteds svenska slangordbok (1998), Lever Ekenssnacket? (2001). Ett par av dessa är ordböcker, och tillsammans med Birgitta Henes magistrala Natur och Kulturs Svenska Ordbok (tills. med C. Mattsson m.fl. 2001), som inte redovisats som projekt vid institutionen eftersom Hene var tjänstledig den tid förlaget försörjde henne, och Sven Langes rapporter från göteborgsprojektet har de gjort institutionen till ett förhållandevis starkt lexikografiskt fäste.

Också Olle Josephson bekräftar ett av sina projekt med en bok, nämligen Arbetarna tar ordet. Språk och kommunikation i tidig arbetarrörelse (1996). Josephson står visserligen bara som redaktör för boken, och bokutgivning redovisar jag normalt inte här, men han har faktiskt skrivit drygt halva boken själv. Inger Larsson bekräftar sitt literacyprojekt med boken Svenska medeltidsbrev (2001, dessutom på annat förlag 2003). Utanför sin projektforskning har hon ytterligare en bok, Dåpp Inger, Tupp Lars och Jacobs Olof. Om gårdsnamn i Nås socken i Da-

larna (1995). Annan namnforskning redovisas av Staffan Nyström i Ortnamnen i Ornö socken (1996). Institutionens forskning inom namnområdet hör alltså till det som inte kom fram genom projektredovisningen. Runforskningen har skyttat genom omnämmandet av Rune Palms doktorsavhandling; bland böckerna finner vi den påkostade Sandstone runestones (1996) av Rune Palm (tills. med S. Hagenfeldt). Slutligen skall nämnas att fyrbandsverket Svenska Akademiens grammatik (1999) hade en av sina tre författare inom institutionen, nämligen Staffan Hellberg, och även inom nusvensk morfologi och syntax har det sålunda utförts forskning som inte redovisats i projektform därför att externfinansieringen upphörde just vid periodens början.

Flera hundra uppsatser

Uppsatser listas det sammantaget flera hundra i verksamhetsberättelserna, de flesta producerade av de seniora forskarna: den vetenskapliga produktiviteten kan alltså hävdas vara hög. Men det innebär ju att det inte går att göra varje insats rättvisa här. För att återigen börja med studier av äldre språk: de redan nämnda externa projekten gör sina tydliga avtryck i listorna. Från den nordiska medeltidsliteracyn finns sålunda ett antal uppsatser framför allt av Barbro Söderberg, bl.a. den långa uppsatsen "Saga och bulla" (1994). Mindre anknutna till själva projektet och mera till dess forskningsmiljö är uppsatser av Roger Andersson som "Wtthydhning eller expositio" (1992) och av Jonas Carlquist som "Birgittauppenbarelser i Cod. Holm. A 54" (1997). Projektet svensk sakprosa har bl.a. avkastat ett antal rapporter (av Olle Josephson, Ulla Ekvall och Per Ledin), avsedda att ingå i de volymer som skall slutredovisa projektet. Den första av dessa volymer har kommit (2001) och innehåller "Den styrda och styrande läroboken" av Ulla Ekvall och "Honungsdroppen, negerslaven och en läsande svensk" av Olle Josephson. Projektet arbetarrörelsen och språket har gett Olle Josephson anledning till uppsatser också utanför den redigerade volymen, t.ex. "Mäster Palm talar" (1996). Ulla-Britt Kotsinas har visserligen som framgått i första hand satsat på hela böcker men har också någon enskilda uppsats om äldre stockholmspråk. Tomas Riad har ett flertal uppsatser främst om historisk prosodi, flera av dem internationellt publicerade, t.ex. "The origin of Danish stød" (2001). Så långt handlar det i stort sett om att bekräfta den bild som gavs av de externa projekten.

Andra uppsatser bekräftar den bild som bokproduktionen just gav. Rune Palm har således utöver sitt delade författarskap till en bok rätt många uppsatser främst om runologiska problem, och Staffan Nyström redovisar en rad namnuppsatser. Vad som tillkommer i bilden av historiskt inriktad forskning är framför allt några uppsatser av den nu avlidne Ingemar Olsson, t.ex. "Plural form i äldre nordiskt ortnamnsskick" (1994). Mera enstaka bidrag är Sven Langes uppsats om prästrannsakningarna på 1600-talet (utöver hans lexikografiska rapporter) och Staffan Hellbergs om optativens död.

Ser man efter uppsatser som bygger på nutida talat språk så finner man som väntat ett antal av Karin Junefelt i anknytning till hennes redan nämnda projekt och några av Ulla-Britt Kotsinas om varieteter i stadsspråk. Därutöver finner man Birgitta Henes uppsats om adoptivbarns ordförståelse, Olle Josephsons uppsats om Palmes Vietnamtal, studier av Hans Strand i bl.a. interaktionen i tevedebatter och av Britt-Louise Gunnarsson i könsskillnader i interaktionen i den akademiska världen. Och inte så mycket mer.

Uppsatserna om det nutida språkssystemet är inte heller så många och samlade på få händer. Vi finner en svärm uppsatser av Hans-Olav Enger kring norsk morfologi (hans doktorsavhandling lades fram i Oslo och redovisas därför inte här), ett par fonologiska uppsatser av Tomas Riad, lite spridda fonologiska, syntaktiska och lexikala småstudier av Staffan Hellberg, en syntaxuppsats av Judith Chrystal och Ulla Ekvall och en närmast syntaktisk studie i anaforisk referens av Per Ledin. Ulla-Britt Kotsinas studier i nutida stadsspråk hör naturligtvis också hit, t.ex. den internationellt publicerade "Pidginization, creolization and creoloids in Stockholm, Sweden" (2001).

När det gäller nutida skrivet språk i bruk kan man redan av projektnamnen urskilja en inriktning på (icke-professionellt) skrivande, skrivutveckling och skriftnormer. Den inriktningen har i själva verket i större eller mindre omfattning engagerat åtskilliga av institutionens forskare. Vi finner uppsatser särskilt av Ulla Ekvall och Kristina Svartholm men också av Olle Josephson, Lars Melin, Hans Strand, Per Ledin, Staffan Hellberg och Gunilla Jansson. Kristina Svartholm har spritt erfarenheterna av att utveckla dövas skriftspråkskompetens i majoritets-språket i ett antal internationella publikationer. Man kan notera att också ett par av de historiska projekten kommer in på liknande frågeställningar (nordisk medeltidsliteracy: Inger Larsson, Barbro Söder-

berg; arbetarrörelsens språk: Olle Josephson). En annan inriktning man lätt urskiljer gäller informationsstrukturen i text. Här finner vi åtskilliga uppsatser av Britt-Louise Gunnarsson, vissa internationellt publicerade, t.ex. ”Institutional narrative” (1999), av Lars Melin och av Per Ledin. Men textlingvistiska uppsatser finns också av Barbro Söderbergs, Lenart Hellspongs, Olle Josephsons och Jonas Carlquists hand. Intresset för textens struktur förknippas ofta med ett intresse för läsbarhetsfrågor, så hos Ulla Ekvall och ofta hos Lars Melin.

Bakom både studiet av skrivutveckling och av läsbarhet finns oftast ett tydligt didaktiskt intresse. I det sammanhanget kan det vara värt att nämna Judith Chrystals och Ulla Ekvalls experiment med sin egen undervisning, redovisade i ett antal rapporter 1994 och 1995. Också Tomas Riads arbete med grammatikundervisningen har dokumenterats (1999).

För att hålla fast textstudiet ett tag, finner vi ett inslag som inte är så kvantitativt framträdande men som nog skiljer ut institutionen från andra institutioner i nordiska språk i landet. Det är att så pass många forskare vid något eller några tillfällen har skrivit om skönlitterära texter (Jonas Carlquist, Ole Egeberg, Staffan Hellberg, Birgitta Hene, Olle Josephson, Lars Melin, Tomas Riad, Barbro Söderberg). En del av dessa uppsatser ingick i antologin *Stilstudier* (red. O. Josephson 1996) respektive i festskriften till Peter Cassirer 1998; ingen annan nordinstitution var alls lika rikt företrädd med skönlitterärt orienterade bidrag i dessa båda skrifter.

Institutionens forskningsprofil

Därmed, och eftersom det inte finns så mycket att tillägga till redovisningen, börjar vi gå in på frågan om institutionen har någon forskningsprofil. En viktig händelse i institutionens historia under perioden skall då uppmärksammas, nämligen tillkomsten av en professur i svenska som andraspråk för döva. Till innehavare av tjänsten utsågs 1998, som väntat, Kristina Svartholm. Därigenom bekräftades ett inslag i forskningsprofilen som i och för sig funnits under en längre tid, och svenska som andraspråk för döva etablerades snart som forskarutbildningsämne vid sidan av nordiska språk. Det har sedan dess hunnit tillkomma ett tredje forskarutbildningsämne, nämligen nederländska, sedan nederländskan i sin helhet fördes över från tyska institutionen: forskningen i

detta ämne har bara ännu inte hunnit sätta några spår i de färdiga verksamhetsberättelserna. Men om vi går utöver dessa inslag och den lilla orienteringen mot skönlitteratur? Kanske kan man säga att under första hälften av 90-talet var den nyfilologiska inriktningen mot medeltid en tydlig profil, under andra hälften av 90-talet textlingvistik och i början av 00-talet skrivforskningen. Men det har ju aldrig handlat om att en majoritet av forskarna sysslat med samma område. Ibland talar vi om att vår profil är mångfalden.

En sak som verkar vara rätt konstant är dock att vi är utåtriktade mot andra vetenskaper. Vi upprätthåller vänskapliga kontakter med våra systerinstitutioner i nordiska språk, men det är tveksamt om det är dem vi har de tätaste kontakterna med i vetenskapliga frågor. Vi har rätt mycket kontakter med andra språkinstitutioner, särskilt här i Stockholm. Men mer påfallande är kontakterna – inom och utom Stockholm – med historiker, statsvetare, medie- och kommunikationsforskare, pedagoger, filosofer, litteraturvetare osv. Språkets roll i den verklighet som forskare från andra discipliner försöker teckna är en angelägenhet för forskningen i nordiska språk vid Stockholms universitet.

Svenska som andraspråk för döva

Kristina Svartholm

I februari 2002 fastställdes *Svenska som andraspråk för döva* som ett ämne för forskarutbildning vid Stockholms universitet av Humanistiska fakultetsnämnden och samtidigt fastställdes också den allmänna studieplanen för det. Därmed var det fullt utbyggt från grundutbildningsnivå och uppåt. På hösten samma år antogs den första doktoranden, Krister Schöntröm.

Uppbyggnaden av ämnet går tillbaka till vårterminen 1981 då den första gruppen med döva studenter togs emot vid institutionen. I februari samma år lade en arbetsgrupp, tillsatt av regionstyrelsen i Stockholms högskoleregion och med dåvarande utbildningsledaren Lars Cleve som en av de drivande krafterna, fram ett förslag till språkläro-utbildning för döva. Förslaget hade en viktig utgångspunkt i den forskning om dövas teckenspråk som då hade kommit igång på allvar vid Institutionen för lingvistik. Det utgick från kursen *Svenska som främmande språk för döva* (som den då hette) och från den grundkurs i teckenspråk för döva som samtidigt hade startat vid Institutionen för lingvistik. De båda kurserna gavs på halvfart och tanken var att studenterna skulle kunna läsa dem parallellt om de så önskade. Den möjligheten höll vi f.ö. öppen till en bra bit in på 90-talet.

Sverige först i världen

Vid den här tiden var dövas teckenspråk ännu inte accepterat vare sig inom den svenska dövundervisningen eller utanför Sveriges gränser. På de allra flesta håll i världen var det i det närmaste otänkbart att göra det vi då gjorde vid Stockholms universitet, nämligen att ge döva studenter högre utbildning på teckenspråk. (Det är f.ö. främmande på alltför många håll än idag.) Dövas teckenspråk betraktades som ett primitivt gestsystem och man menade att döva barn skulle tappa motivationen att lära sig att tala och att avläsa talat språk om de kom i kontakt med teckenspråk. Få, om ens några döva hade fått sin grundläggande utbildning på teckenspråk och både deras svenskkunskaper och kunskaper i övrigt

var oftast mycket begränsade. Integrationsutredningen hade emellertid lyft fram teckenspråket som dövas språk i ett av sina betänkanden (SOU 1979:50). Något senare byggde riksdagen vidare på detta och slog fast dövas behov av tvåspråkighet i teckenspråk och svenska (Proposition 1980/81:100, bil. 12). Sverige blev därmed först i världen med ett sådant erkännande. Det skulle dock dröja till 1983 innan en ny läroplan för specialskolan kunde antas. Däri angavs bl.a. att undervisnings-språken skulle vara teckenspråk och svenska och att eleverna skulle garanteras en utveckling mot tvåspråkighet. Hur detta skulle gå till visste man dock inte särskilt mycket om.

Mitt första möte våren 1981 med döva studenter och deras frågor, liksom arbetet med att med deras hjälp betrakta svenska språket i ett "dövt" perspektiv, dvs. som ett tyst språk, utan ljud, med teckenspråk som utgångspunkt, kom att lägga grunden till ämnet och dess fortsatta utveckling både inom forskning och utbildning. Till en början gavs utbildningen i *Svenska som främmande språk för döva* upp till 40 poäng vid institutionen. Kurserna gavs på halvfart och nyintag gjordes vart tredje år. År 1987 ändrades namnet till *Svenska som andraspråk för döva*. Sedan kom det att ta mer än tio år, till hösten 1998, innan vi fick möjlighet att ge en 60-poängskurs i ämnet. I december samma år, i samband med den språkvetenskapliga sektionens budgetbeslut, anmodades institutionen att utarbeta även en magisterkurs "med sikte på att etablera forskarutbildning inom ämnesområdet". Den gavs första gången med start våren 2001. Ett nytillskott i kursutbudet under senare år utgör även *Kurs i översättning svenska/teckenspråk*, 10 poäng, som gavs första gången ht 2002 med Pia Simper-Allen som ansvarig lärare. Förhoppningen är att på sikt få till stånd en längre, reguljär översättarutbildning för arbete med de båda språken.

Projekt och utbildningsuppdrag

Forskningen i ämnet kom igång på allvar i och med det första större projektet, "Svenska som målspråk för döva" (1982–85), finansierat av Riksbankens Jubileumsfond. Det syftade till att försöka klargöra i vad mån dövas svenskinläring kunde liknas vid hörandes andraspråksinläring. Detta skulle då kunna förklara de grammatiska fel och egenheter som uppträdde i dövas skrivna svenska. Vidare skulle det då finnas stöd för att hämta kunskaper från främmande (eller andraspråks-) undervis-

ning för att förbättra dövundervisningen och på sikt därmed även dövas ställning i samhället. Då projektansökan skrevs hade ännu inte det tvåspråkiga synsättet introducerats vare sig inom forskningen kring döva eller dövundervisningen, inte heller internationellt sett. Det vanliga var att man betraktade dövas skriftspråk som avvikande och onormalt och som "bevis" för ett avvikande, ofta "konstigt" tänkande hos döva. De resultat som projektet efter hand kunde lyfta fram gav ett helt nytt perspektiv på dövas svenska just som resultatet av andraspråksinläring.

Efter detta första projekt har jag ansvarat för en rad andra projekt, som "Svenska för vuxna barndomsdöva" (1986–88), som var ett samverkansprojekt med Statens skola för vuxna i Härnösand och Sveriges Dövas Riksförbund och finansierat av Allmänna arvsfonden, "Svenska för döva i gymnasieskolan" (1990–94), finansierat av SÖ/Skolverket och genomfört tillsammans med Riksgymnasiet för döva i Örebro; "Perspektiv i svensk skrift gentemot teckenspråk" (1994–97) med HSR som finansiär; "Dokumentation av tvåspråkiga hörselskadades erfarenheter" (1998), i samverkan med Psykologiska institutionen och finansierat av Hörselskadades Riksförbunds Forskningsfond. Internationell forskningssamverkan har bl.a. avsatt sig i projektet "Assessment of Swedish Sign Language and written Swedish skills in school-aged deaf students" (2001–02) som genomförts som ett pilotprojekt i anslutning till ett gästforskarbesök från San Francisco State University (Fulbright-stipendium och STINT-medel). Den senaste i raden av samarbetspartner inom forskningen är Lärarhögskolan varifrån projektet "Begreppsbildning och begreppsförändring hos döva" leds med Vetenskapsrådet som finansiär (2003–04). Till raden av forskningsprojekt under årens lopp kommer även medverkan i en rad utvecklingsprojekt och expertuppdrag av olika slag, som t.ex. kursplaneskrivande för specialskolan och gymnasieskolan för döva, framställning av läromedel, granskning av läromedel, planering av utbildningar för döva eller för hörande som arbetar med döva. Vi har också gett oss in i den snåriga EU-projektvärlden, nu senast i oktober 2003 som medsökande till ett projekt vid namn DEAFUNI, "European Deaf University and improvement of deaf education", tillsammans med trettio andra universitet, organisationer och institut.

Till de viktigare utbildningsuppdragen under årens lopp hör vår medverkan i den högre utbildning för teckenspråkstolkare som gavs vid universitetet för första gången med start 1983; fullföljandet av ett upp-

drag vi fick av UHÄ, Universitets- och Högskoleämbetet, att på försök ge en preparandkurs för döva inför högskolestudier under läsåret 1988/89; medverka i en försöksverksamhet med en ny inriktning på grundskollärlinjen: teckenspråk/svenska för döva, tillsammans med Institutionen för lingvistik och Lärarhögskolan i Stockholm (1994–98). Vidare har vi medverkat i ett otal fortbildningskurser, studiedagar, seminarier och kompetensutvecklingsprogram för specialskolans personal, för lärare vid Riksgymnasiet för döva/hörselskadade m.fl.. Aktuell just nu är en kurs som ges för lärare vid landets fem specialskolor på uppdrag av SPM (Specialskolemyndigheten), delvis på distans. Våren 2004 kommer vi också att ge en 5-poängskurs, *Dövas tvåspråkighet*, som tillhör det reguljära kursutbudet och som riktar sig till "vanliga", hörande studerande utan särskilda förkunskaper inom området.

Våren 1996 vände sig Sveriges Dövas Riksförbund till Utbildningsdepartementet med en hemställan om att regeringen skulle ställa medel till förfogande för inrättande av en professur i ämnet. Man pekade på det arbete som dittills hade utförts vid institutionen för nordiska språk vid Stockholms universitet och lyfte fram att det inte fanns någon fast tjänst i ämnet eller särskilt avsatta medel för forskning inom det. I budgetpropositionen 1997/98 tilldelades så Stockholms universitet medel för forskning (professur) i ämnesområdet, vilket ledde till att universitetsstyrelsen vid sitt sammanträde 2 april 1998 kunde inrätta den professur som jag sedan – efter sedvanlig utlysning och sakkunnigprövning – kunde tillträda i december 1998.

Internationell och nationell efterfrågan

Den positiva utvecklingen här i Sverige har lett till ett mycket stort internationellt tryck på forskningsinformation och forskningssamverkan. Redan på ett tidigt stadium väcktes intresset för vad vi höll på med långt utanför landets gränser. Under hela 1980-talet och större delen av 1990-talet stod besökare från olika länder nästan i kö för att få besöka oss och med egna ögon se det som man betraktade som otroligt: att döva med teckenspråk som sitt första språk kunde tillgodogöra sig svenskundervisning och bli tvåspråkiga och till och med ta del av högre utbildning direkt på teckenspråk eller via tolk. Idag har de besöken blivit färre – men informationsvägarna hålls öppna på andra sätt, inte minst genom e-posten.

Efterfrågan på information kommer från såväl dövas egna organisationer, föräldraorganisationer och utbildningsansvariga som forskare. Jag har själv vid det här laget kommit att föreläsa som särskilt inbjuden i ett stort antal länder: förutom inom Europa, inklusive flera östeuropeiska länder, även ett antal latinamerikanska länder och i Australien, Sydafrika, Malaysia. Skrifter av min hand finns på nio olika språk. Under ett antal år har jag också fungerat som expert åt dövas världsorganisation, World Federation of the Deaf, ett organ som bl.a. samverkar med Unesco. Att på det här sättet få företräda inte bara Sverige och svensk forskning – och vår jubilerande institution – utomlands utan också få förmedla den syn vi har på döva och döva barns möjligheter är naturligtvis ett privilegium.

Under de här åren med ofta mycket hårt arbete har jag vid min sida under olika perioder haft döva forskningsassistenter som på olika sätt har bidragit till verksamheten: Ronny Andersson, Ulf Lindahl, för en kort period även Johanna Mesch. Idag arbetar jag tillsammans med en hörande forskningsassistent, tillika lärare på Manillaskolan, Åsa Helmersson, och två döva universitetsadjunkter, Pia Simper-Allen och Krister Schönström. De har båda kommit en bit på väg i sina respektive forskarutbildningar: Pia Simper-Allen i ämnet teckenspråk och Krister Schönström i vårt eget ämne. De två utgör tveklöst ett slags kärntrupp i verksamheten. Det finns också en hörande doktorand i nordiska språk, Jeanna Wennerberg, som skriver på en avhandling i anslutning till vårt ämne. Sammantaget finns det alltså goda förutsättningar för att ämnet ska leva vidare och kunna fira fler jubileer tillsammans med Institutionen för nordiska språk.

Anställda vid institutionen sedan 1924

Professorer

Nordiska språk

Elias Wessén 1928
Gustaf Lindblad 1956
Lennart Elmevik 1974
Bo Ralph 1982
Staffan Hellberg 1987
Ulla-Britt Kotsinas 1995
Sven Lange 2003

Svenska språket

Carl Ivar Ståhle 1955
Sten Malmström 1973
Christer Platzack 1981
Barbro Söderberg 1988
Britt-Louise Gunnarsson 1998
Hans Strand 2001

Barnspråk

Ragnhild Söderbergh 1976

Svenska som andraspråk för döva

Kristina Svartholm 1998

Professor vid institutionen för nordiska språk/forskardocent

Ingemar Olsson 1967

Oavlönade docenter

Erik Noreen 1924
Carin Pihl 1930
Carl Larsson 1933

Gunnar Leijström 1934
Ivar Lundahl 1937
Gösta Bergman 1944
Sven B.F. Jansson 1944
Carl Ivar Ståhle 1946
Bertil Molde 1950
Nils-Gustaf Stahre 1954
Gunnar Helén 1956
Åke Åkermalm 1957
Ingemar Olsson 1959
Sten Malmström 1961
Edvin Lagman 1963
Ragnhild Söderbergh 1964
Claes-Christian Elert 1964
Björn Hagström 1967
Gudrun Utterström 1968
Ebba Lindberg 1973
Margareta Westman 1975
Börje Westlund 1976
Sven Lange 1981
Barbro Söderberg 1981
Jan Paul Strid 1982
Lars Melin 1986
Kristina Svartholm 1986
Hans Strand 1986
Ulla-Britt Kotsinas 1988
Staffan Nyström 1990
Birgitta Hene 1992
Inger Larsson 1994
Tomas Riad 1997
Per Ledin 1997
Ulla Ekvall 1998
Karin Junefelt 1998
Rune Palm 2000
Roger Andersson 2002

Biträdande lärare, lektorer och adjunkter

Biträdande lärare

Erik Noreen 1924
Erik Wellander 1933
Åke Nygren, musikdirektör 1942
Gunnar Helén 1947
Manne Eriksson 1951
Rolf Hillman 1954
Sten Malmström 1954
Edvin Lagman 1956
Ingemar Olsson 1957
Ragnhild Söderbergh 1959
Björn Hagström 1959
Claes-Christian Elert 1961
Magdalena Hellquist 1961
Sture Bergel 1964

Lektorer

Nils-Gustaf Stahre 1957
Åke Åkermalm 1957
Ivar Dahlberg 1964
Jan Eric Wijkmark 1965
Ebba Lindberg 1967
Lars Cleve 1970
Carl-Johan Nygren, logoped 1970
Barbro Söderberg 1970
Thorsten Carlsson 1971
Gunilla Jansson 1971
Lars Melin 1976
Kristina Svartholm 1979
Sven Lange 1981
Ulla-Britt Kotsinas 1985
Olle Josephson 1985
Judith-Ann Chrystal 1989
Lennart Hellspång 1989
Inger Larsson 1989

Staffan Nyström 1989
Hans Strand 1989
Roger Andersson 1993 (vik.)
Maria Bolander 1993
Ulla Ekvall 1993
Birgitta Hene 1993
Karin Junefelt 1993
Rune Palm 1993
Per Ledin 1995
Mats Larsson 1996
Patrik Åström 1997 (vik.)
Jonas Carlquist 1997 (vik.)
Tomas Riad 1999
Inger Lindell 2000 (vik.)
Håkan Landqvist 2002 (vik.)
Catharina Nyström 2002 (vik.)
Ingrid Wikén Bonde 2002 (Nederländska)
Gunilla Jansson 2002

Lektorer på ersättningstjänst

Hans Strand 1986
Lennart Hellspång 1986
Berit Holmqvist 1986
Karin Junefelt 1987
Åsa Brumark 1987
Siv Strömquist 1987 (vik.)
Inger Larsson 1988
Staffan Nyström 1988
Judith-Ann Chrystal 1988
Mats Larsson 1992

Universitetsadjunkter

Mats Larsson 1991
Per Mårtenson 1991
Rune Palm 1991
Håkan Åbrink 1991 (vik.)
Ronald Alfredsson 1995

Gunnel Arklund 1995
Göran Basth 1995 (vik.)
Gunilla Bongenhielm 1995
Margaretha Corell 1995
Gunilla Gentzel 1995
Anna Hallström 1995
Barbro Hellermark 1995
Eva Klingberg-Merk 1995
Rolf Marschall 1995
Marianne Mathlein 1995
Roger Nyborg 1995
Elizabeth Nylund 1995
Håkan Rosenqvist 1995
Bo Inge Skarström 1995
Gunlög Sundberg 1995
Margareta Trevisani 1995
Urban Östberg 1995
Pia Simper-Allen 1997
Jan Svanlund 2000 (vik.)
Marie Andersson 2001 (vik.)
Ylva Carlsson 2002
Krister Schönström 2002
Anja Peterson 2003

Nordiska lektorer

Danska

Emil Frederiksen 1930
Niels Nielsen 1937
Folke Roijkjer 1940
Karl Jensen 1940
Niels Ferlov 1942
Else Dalhoff 1945
Axel Manicus Hansen 1947
Ernst Wilson 1950
Aksel Heltoft 1952
Niels Kofoed 1956

Henrik Levinsen 1962
Palle Fischer 1963
Allan Berthelsen 1968
Peter Springborg 1970
Tom Høyem 1975
Ivar Laerkesen 1980
Lars Brink 1983
Johannes Dalsgaard 1986
Liliane Højgaard-Jørgensen 1988
Ole Egeberg 1995

Gästlärare i danska

Ole Egeberg 2001
Bodil Hedeboe 2002

Norska

Edvard Stang 1928
Wilhelm Kaurin 1930
Marius Sandvei 1931
Helga Stene 1935
Finn Grimnes 1937
Philip Houm 1939
Haakon Halvorsen 1945
Olaf Kleveland 1948
Kjølv Egeland 1950
Egil Pettersen 1951
Olaf Øyslebø 1954
Finn-Erik Vinje 1962
Kjell Ivar Vannebo 1967
Anton Fjeldstad 1970
Ingeborg Kongslien 1973
Andreas Lombnæs 1976
Jostein Gripsrud 1980
Per Ivar Vaagland 1981
Kjell Lars Berge 1986
Kjersti Markali 1993
Marianne Lind 1996

Hans-Olav Enger 1996

Gästlärare i norska

Kjell Ivar Skjerdingstad 2001

Annika S Odland 2003

Isländska (Uppsala)

Bjarni Gudnason 1958

Sveinn Höskuldsson 1963

David Erlingsson 1968

Heimir Palsson 1974

Sigurgeir Steingrímsson 1976

Nordiska docentstipendiater

Olav Ahlbäck 1952

Ole Widding 1956

Einar Lundeby 1967

Letterstedtska föreningens stipendiat

Erik Hansen 1965

Gästlärare i nederländska

Fred Gatzen 2003

Forskarassistenter

Lena Peterson 1983

Ulla-Britt Kotsinas 1985

Birgitta Hene 1988

Staffan Nyström 1989

Per Ledin 1997

Tomas Riad 1997

Forskarutbildning

Doktorandtjänst

Tomas Riad 1987
Eva Klingberg-Merk 1991
Jonas Carlquist 1992
Göran Stenberg 1994
Patrik Åström 1994
Jan Svanlund 1995
Per Ledin 1995
Anna-Malin Karlsson 1996
Ulf Larsson 1996
Yvonne Lindqvist 1996
Gunilla Persson 1996
Bronislawa Zielonka 1996
Charlotte Engblom 1997
Karin Milles 1998
Kristina Jämtelid 1998
Anders Björkvall 1999
Mona Blåsjö 1999
Anna Ström 1999
Jeanna Wennerberg 1999
Yvonne Carlsson 2001
Magnus Källström 2001
Milda Rönn 2001
Kerstin Tropp 2001
Annika Johansson 2001 (Nederländska)
Maria Lim Falk 2002

Amanuenser och assistenter

Ragnhild Söderbergh 1955
Lars Cleve 1957
Claes-Christian Elert 1957
Bengt Axelsson-Hellman 1959
Jan Ahnlund 1959
Tyra Rahm 1959
Thorsten Carlsson 1962

Elizabeth Brodda 1962
Börje Westlund 1963
Anita Weck 1964
Jan Werme 1962
Margareta Leijonhufvud 1963
Ove Oskarsson 1967
Åke Livstedt 1968
Birgitta Hellsing 1970
Sven Lange 1970
Kenneth Larsson 1970
Berit Holmqvist 1970
Birgitta Lindgren 1970
Inga-Lisa Sellvall 1973
Per Mårtenson 1974
Olle Josephson 1975
Kaj Frick 1975
Hans Strand 1976
Margareta Andersson 1977
Marit Åhlén 1978
Ulla Eliasson 1978
Britt-Louise Gunnarsson 1978
Sven Strömquist 1978
Ulf Lindahl 1983
Ulla Ekvall 1985
Mats Larsson 1985
Rune Palm 1989
Håkan Åbrink 1989
Jonas Carlquist 1991
Per Ledin 1991
Göran Stenberg 1991
Inger Lindell 1993
Patrik Åström 1993

Forskningsassistenter

Kerstin Rendel 1977
Barbara Gelbart 1977
Inger Larsson 1979

Lena Moberg 1980
Staffan Nyström 1980
Madeleine Randquist 1981
Jane Åström 1984
Ronny Andersson 1986
Judith-Ann Chrystal 1986
Rune Palm 1987
Håkan Åbrink 1987
Ulf Lindahl 1989
Pia Wickman 1994
Johanna Mesch 1997
Anders Björkvall 1998
Marie Sörlin 1999
Ingela Tykesson-Bergman 2001
Åsa Helmersson 2002

Prefekter

Gustaf Lindblad 1964
Åke Åkermalm 1968
Sten Malmström 1970
Lennart Elmevik 1976
Barbro Söderberg 1982
Christer Platzack 1983
Bo Ralph 1983
Margareta Westman 1984
Jan Einarsson 1986
Barbro Söderberg 1988
Inger Larsson 1989
Staffan Hellberg 1991
Inger Larsson 1997
Britt-Louise Gunnarsson 1999
Inger Larsson 2001

Studierektorer

Nils-Gustaf Stahre 1964
Lars Cleve 1970
Barbro Söderberg 1973
Lars Melin 1978
Judith-Ann Chrystal 1993
Karin Junefelt 1995
Staffan Nyström 1995
Bo Inge Skarström 1995
Rune Palm 1998
Ole Egeberg 2001
Jonas Carlquist 2001
Birgitta Hene 2002
Kristina Danielsson 2003
Kristina Jämtelid 2003

Administration

Sonja Artz 1963
Anna Karlsson 1966
Ann-Marie Rosengren 1968
Lillemor Heijkenskjöld 1970
Ingrid Joachimsson 1971
Inkeri Saraceno 1972
Eva Engfeldt 1984
Anki Olsson Nyström 1988
Roger Andersson 1988 (vik.)
Göran Stenberg 1989 (vik.)
Margareta Skoglund 1992
Kristina Fagerström 1993
Karin Pahlsson 1993 (vik.)
Inger Lindell 1994 (vik.)
Britt Arvidsson 1995
Polly Hsu 1995
Elizabeth Kant 1995
István Kozma 1995

Elly Söderqvist 1995
Ulla-Britt Unger 1995
Emil Lundberg 1998
Ann-Sofie Nylander 1998
Carina Corneliusson 2001 (vik.)
Eva Bogren 2000
Johan Asplund 2000
Maria Appelgren 2002
Erik Olausson 2002

Studievägledare

Elisabeth Wijkström 1969
Ulrika Elvin-Malmström 1973
Per Mårtenson 1978
Anna-Malin Karlsson 1995 (vik.)

Doktorsavhandlingar

Avhandlingar för filosofie doktorsgraden

- Isak Wallin, 1936, *Om det grammatiska subjektet. En semologisk och morfologisk studie.*
- Karl Larm, 1936, *Den bestämda artikeln i äldre fornsvenska. En historisk-semologisk studie.*
- Gertrud Areskog, 1936, *Östra Smålands folkmål. Inledning, översikt av ljudläran, formlära: verbböjningen.*
- Märta Ahlberg, 1942, *Presensparticipet i fornsvenskan. En syntaktisk studie.*
- Sven B.F. Jansson, 1944, *Sagorna om Vinland. 1.*
- Carl Ivar Stähle, 1946, *Studier över de svenska ortnamnen på -inge. På grundval av undersökningar i Stockholms län.*
- Gunnar Helén, 1946, *Birger Sjöbergs Kriser och kransar i stilhistorisk belysning.*
- Rudolf Körner, 1948, *Studier över syntaktisk nybildning i svenskan. 1.*
- Gunnar Sjögren, 1949, *Om språket i de svenska bibelöversättningarna 1526–1541.*
- Bertil Molde, 1949, *Källorna till Christian III:s bibel 1550. Textfilologiska studier i reformationstidens danska bibelöversättningar.*
- Gunnar Linde, 1951, *Studier över de svenska sta-namnen.*
- Roger Wadström, 1952, *Svenska kvarnstermer. 1.*
- Nils-Gustaf Stahre, 1952, *Stångskäret, Kåksna och Kummelberget. Studier över ortnamn från Stockholms skärgård.*
- Åke Åkermalm, 1955, *Fornnordiska verb med substantivisk förled. Ett bidrag till nordisk ordbildningslära.*
- Hjalmar Annerholm, 1956, *Studier över de inkoativa verben på -na(n) i gotiskan och de nordiska fornspråken.*
- Edvin Lagman, 1958, *Studier över Nuckömålets nominala ordbildning.*
- Ingemar Olsson, 1959, *Gotländska terrängord.*
- Bengt Loman, 1961, *Fornsvenska verbalsubstantiv på -an, -ning och -else.*
- Sten Malmström, 1961, *Studier över stilen i Stagnelius lyrik.*
- Rolf Hillman, 1962, *Gustaviansk retorik. Stilstudier i Svenska Akademiens med stora priset belönade äreminnen 1786–1803.*
- Claes-Christian Elert, 1964, *Phonologic studies of quantity in Swedish. Based on material from Stockholm speakers.*
- Ragnhild Söderbergh, 1964, *Suffixet -mässig i svenskan. En historisk-semantisk ordbildningsstudie.*
- Björn Hagström, 1967, *Ändelsevokalerna i färöiskan. En fonetisk-fonologisk studie.*

- Gudrun Utterström, 1968, *Fem skrivare. Metta Ivarsdotters brev till Svante Nilsson. Studier i senmedeltida svenskt brevspråk.*
- Bengt Henning, 1970, *Didrikskrönikan. Handskriftsrelationer, översättnings-teknik och stildrag.*
- Herbert Lagman, 1971, *Svensk-estnisk språkkontakt. Studier över estniskans inflytande på de estlandssvenska dialekterna.*
- Ebba Lindberg, 1973, *Studentsvenska. Studier i stockholmsabiturienters examensuppsatser 1864–1965.*
- Margareta Westman, 1975, *Bruksprosa. En funktionell stilanalys med kvantitativ metod.* (Bilaga: *Brukstexter.*)

Avhandlingar för filosofie doktorsexamen

- Siv Eliasson, 1973, *Vokabulärstudier i läroplanstexter 1935–1969.*
- Börje Westlund, 1975, *Skrivarproblemet i Isländska Homilieböken.*
- Carin Tisell, 1975, *Syntaktiska studier i Bonaventuras betraktelser över Kristi liv. Ett bidrag till kännedomen om språket i yngre fornsvensk religiös litteratur.*
- Lars Melin, 1976, *Stil och struktur i C J L Almqvists Amorina.*
- Sven Lange, 1977, *Studier i det tidiga barnspråkets grammatik.*
- Kenneth Larsson, 1977, *Studier i det tidiga barnspråkets grammatik.*
- Ulla Clausén, 1978, *Nyord i färöiskan. Ett bidrag till belysning av språksituationen på Färöarna.*
- Magdalena Hellquist, 1978, *Handskriftsstudier till Fredmans epistlar. 1–2.*
- Evert Salberger, 1978, *Runsvenska namnstudier.*
- Kristina Svartholm, 1978, *Svenskans artikelsystem. En genomgång av artikelbruket i vuxenspråket och en modell för analys av bruket i barnspråket.*
- Britta Fritzdorf, 1980, *Symbolstudier i Sven Delblancs Hedebysvit.*
- Barbro Söderberg, 1980, *Flykten mot stjärnorna. Struktur och symbol i Eyvind Johnsons Hans nådes tid.*
- Jan Paul Strid, 1981, *Nären, Njärven och Njurhulten. Studier över en grupp svenska sjönamn och därmed samhöriga ord i nordiska språk.*
- Ulla-Britt Kotsinas, 1982, *Svenska svårt. Några invandrarens svenska talspråk. Ordförrådet.*
- Olle Josephson, 1982, *Svåra ord. En undersökning av förståelsen av 153 ord från ekonomiska, sociala och politiska sammanhang.*
- Hans Strand, 1984, *Nusvenskt tidningsspråk. Kvantitativa studier av reportage i morgon-, kvälls- och veckopress.*
- Berit Holmqvist, 1986, *Postgirot som språkmiljö. 2.*
- Karin Junefelt, 1987, *Blindness and child-adjusted communication.*

- Inger Larsson, 1988, *Tätmjölk, tätgräs, surmjölk och skyr. En datorstödd ord-geografisk studie över nordiska ord rörande äldre tiders mjölkhushållning.*
- Staffan Nyström, 1988, *Ord för höjder och sluttningar i Daga härad.*
- Judith-Ann Chrystal, 1988, *Engelskan i svensk dagspress.*
- Lennart Hellspång, 1988, *Regulation of dialogue. A theoretical model of conversation with an empirical application.*
- Åsa Brumark, 1989, *Blindness and the context of language acquisition.*
- Ulla Ekvall, 1990, *Gotländska växtnamn. Tradition och förnyelse i ett lokalt växtnamnsskick.*
- Tomas Riad, 1992, *Structures in Germanic prosody. A diachronic study with special reference to the Nordic languages.*
- Mats Larsson, 1992, *Från tjeckiska till svenska. Översättningsstrategier för litterärt talspråk.*
- Sirpa Koironen, 1992, *Språk, musik och kultur. En studie av hur språkbruket i musikrecensioner speglar kulturella värderingar.*
- Rune Palm, 1992, *Runor och regionalitet. Studier av variation i de nordiska minnesskrifterna.*
- Roger Andersson, 1993, *Postillor och predikan. En medeltida texttradition i filologisk och funktionell belysning.*
- Per Ledin, 1995, *Arbetarnes är denna tidning. Textförändringar i den tidiga socialdemokratiska pressen.*
- Jonas Carlquist, 1996, *De fornsvenska helgonlegenderna. Källor, stil och skriftmiljö.*
- Alexander Zheltukhin, 1996, *Orthographic codes and code-switching. A study in 16th century Swedish orthography.*
- Göran Stenberg, 1998, *Döden diktar. En studie av likpredikningar och gravtal från 1600- och 1700-talen.*
- Lennart Brodin, 1999, *Ord som vandrat. En studie över lågtyska lånord i svenska dialekter.*
- Jan Svanlund, 2001, *Metaforen som konvention. Graden av bildlighet i svenskans vikt- och tyngdmetaforer.*
- Antti Ylikiiskilä, 2001, *Tvåspråkiga skolbarns verbanvändning i svenska.*
- Anna-Malin Karlsson, 2002, *Skriftbruk i förändring. En semiotisk studie av den personliga hemsidan.*
- Yvonne Lindqvist, 2002, *Översättning som social praktik. Toni Morrison och Harlequinserien Passion på svenska.*
- Kristina Jämtelid, 2002, *Texter och skrivande i en internationaliserad affärsvärld. Flerspråkig textproduktion vid ett svenskt storföretag.*
- Kristina Danielsson, 2003, *Beginners read aloud. High versus low linguistic levels in Swedish beginners' oral reading.*
- Karin Milles, 2003, *Kvinnor och män i möte. En samtalsanalytisk studie av interna arbetsmöten.*

Kerstin Tropp, 2003, *Framtidsreferens i svenskt inläraarspråk*.
Anders Björkvall, 2003, *Svensk reklam och dess modelläsare*.
Patrik Åström, 2003, *Senmedeltida svenska lagböcker. 136 lands- och stads-
lagshandskrifter. Dateringar och dateringsproblem*.

Institutionens skriftserier

MINS – Meddelanden från Institutionen för nordiska språk vid Stockholms universitet

1. *Forskning och grundutbildning vid Institutionen för nordiska språk vid Stockholms universitet*. 1977. 66 s.
2. *Sten Malmström 30 oktober 1977*. 1977. 208 s.
3. Kristina Svartholm. *Svenskans artikelsystem. En genomgång av artikelbruket i vuxenspråket och en modell för analys av bruket i barnspråket*. Diss. 1978. 243 s. English Summary.
4. Barbro Söderberg. *Pragmatik och angloamerikanskt långods i östtyskan. En granskning av Göran Kristenssons doktorsavhandling Angloamerikanische Einflüsse in DDR-Zeitungstexten*. 1979. 28 s.
5. Lars Huldén. *Fredmans handskrifter. En granskning av Magdalena Hellguists doktorsavhandling Handskriftsstudier till Fredmans epistlar*. Margareta Westman. *Artiklar hos barn och vuxna. En granskning av Kristina Svartholms doktorsavhandling Svenskans artikelsystem*. 1979. 48 s.
6. Olle Josephson och Margareta Westman. *Språkvetenskap och massmedier: Rapport från en konferens*. 1979. 92 s.
7. Britta Fritzdorf. *Symbolstudier i Sven Delblancs Hedebysvit*. Diss. 1980. 145 s. English Summary.
8. Andreas G. Lombnæs. *Tekstens stemmer. Forsøk på metodisk lesning av Johan Falkbergets novelle "Den gyldne sten" (1924)*. 1980. 53 s.
9. Margareta Westman. *Text och textanalys ur språkvetenskapligt perspektiv*. 1981. 148 s.
10. Ulla-Britt Kotsinas. *Svenska svårt. Några invandrares svenska talspråk. Ordförrådet*. Diss. 1982. 282 s. English Summary.
11. Olle Josephson. *Såra ord. En undersökning om förståelsen av 153 ord från ekonomiska, sociala och politiska sammanhang*. Diss. 1982. 252 s. English Summary.
12. *Enkät svar om pågående forskning. Uppsatser av Elsa Härenstam, Lotta Knutsson och Ulf Swedjemark; Seminarieuppsatser läsåret 1981–82*. 1982. 62 s.
13. Berit Holmqvist. *Vad man bör veta när man översätter Kjartan Fløgstad. Resonemang kring en svensk översättning av en norsk roman*. 1984. 89 s.
14. Hans Strand. *REP 76: En ordklass- och innehållsbaserad reportagekorpus i maskinläsbar form*. 1984. 111 s.
15. Claes Garlén. *Svenskans fonologi – i kontrastiv och typologisk belysning*. 1984. 233 s.

16. Inger Larsson. *Datorstödd dialektgeografi*. 1985. 47 s.
17. Nordistbibliografi över serier, tidskrifter m.m. Elsa Härenstam. *Ett pergamentbrev från 1544. Seminarieuppsatser 1982–1985*. 1985. 32 s.
18. Berit Holmqvist och Gunnel Källgren. *Postgirot som arbetsmiljö I: Beskrivning av arbetsplatsen. Språk och kommunikation i arbetet*. 1986. 118 s.
19. Berit Holmqvist. *Postgirot som språkmiljö II: Beskrivning av arbetspråket*. Diss. 1986. 129 s. English Summary.
20. Sven Lange. *Barns språkutveckling. En problemorienterad forskningsöversikt*. 1986. 70 s.
21. Sven Lange och Magnus Röhl. *Furstligt och folkligt. Om Gyllenborgs Birger Jarl och Hallmans Skeppar Rolf. Texter och kommentarer samt en uppsats om Carl Israel Hallman, författaren som försvann*. 1986. 156 s.
22. Judith-Ann Chrystal, Ulla Ekvall, Sven Lange och Inger Larsson. *Datorstödd språkforskning. Fyra uppsatser om lånord, växtnamn, språk- och stilhistoria samt ordgeografi*. 1986. 48 s.
23. Curt von Euler, Torleiv Høien, Sven Lange (utg.), Ingvar Lundberg och Lars Melin (utg.). *Läsproblem. Fem uppsatser om barns lässvårigheter*. 1987. 140 s.
24. Kristina Svartholm. *Relativsatser och andra konstruktioner i dövas skrivna svenska*. 1987. 118 s.
25. Karin Junefelt. *Blindness and Child-Adjusted Communication*. Diss. 1987. 176 s.
26. Amelie Schenström och Mats Eriksson. *Studier i stockholmspråk 1. Två D2-uppsatser i blocksvenska*. 1988. 120 s.
27. Gunnar Eriksson och Jan Svanlund. *Två studier i äldre nysvensk syntax*. 1988. 55 s.
28. Ingemar Olsson *25 augusti 1988*. 1988. 412 s.
29. Kjell Lars Berge (utg.), Jørgen Fafner, Bengt Nerman och Margareta Rossholm Lagerlöf. *Vad är retorik? Fyra föredrag från en seminariereserie*. 1988. 98 s.
30. Lennart Hellspong. *Regulation of Dialogue: A Theoretical Model of Conversation with an Empirical Application*. Diss. 1988. 157 s.
31. Åsa Brumark. *Blindness and the Context of Language Acquisition*. Diss. 1989. 227 s.
32. Ebba Lindberg. *Beskrivande svensk grammatik*. Faksimilutgåva av andra, grundligt omarbetade upplagan. 1990. 278 s.
33. Kjell Lars Berge. *Tekstnormers diakroni: Noen idéer till en sosioteknologisk teori om tekstnormendring*. 1990. 166 s.
34. Kjell Lars Berge och Ulla-Britt Kotsinas (utg.). *Storstadsspråk och storstadskultur i Norden. Föredrag från ett forskarsymposium*. 1991. 234 s.

35. Mats Larsson. *Från tjeckiska till svenska. Översättningsstrategier för litterärt talspråk*. Diss. 1992. 190 s. English Summary.
36. Sirpa Koironen. *Språk, musik och kultur: En studie av hur språkbruket i musikrecensioner speglar kulturella värderingar*. Diss. 1992. 268 s. English Summary.
37. *Leve mångfalden! Tjugo uppsatser om språk tillägnade Barbro Söderberg*. 1992. 221 s.
38. Jonas Carlquist (utg.). *Föreläsningar i medeltidsfilologi*. 1992. 170 s.
39. Barbro Söderberg och Inger Larsson. *Nordisk medeltidsliteracy i ett diglossiskt och digrafiskt perspektiv*. 1993. 186 s.
40. Ulla-Britt Kotsinas och John Helgander (utg.). *Dialektkontakt, språkkontakt och språkförändring i Norden: Föredrag från ett forskarsymposium*. 1994. 323 s.
41. Patrik Åström (red.). *Dans och lek och fagra ord – En syndares omvändelse – Den helige Olafs historia: tre uppsatser i fornsvenska*. 1995. 145 s.
42. Anita Hallberg och Petra Vainionpää. *Riksdagstalaren i protokollet och Ingvar Carlssons tal och talskrivare: Två studier i politikertalarspråk*. 1995. 120 s.
43. Ulla-Britt Kotsinas, Anna-Brita Stenström och Anna-Malin Karlsson (utg.). *Ungdomsspråk i Norden: Föredrag från ett forskarsymposium*. 1997. 248 s.
44. Patrik Åström (utg.) *Svenska språkets historia 4: Förhandlingar vid fjärde sammankomsten för svenska språkets historia*. 1997. 218 s.
45. Roger Andersson och Patrik Åström (utg.). *Till Barbro: Texter och tolkningar tillägnade Barbro Söderberg den 23 september 1997*. 1997. 173 s.
46. Elizabeth Nylund. *Ett halvsekel med IES*. 1999. 106 s.
47. Sven Lange. *Till frågan om ortografisk norm på 1600-talet*. 1999. 63 s.
48. Magnus Källström. *Torbjörn skald och Torbjörn – studier kring två mellansvenska runristare*. 1999. 146 s.
49. Maria Falk. *Undervisning på sveng i gymnasieskolan. En empirisk undersökning av interaktionen under några biologi- och kemilektioner, där ämnesundervisningen sker på engelska respektive svenska*. 2000. 53 s.
50. Niklas Mattsson. *Pronominell anteciperad och fundamentalsplacering av att-satsen i fornsvenska och äldre nysvenska*. 2002. 43 s.
51. Maria Falk. *Språk- och innehållsintegrerad inläring och undervisning i praktiken: meningsfull målspråksträning?* 2002. 74 s.
52. Jennifer Krieghoff. *Dekondensering av tre artiklar gSvenska Akademiens ordbok*. 2003. 85 s.
53. Martin Ransgart. *Begriplighet och engagemang i lärobokstext – en undersökning om läsförståelse hos mellanstadieelever*. 2003. 49 s.
54. Josefin Bloch, Nils Larsson, Staffan Nyström och Tomas Riad (red.). *Tre artiklar om generaliserad accent 2 i Östra Svealand*. 2003. 65 s.

55. Inger Larsson (red.). *Nordiska språk minns – från 1800-tal till 2000-tal – Jubileumsskrift 2003*. 2003. 148 s.

ACTA – Acta Universitatis Stockholmiensis, Stockholm studies in Scandinavian Philology, New Series

1. *Edvin Lagman*, Studier över Nuckömålets nominala ordbildning. (Die nominale Wortbildung der Mundart von Nuckö.) 1958. 231 pp. *German Summary*.
2. *Carl Ivar Ståhle*, Syntaktiska och stilistiska studier i fornsvenskt lagspråk. (Syntactical and Stylistic Studies in the Old Scandinavian Law Language.) 1958. VI, 209 pp. *English Summary*.
3. *Ingemar Olsson*, Gotländska terrängord. (Gotländische Geländewörter.) 1959. 196 pp. *German Summary*.
4. *Bengt Loman*, Fornsvenska verbalsubstantiv på *-an*, *-ning* och *-else*. (Old Swedish Verbal Nouns in *-an*, *-ning* and *-else*.) 1961. 315 pp. *English Summary*.
5. *Ragnhild Söderbergh*, Suffixet *-mässig* i svenskan. En historisk-semantisk ordbildningsstudie. (The suffix *-mässig* in Swedish. An Historical-Semantic Study in Word-Formation.) 1964. 388 pp. *English Summary*. With a separate tabular appendix.
6. *Björn Hagström*, Ändelsevokalerna i färöiskan. En fonetisk-fonologisk studie. (The Suffix Vowels of Faroese.) 1967. 276 pp. *English Summary*.
7. *Gudrun Utterström*, Fem skrivare. Metta Ivarsdotters brev till Svante Nilsson. Studier i senmedeltida svenskt brevspråk. (Fünf Schreiber. Metta Ivarsdotters Briefe an Svante Nilsson.) 1968. 283 pp. *German Summary*.
8. *Bengt Henning*, Didrikskrönikan. Handskriftsrelationer, översättningsteknik och stildrag. (Didrikskrönikan. Handschriftenverhältnisse, Übersetzungstechnik und Stilzüge.) 1970. 308 pp. *German Summary*.
9. *Herbert Lagman*, Svensk-estnisk språkkontakt. Studier över estniskans inflytande på de estlandssvenska dialekterna. (Schwedisch-estnischer Sprachkontakt. Der estnische Einfluss auf den estlandsschwedischen Mundarten.) 1971. 274 pp. *German Summary*.
10. *Börje Westlund*, Skrivarproblemet i Isländska Homilieboken. (The problem of the Scribes in the Icelandic Book of Homilies.) 1974. 144 pp. *English Summary*.
11. *Carin Tisell*, Syntaktiska studier i Bonaventuras Betraktelser över Kristi liv. Ett bidrag till kännedomen om språket i yngre fornsvensk religiös litteratur. (Syntaktische Studien in Bonaventuras Betrachtungen über das Leben Christi. Ein Beitrag zur Kenntnis der Sprache in der jüngeren altschwedischen religiösen Literatur.) 1975. 200 pp. *German Summary*.

12. *Lars Melin*, Stil och struktur i C J L Almqvists *Amorina*. (Style et structure dans *Amorina* de C J L Almqvist.) 1975. 210 pp. *French Summary*.
13. *Evert Salberger*, Runsvenska namnstudier. (Studies of Names in Runic Swedish.) 1978. 223 pp. *English Summary*.
14. *Ulla Clausén*, Nyord i färöiskan. Ett bidrag till belysning av språksituationen på Färöarna. (New Words in Faroese. A Contribution to the Elucidation of the Language Situation in the Faroe Islands.) 1978. 178 pp. *English Summary*.
15. *Jan Paul Strid*, Nären, Njärven och Njurhulten. Studier över en grupp svenska sjönamn och därmed samhöriga ord i nordiska språk. (Nären, Njärven och Njurhulten. An Investigation of a Group of Swedish Lake Names and Related Words in the Scandinavian Languages.) 1981. 204 pp. *English Summary*.
16. *Barbro Söderberg*, Från rytters och cowboys till tjuvstrykers. S-pluralen i svenskan. (The s Plural in Swedish. A Study in Linguistic Borrowing.) 1983. 232 pp. *English Summary*.
17. *Hans Strand*, Nusvenskt tidningsspråk. Kvantitativa studier av reportage i morgon-, kvälls- och veckopress. (Modern Swedish Newspaper Language. Quantitative Studies in the Reportage of Morning, Evening and Weekly Papers.) 1984. VI, 192 pp. *English Summary*.
18. *Inger Larsson*, Tätmjölk, tätgräs, surmjölk och skyr. En datorstödd ordgeografisk studie över nordiska ord rörande äldre tiders mjölkhushållning. (Tätmjölk, tätgräs, surmjölk and skyr. A Computational Geolinguistic Study of Nordic Words Relating to Curdled Milk.) 1988. 236 pp. *English Summary*.
19. *Ulla Ekvall*, Gotländska växtnamn. Tradition och förnyelse i ett lokalt växtnamnsskick. (Gotlandic Plant Names. Tradition and Innovation in Local Plant Nomenclature.) 1990. 206 pp. *English Summary*.
20. *Per Ledin*, Arbetarnes är denna tidning. Textförändringar i den tidiga socialdemokratiska pressen. (This Newspaper Belongs to the Workers. Textual Changes in the Early Social Democratic Press.) 1995. 213 pp. *English Summary*.
21. *Alexander Zheltukhin*, Orthographic Codes and Code-Switching. A Study in 16th century Swedish Orthography. 1996. 297 pp. *German Summary*.
22. *Ulla-Britt Kotsinas*, Kontakt, variation och förändring – studier i Stockholmsspråk. Ett urval uppsatser. (Contact, Variation and Change – Studies in the Language of Stockholm.) 2000. 195 pp. Papers in Swedish and English.
23. *Jan Svanlund*, Metaforen som konvention. Graden av bildlighet i svenskans vikt- och tyngdmetaforer. (Metaphor as Convention. The Degree of Figurativeness in Swedish Metaphors Using Concepts of Weight.) 2001. 392 pp. *English Summary*.

24. Antti Ylikiiskilä, Tvåspråkiga skolbarns verbanvändning i svenska. (Bilingual School Children's Use of the Verb in Swedish.) 2001. 151 pp. *English Summary*.
25. Anna-Malin Karlsson, Skriftbruk i förändring. En semiotisk studie av den personliga hemsidan. (Literacy Traditions in Change. A Semiotic Study of the Personal Homepage.) 2002. 192 pp. *English Summary*.
26. Yvonne Lindqvist, Översättning som social praktik. Toni Morrison och Harlequinserien Passion på svenska. (Translation as a Social Practice. Toni Morrison and the Harlequin Publishing Line Desire in Swedish.) 2002. 250 pp. *English Summary*.
27. Kristina Jämtelid, Texter och skrivande i en internationaliserad affärsvärld. Flerspråkig textproduktion vid ett svenskt storföretag. (Texts and Writing in an Internationalised Business World. Multilingual Text Production in a Global Swedish Group.) 2002. 216 pp. *English Summary*.
28. Kristina Danielsson, Beginners Read Aloud. High versus Low Linguistic Levels in Swedish Beginners' Oral Reading. 2003. 176 pp.
29. Karin Milles, Kvinnor och män i möte. En samtalsanalytisk studie av interna arbetsmöten. (Men and Women in Meetings. A Conversation Analytic Study of Workplace Meetings.) 2003. 166 pp. *English Summary*.
30. Kerstin Tropp, Framtidsreferens i svenskt inlärarespråk. (Reference to the Future in Swedish Learner Language.) 2003. 178 pp. *English Summary*.
31. Anders Björkvall, Svensk reklam och dess modellläsare. (Model Readers in Swedish Advertising.) 2003. 213 pp. *English Summary*.
32. Patrik Åström, Senmedeltida svenska lagböcker. 136 lands- och stadslagshandskrifter. Dateringar och dateringsproblem. (Late medieval Swedish law books. 136 common law manuscripts. Datings and dating problems). 2003. 244 pp. *English Summary*.

NNS – Nytryck i nordiska språk

1. Ulla-Britt Kotsinas, *Invandrare talar svenska*. 1991. 184 s.
2. Ebba Lindberg, *Beskrivande svensk grammatik*. 1992. 278 s.
3. Tor G. Hultman och Margareta Westman, *Gymnasistsvenska*. 1992. 270 s.
4. Elias Wessén, *Svensk språkhistoria I*. 1992. 178 s.
5. Elias Wessén, *Svensk språkhistoria II*. 1992. 178 s.
6. Elias Wessén, *Svensk språkhistoria III*. 1992. 350 s.
7. Elias Wessén, *Fornsvenska texter*. 1992. 132 s.
8. Elias Wessén, *Isländsk grammatik*. 1992. 140 s.
9. Elias Wessén, *De nordiska språken*. 1992. 156 s.
10. Elias Wessén, *Tyskans inflytande*. 1992. 56 s.
11. Tor G. Hultman, *Liten svensk grammatik*. 1994. 110 s.
12. Tor G. Hultman, *Övningsbok till nr 11*. 1994. 84 s.
13. Erik Noreen och Monica Johansson, *Valda stycken av svenska författare*. 1994. 200 s.
14. Erik Noreen, *Isländsk läsebok*. 1995. 232 s.
15. Erik Noreen, *Fornsvensk läsebok*. 1997. 270 s.

Öppna föreläsningar hösten 2003

med anledning av institutionens 75-årsjubileum,
samt att Stockholms universitet fyller 125 år

Rune Palm, 18 september:

Från runsten till webbsida.

Om skrift- och språkförändringar från vikingatid till nutid

Människan kommunicerar med hjälp av språket i tal och skrift. Vi talar idag på ungefär samma sätt och i samma situationer som man gjorde på vikingatiden. Vårt sätt att skriva och skriftsituationerna skiljer sig däremot markant från vikingatidens mäns och kvinnors bruk av skrift. Jag kommer att diskutera det samband som finns mellan skriftsituation och språkanvändning, och hur förändringar av den ena kan leda till förändringar av den andra.

Lars Melin, 9 oktober:

Varför skriver inte araber, koreaner och kineser som vi?

Om olika kluriga vägar att göra det akustiska visuellt.

Det latinska alfabetet dominerar i världen, men Kina, Indien, Japan, Arabländerna och Korea är exempel på länder där man använder helt andra skrivsätt. Det finns egentligen bara tre principer – fonematiskt, morfologiskt och logografiskt skrivsätt – men kreativiteten att använda och blanda dessa principer är desto större.

Kristina Jämtelid, 9 oktober:

Det internationella företagens kommunikation

– hur säljer man en dammsugare på olika språk?

När ett företag har verksamhet i många länder är det viktigt att kommunikationen, både den interna och den externa, stämmer överens med företagets kultur, image och visioner. Men hur fungerar det när språk och kulturer varierar mellan olika länder? Och varför är den interna kommunikationen så viktig för att den externa ska fungera? Dessa frågor resonerar jag kring, med utgångspunkt i en undersökning av texter och skrivande på ett svenskt, internationellt företag.

Kristina Svartholm, 16 oktober:

Dövas tvåspråkighet

Det döva barnet måste lära sig läsa och skriva svenska utan att ha hört det talade språket. Svenskinläringen blir därför ett slags andraspråksinläring med dövas teckenspråk som grund. Jag kommer att beskriva dels forskningen kring detta, och dels den utveckling som ägt rum inom området alltsedan Sverige som första land i världen erkände dövas rätt till tvåspråkighet för drygt 20 år sedan.

Karin Junefelt, 16 oktober:

Egocentriskt tal – finns det? Om blindhet – teori och empiri.

I ett barns kommunikativa och kognitiva utveckling talar man om olika utvecklingsstadier. Det finns ett slags mellanform, som kallas egocentriskt tal. Det är ett begrepp som har etablerats av Piaget och Vygotsky, som har tagits för givet och som inte har ifrågasatts. Utifrån deras hypoteser kommer jag att analysera ett material om blinda barn, och föreslå det bakhtinska begreppet dialogicitet som basen och som det bärande för hela utvecklingsprocessen.

Kristina Danielsson, 30 oktober:

Hur läser nybörjare?

Vad kan vara lätt och vad kan vara svårt för en nybörjarläsare? Och hur bär sig nybörjaren åt när svårigheter dyker upp i en text? Många beskrivningar av läsutveckling utgår ifrån att nybörjare går igenom olika utvecklingsstadier då olika strategier används för att ta sig an en text. Jag kommer att diskutera modeller för läsutveckling, och vi får också höra hur det kan låta när ett antal nybörjare möter det skrivna språket.

Anna-Malin Karlsson, 30 oktober:

Vad läser en betongarbetare?

Om textanvändning i några vanliga yrken.

På universitetet utbildar vi personer till yrken som vi med självklarhet uppfattar som skriftburna – som akademiker arbetar man ju ofta genom att läsa och skriva. Samtidigt finns yrken som vi utan större eftertanke ser som mer eller mindre skriftlösa. Men är de det? Utifrån det forskningsprojekt jag arbetar i kommer vi att titta på två yrkens ganska speciella skriftkulturer. Vi ser hur skrift används under arbetsdagen och jämför betongarbetarens armeringsspecifikation med lastbilschaufförens lassinformation. Finns det likheter? Och hur skiljer de sig från de texter en undersköterska använder under en dag?

Judith Chrystal och Ulla Ekvall, 13 november:

”Det låter konstigt!”

Hur elever i olika åldrar samtalar om sina texter.

Vad för slags förtjänster och brister uppmärksammar elever när de diskuterar egna och kamraters texter, och hur framför de sina synpunkter? Med dessa frågor vill vi belysa vilka kunskaper elever har om texter och om skrivande, utöver dem som syns i deras texter. Vår undersökning bygger på texter och samtal från grundskolans årskurs 1 till och med gymnasiet.

Karin Milles, 27 november:

Kvinnor och män i möte

Att delta i möten ingår i det dagliga arbetet för många människor. Men vilken roll spelar det att det är kvinnor och män som pratar med varandra – och har männen större inflytande i samtalen än kvinnorna? Jag kommer att resonera kring detta, samt hur föreställningar om vad som är typiskt manligt och typiskt kvinnligt påverkar vad männen och kvinnorna kan berätta om sig själva på dessa möten.

Tomas Riad, 27 november:

Smeknamnens ljudstruktur

Smeknamn är populära att använda. Varje gång man skapar ett smeknamn använder man sitt fonologiska system på ett för svenska förhållanden rätt så exotiskt sätt – direkt i ordbildningen. Man tar delar av grundnamnet, väljer en ändelse och stöper sedan smeknamnet i en av svensk grammatik given prosodisk form. Jag kommer att beskriva denna process och vad den lär oss dels om det svenska ljudsystemet, dels om språksystem i ett vidare perspektiv.

Distribution:

Institutionen för nordiska språk

Stockholms universitet

106 91 Stockholm

Tel: 08-16 20 00

E-post: nordiska@nordiska.su.se

ISBN 91-86762-57-5

ISSN 0348-3568